

HALHATATLAN KÖNYVEK

SZERKESZTI: BENEDEK MARCELL

EMIL LUDWIG
AZ EMBER FIA

BUDAPEST
DANTE KIADÁS

EMIL LUDWIG

AZ EMBER FIA

— EGY PRÓFÉTA TÖRTÉNETE -

REGÉNY

FORDÍTOTTA!

BENEDEK MARCELL

15 REMBRANDT RAJZZAL

BUDAPEST

DANTE KIADÁS

AZ OLVASÓHOZ.

Világszerte ismeretes az, amit törzsemnek történetéből itt elbeszélék; Jézus életét a felvilágosodás kora óta, sőt már régebben is igyekeznek tisztán történeti módon megírni.

Képet megfesteni nehéz dolog. Olyan ember ábrázolásáról van szó, akiről harmincadik esztendejéig jóformán semmit sem tudunk, még vonásait, a szív tükreit sem ismerjük, azután pedig a kora halálát megelőző két esztendőről csupa ellentmondó adatunk van. Mert a négy egyedüli hiteles irat, a négy evangélium, ellentmond egymásnak és néhány nemkeresztény forrás is keresztezi; tehát válogatni kell még ebből a gyér anyagból is, amely az ismétléseket nem számítva, alig ötven nyomtatott oldalra terjed.

Ehhez járul az időrend zavarossága, ami miatt minden évszázadban panaszkodtak. Csak a kezdet és a vég áll szilárdan, a keresztelés és a pör; közben rendezetlen minden. „Az evangéliumok nem tartanak rendet“ — írja Luther, „s ez nem is igen fontos: ha a szentírásról vitatkozás támad s nem lehet kiegyenlíteni, hagyjunk békét az egésznek.“ Majdnem minden ellentmondásnak az elbeszélések összevisszasága az oka; de ha ezeket lélektanilag elrendezzük, logikussá válik minden. Csak ekkor válik érthetővé

a két nagy periódus Jézus életében: az alázatos, derűsen tanító s a messiási, öntudatos periódus. Ha ezek természetes módon követik egymást, a jellem megszabadul ellentmondásaitól s feltűnik emberi, egyszerű fejlődése.

Ez a könyv csak Jézusról, az emberről szól, nem Krisztusról, a Megváltóról. A szerző hozzá sem nyúl a teológiához, amely később jött és idegen neki; inkább úgy beszéli el ezt a történetet, mintha mit sem tudna Jézus életének világ-raszoló következéseiről, — hiszen ezeket Jézus sem tudta és nem is akarta. Ezért hiányzik ebből a könyvből mindaz, amit később toldottak be az evangéliumokba, — visszafelé, hogy a régi próféciákat s eléfelé, hogy az ifjú egyházat támogassák. Sok minden hiányzik, amit a kutatás mint hamis adatot vetett el, s ha az olvasó itt-ott nélkülöz egy gyermekkora óta jól ismert mondatot: jusson eszébe, hogy ilyen helyek hitelenségéről egész könyvtárak vitakoznak. Minthogy a legtöbb ember inkább későbbi képekből ismeri Jézus életét, mint az evangéliumokból, sok mindenről megfeledezhetett: pl, arról, hogy sem Máté, sem Márk szerint nem járt gyermekkorában a templomba, vagy, hogy a négy evangélium közül háromban Mária és János nincsenek jelen a halálánál.

Végül: természetes magyarázatot kap minden csoda, amelyet itt elbeszélünk, hiszen történelmet írunk és emberi jellemeket építünk föl. Ha valaki Jézusnak minden csodáját meg tudná cáfolni, vagy száz új csodát tudna bebizonyítani: az ő nagyságát mindez nem érintené. Éppen ezért használjuk fel oly ritkán Jánost, akiben a kutatók leginkább kételkednek s legtöbbször Márkot és Mátét; minden elbeszélést úgy állí-

tunk össze, hogy mindig a lehető legtisztábban világítsa meg a helyzetet.

A történethez nem tűztünk hozzá semmit. A történeti regény keverékformája, amelyet Goethe a regény és a történelem torzképének nevezett, veszélyes lenne ily gyér források mellett, ebben az esetben meg valósággal erkölcstelen is volna: aki magakitalálta szavakat akarna Jézus szájába adni, annak legalább intuitív erőben hasonlónak kellene lennie hozzá. Ezért Jézusnak minden itt megismételt szavát és minden tettét bizonyítja valamelyik evangélium; csak a pillantást és kifejezést, csak a szavak közt ívelő gondolathidakat, motívumokat és érzelmi láncokat kellett szükségképpen szabadon kiegészíteni. Azzal, hogy ezt emberi összeütközések és gátlások, elhatározások és ösztönök ismeretében, tisztán emberileg próbáltuk megalkotni, talán megfosztottuk az anyagot attól az idegenszerűségtől, amely az evangéliumok modern olvasóját elmélyedéséből oly gyakran kizökkenti. Ha ilyenformán el kellett kerülnünk a kitalálásra csábító színezést, nem maradt más hátra, mint a fametszet stílusában alkotni meg ezt a képet.

Nem célja ennek az írásnak, hogy megzavarja hitükben azokat, akik Krisztus istenségének hitében élnek; sőt ellenkezőleg: Jézus valóságát és emberi voltát akarja bebizonyítani azok számára, akik kitalált alaknak tartják. Ha sohasem élt volna — mondja Rousseau — akkor az evangéliumok kitalálói oly nagyok volnának, mint ő.

Nem tanítását akartuk megrajzolni, amit mindenki ismer, hanem a próféta benső életét. Nem későbbi hatása érdekelt itt bennünket, ami mások műve volt, csak ennek a szívnek törté-

nete, önérzetének fejlődését, az emberek vezetőjének szándékait és motívumait, megkísértéseit, álmait és csalódásait; a bátorság és alázat, felelősségérzet és csüggedés, elhívás és emberi boldogság közt folyó lelki harcot kell ábrázolni, egy prófétát kell lefesteni, aki fölötte állt az egész vele egykorú világnak és mégsem tudott megbirkózni vele. Emellett a mi magyarázatunk sehol sem apodiktikus, csak egyszerű, természetes, a mi időnknek megfelelő magyarázat.

Az előjátékban megfestjük azt a politikai és szellemi légkört, amelyből egy ilyen fajtájú és gondolkozású próféta kiemelkedhetett; hogy korának ezeket a jelszavait hogyan tudta összeolvasztani és tökéletesíteni, ez magában is elég volna, hogy szellemének nagyságát bebizonyítsa.

És mágikus hatásának forrása mégsem ebben a szellemben, hanem emberi szívében rejlik.

Moscia, 1927.

ELŐJÁTÉK.

Jeruzsálem.

I.

A templom csarnokaiban még az éj tanyáz. Az örökdő papok maguk elé néznek, egyik gugolva, másik fekve, egymást csak alakjuk körvonalairól, mormoló hangjukról, karjuk árnyékáról ismerik fel, amint köpenyüket szorosabbra húzzák a derekuk körül. A magas terasz boltíves folyosóit végigsöpri a tengerről jövő éjjeli szél, mert március van s odakünn, messze, a napéjegyenlőség futó zivataraitól borzong a tenger. Lenn, a szentély lábánál alszik a nagy kőváros. Alszik benne a nép és alusznak az idegenek, bölcs koldusok és gőgös gazdagok, papok és hívők, a büszkeség és az okosság, sok gyűlölség a házak között, sok szeretet a házakban, kevés élvezet, de nagy reménység, mert meghódított város ez s a legyőzöttek megvetik legyőzőiket. Hatalom alszik ebben a városban s a hideg vas, a nyíl, a dárda nyugszik, parancsok hallgatnak, mintha békesség csörgedezne a csillogos ég kupolájáról s valóban, több, mint egy emberöltő óta nyugosznak itt a kardok. De enyhületlenül izzik a nép szívében a hódítók ellen érzett harag; mert most is, amikor minden al-

szik s még a gyűlölet is kiszállt az elernyedttagokból, végigsurran a férfiak és asszonyok álmán az egy Istenbe vetett hit: igen, vissza fog térni, mint a zsidók királya, mint a világ ura!

Egyszerre vasléptek zörgése hallatszik, fényárad a csarnok boltívei közé, eltűnik, megerősödve tér vissza, a fekvő alakok fölemelkednek; békületlen idegenséggel néznek egymásra papok és katonák. A templom kapitánya az, embereivel együtt, aki éjjelente háromszor tart őrzőjáratot, mint mondják, a szent domb védelmére, de egyben ellenőrzésképpen is. A futó fáklyafényben harminc férfiszem pillant egymásra, régen megszokott ellenséges érzés ütközik össze, jelszó nélkül, némán, csak éppen, hogy lássák egymást s a parancsnak elég tétessék.

A papok szeme előtt kibukkan a fáklyafényből néhány aranyos rőt színben csillogó férfi, inkább tömzsi, mint nagy, meztelen karjuk és lábszáruk körül páncéling pikkelyei zörögnek, mellükön vért, egyik lándzsával, másik karddal van fölfegyverkezve s a félig feltúrt karimájú sisak alatt inas, szörtelen ifjú arcok, tompák, zárkóztak, — csupa olyan férfi feje, aki keveset gondolkozik, erős léptekkel marsol, kacag, eszik és nem sokat teketóriázik az asszony néppel. A kapitány köpenyt visel a vértje fölött, a vonásai enyhébbek s a gondolatai mintha messze járnának; de azért mindig el kell rejtenie azt az enyhe iróniát, amellyel ezekben az idegen arcokba néz. Mert, amit a fáklyafény feltár előtte, az egy csapat előregörnyedt alak, — egyik sovány és hosszú, másik kövér és gömbölyű, valamennyi a szandáljáig hosszú kabátba van burkolva, fekete haja és szakála közül sárgás vonások villannak elő — virrasztástól szen-

vedő barázdás, nagyorrú arcok, de a sötét szemekből lángoló, fanatikus, reménykedő, gőgös pillantások törnek ki...

Itt sűrölja egymást két világ, hívők és harcosok bennszülöttek és hódítók, így találkoznak zsidók és rómaiak Jeruzsálem éjszakájában.

Három órával később fölkelt a nap a Jordán sivár hegyei mögött, s a kettős templomörség papjai előtt, elvonulásuk közben, föltárta az ősi, kőből rakott képet. Szürkéssárga, hideg és kegyetlen, alacsony kőhegység — víz nélkül és jóformán fa nélkül — veszi körül a nagy fehér várost, amelyben sziklák és falak mintha egygé olvadnának; mert vár ez a város s az emberi kéznek nem volt más dolga, csak sáncokká formálni a természetadta kőgörgetegeket, fallal összekötni a dombokat, okosan egybefűzni az egészet, míg végre a város az öt domb között, hágón és lejtőn emelkedett föl és ereszkedett le.

Ott, ahol állnak, a lapos dombon, amelynek tetejét már Salamon király simára hordatta le az első templom számára, a második emelkedik most, amelynek építéséhez Babylonból való visszatérésük után fogtak; a másik domb pedig, délnyugatra, amelyhez híd vezet át — az, amelykre most a reggeli nap éles árnyékai hullnak — magasabb és szebb: ez a Cion-hegye, ahová ama nagy, visszahozhatatlan, mindig újra meg újra remélt időben Dávid király építette várát; ott laknak most az előkelő emberek. Ám vele szemben, észak felé emelkedik a rómaiak gyűlölt vára, az Antonia-erőd, éppen azon a dombon, ahol kétszáz esztendővel ennekelőtte a Makkabeusok erősítették meg magukat, amikor Izrael feltámadt a pogányok ellen. Mögötte, a város északi, mocsaras részében már csak a

szegények laknak s így aztán, akinek kezében van az erőd, uralkodhatik a templomon és a kapukon, ennek az örökké nyugtalan népnek fővárosán s egész déli csúcsán ennek a keskeny országnak, amelyen úgyszólván három lépéssel át lehet hatolni a sivatagtól a Földközi-tengerig.

II.

Odalenn, a szűk szállásokon fölébredtek az emberek, tarka sürgés-forgás van már a keskeny utcákon s az első árusok kiáltásai visszaverődnek a kőfalakról. Mert sokezer idegen van a városban, néhány nap múlva a húsvétot ünneplik; fogadók és vendéglátó házak tele vannak emberrel, tevével, s mindenki, aki dolgozik és kereskedik, aki cipőt, méceszt, köpönyeget készít, borotvál és leveleket ír, friss főzeléket vagy száraz fűgét árul, kiáltozni és futkosni kezd, s a szegény szamarat végigdöfölik a városban, hogy házról házra mutogassa zsákjait, amíg vásárlóra nem akad.

Egyszerre a templom dombja felé özönlik mindenki, bár odafönn ma semmi egyéb nem történik, mint máskor. A dombot körülvevő, minden oldalán ötszáz rőfnyi négyszögletes falból ragyogva emelkedik ki a három nagy terasz, ezekhez csődül a nép, hogy a hatalmas, alsó oszlopcsarnokokba jusson, ahol semmi sem történik és mégis mindenki összetalálkozik. Ez a pogányok pitvara; görög- és latinnyelvű nagy táblák figyelmeztetik őket, hogy ne merjenek a második terraszig hatolni, mert ez a tizenkilenc lépcsőfok választja el a hitetlenséget a hittől s minden idegen tudja, hogy ennek a bűnnek halál a büntetése.

Itt van az a pont, ahol rómaiak és görögök,

bárha győzők és gazdag kereskedők — ahol arabok és babyloniak, régi ellenségek s egykor ugyancsak urai ennek a városnak — ahol szóval mindenki, aki nem igazhitű, kénytelen megtorpanni. Büszke pillanat az, amikor a legrongyosabb zsidó felmászik a második terraszhoz vezető tizenkilenc nagy lépcsőn, hogy ott, falak és udvarok közt, kapuk és oszlopok előtt álljon és fölfelé bámuljon, — mert csak újabb tizenkét lépcsővel magasabban emelkedik az igazi templom, a templomban pedig, a domb tetején, minden gyerek tudja: ott pihen a szentek szentje.

A tömeg várakozik. Odafönt a papok kijöttek kis lakócelláikból, most kisorsolják a mai nap tennivalóit: egyiknek a reggeli áldozatot kell levágni, másoknak fát rakni az oltárra, harmadiknak a hamut elhordani, füstölőről és mécsesről, szent kenyérről és a kulcsokról gondoskodni. Most mindent előkészítenek, benn a félhomályban, az ürit odavezetik az oltárhoz, mindenki elfoglalja helyét: helyükön vannak-e az énekesek, készek-e a tányérok? Egyikük int; lassan, csikorogva, sok kéz segítségével kinyílik az óriási kapu, felhangzik az első három harsonaszó. Odalent a két terraszon, az egész nép fölfelé tekint: ebben a pillanatban esik el a kés alatt a reggeli áldozat; vére fölszenteli a templomot. Aztán a papok előlépnek az oszlopocsarnokokban, litánia és tízparancsolat követi egymást, de amikor a füstölő meggyullad az arany oltáron, maguk a papok is földre vetik magukat, a léviták csengő tányérokot csapkodnak egymáshoz, citerák és hárfák szólalnak meg, az énekesek rázendítenek a zsoltárra, s a nyolc szünet mindegyikébe beharsan a harsona és minden harsonaszóra földre veti magát a nép.

Amint a nap magasabbra száll, megelevenülnek a templom csarnokai; délben, a második istentisztelet előtt örvénylenek az emberek, a hangok, — vásár ez. Lent, a pogányok pitvarában vesznek és árulnak mindent, amitől az idevalósiak meg akarnak szabadulni s amire az idegeneknek szükségük lehet. Egy öreg ember nap-hosszat elül a lépcsőkön s kínálgatja a kecskebakját, amelynek eladásából negyedévig megélhet; csak megértené valamelyik gazdag zsidó, aki Alexandriából idejő húsvétot ünnepelni, hogy mily értékes állat ez a kecskebak s mily kedves Istennek éppen ez az áldozat! Egész nyájakat hajtanak föl, hogy áldozatra és üzletre csábítsák az embereket; egyik cserél, másik alkuszik, mindenféle színű és illatú füstölő, ázsiai ámbra, egyiptomi tömjén kapható, pálmaágakat kínálnak emlékül, szép másolatokat a próféták írásaiból, tekerccsekre festve a héber nyelv férfias, négyszögletes jeleivel, de a görögnek elegáns, nőiesebb betűivel is. Mind csörömpölnek, kiáltoznak, kínálnak és kerepelnek, csalogatnak, ravaszkodnak, kis asztalkák mögött pedig ott kuksolnak a pénzváltók, akiknek helye és joga itt apáról fiúra száll; mert a görög és római pénzeket, amiken emberi ábrázolat van, visszautasítja a templom s így az idegenből jött zsidónak be kell váltania pénzét, mielőtt a templomi adót megfizeti, vagy egy aranyat ajándékozik a szegények pénztárának.

A zűrzavaros lármában nyugodtan, magukba mélyedve állnak imádkozó zarándokok a lépcsőkön. Athénból vagy Szirakuzából, Marokkóból vagy Galliából egy életen át néztek erre a pontra, vártak erre a napra, amikor a hitnek nagy otthonát, az elsőnek helyén épült második

templomot, Heródes kincseitől gazdagodottan megpillanthatják, — és most lassan, növekedő elragadtatással, imádkozva haladnak fölfelé a szent kapuig: ott csüng a tarkán hímzett függöny, amelyről atyáik beszéltek, ott az arany szőlőtőke, a termékenység jelképe! Ma végre beléphetnek a nagy előcsarnokba s ezernyi, gazdagnál gazdagabb áldozati ajándék mellett fölaggathatják soká kuporgatott, jól megőrzött kincseiket, amiket tengeri vihar közben magukhoz szorítottak s még tegnap is, a vendégfogadóban, párnájuk alatt rejtettek el. Leghátul pedig, a szentek szentjének homályos előcsarnokában, megsejtik ma azt, amit csak az ünnepen lesz szabad megpillantaniuk: a bikákon nyugvó érc vízmedencét, jelképét amaz őstengernek, amely fölött kezdetben az Úrnak lelke lebegett.

Az imádkozó idegenekkel s a kereskedőkkel nem törődve, egy oszlop körül egy tucat ifjú ember ül, s hallgatja, amint az írástudó felolvas és magyarázgat régi tekercsekből; mindenkinek szabad közbeszólni, minél többet kérdez, annál jobb tanuló, a gyermeknek is joga van, hogy érthető választ követeljen; hamarosan párbeszéddé válik az oktatás s aki kiválik a gondolatok tusájában, aki élesre fent elemzéssel megtalálja a törvénynek váratlan, végső értelmét, az tüstént feltűnik s valaha maga is írástudóvá lehet.

De most félbeszakítja a tanító, mert odalent, hosszú menetben galileai parasztlakosok jönnek. Megismerik őket viseletükről, az éjszakát szabadban töltötték, most fölvezetik az aranyszarvú áldozati bikát, kosarakban hozzák földjüknek első termését; papok vonulnak eléjük, s most énekel a menet: „Lábunk a te kapuidban áll, Jeruzsá-

lem!“ — utánuk pedig egy második karaván, amely nyilván messziről jött, teveháton, dús öltözetű férfiakkal s kendőkbe burkolva hozza kincseit. Most megszólal a harsona.

III.

Erősen tűző déli napsütésben vonul át a papok menete a kormányzó várába, dombról le, dombra föl; mily közel lakik egymáshoz Róma és Júdea! De az egész nép, amely az utat szegélyezi, látja a láthatatlan szakadékot a dombok között, s zúgolódik e szolgálai látogatás miatt, amellyel minden ünnepnek kezdődnie kell. Megaláztatásukra vonulnak fel évente négyszer az Antónia-várba, mert meg kell mutatni a messziről jött, ezernyi ezreknek, hogy itt Róma uralkodik! A szent ruhákat őrizetben tartja s nem tulajdonul, hanem csak kölcsönképpen adja ki minden alkalommal a kérelmezőknek. Miért kell a főpap köpenyének pogány kezekben hevernie egyik ünneptől a másikig, hogy aztán csak hosszas füstöléssel tisztulhasson meg? — Most eltűnnek az erőd kapujában.

A kormányzó állva fogadja őket.

Mint a légió parancsnoka, sisakot és láncot visel s ha köszön, halkán megzörren a kardja. A papok mélyen meghajolnak és várnak. Két katonára behozza a lepecsételt ládát. Előbb az ország ura töri fel a római pecsétet, aztán az idevalóságok a magukét, amit hosszú tusakodás után engedélyeztek nekik; a ládából kiveszik az aranytól és drágakövektől súlyos ruhákat, ismét kölcsönösen üdvözlik egymást, szinte némán: aztán otthagyják a zsidók a rómaidat s hazaviszik tulajdonukat a templomba.

Pilátus bosszankodik: hát sohasem lehet megtörni ezt a gőgös alázatot? Róma, amely a fél világot meghódította, sohasem fogja egészen legyőzni ezt a gyöngé, kis népet? Több, mint öt esztendeje van már itt, a császár nevében s bár hazaküldött jelentései csak nyugalomról és engedelmességről szólnak, a sima felszín alatt tovább tart a forrongás, néha fel is buggyan a mélységből. Nem szégyen, hogy nem merheti a pénzre ráveretni a császár képét? Mit árt ezeknek az embereknek egy kép? Ha a császár istenként tisztelteti is magát, azért mégis csak császár marad; de ki hallotta azt, hogy egy nép királlyá tegye az isteneit? Mit jelent az, hogy: Isten állama? Senki sem zavarja templomi szokásait, Róma sohasem kényszerítette rá a barbárokra a maga isteneit. Miért van hát ez az örökös lázongás, egy-két kép, egy-két gondolat miatt?

Annak idején, amikor hivatalát elfoglalta s magával hozta a császár képével ékesített harci jelvényeket, ezrével vonultak ki, öt nap, öt éjjel heverték a vár előtt s amikor csapataival bekerítették őket és fenyegetőzött, hogy mindnyájukat lemészároltatja: mind lerántotta nyakáról a ruhát, mind meg akart halni! Nem tehetett mást: kénytelen volt ismét elvitetni a sasokat, a pajzsokat a szent városból.

Valójában a templomi pénzekről van itt szó! Nyögnek a kis római adó miatt, de a maguk templomának bezzeg szívesen fizetnek! Ilyen lázadásokkal csak azért próbálkoznak meg, hogy Róma ne ellenőrizhesse a saját pénzüket! Ki tudja, mire készülnek azzal a sok arannyal, amit ez a túlságosan gazdag nép a szemközt lévő dombra összehord! Ha a legkisebb megmozdu-

lás történik, ha Galileában elszaporodnak a fölkelések és Rómában valaki beszélni talál egy vereségről, vége az ő kormányzói állásának.

És Pilátus Rómára gondol. Tűnődik: vajjon él-e még pártfogója, a hatalmas Sejanns? És a császár? A kormányzó feleségének látomásai vannak, hisz az álmokban és nyugtalanítja őt. Pilátus a császárra gondol.

Tiberius, a magányos aggastyán, Capri szigetén él. A világ ura, a római császár immár évek óta meghúzódik ezen az apró szigeten, messze fővárosától, messze a kormányzattól, komoran, ellenségesen, majdnem tétlenül. Fenn, a sziklatetőn várat épített magának; ott ül, kinéz a tengerre, misztikus számokat ír egymás végébe, ma közömbös, holnap kegyetlen, megbossát és gyilkol, üldöz és szabadságot ad, — elsötétült lelkű diktátor, aki mások kezébe adta a hatalmat s mégis minden pillanatban visszragadja magához, bizalmatlan, eltompult és szomorú.

Nem volt-e kár a sok vérért, amit kiontott? A császár elvesztette egyetlen fiát és mégsem bosszulhatja meg magát. Vér és gyűlölködés köröskörül, a pretoriánusok bizalmatlanok a kegyenc iránt, a császár bizalmatlan a pretoriánusok iránt, mindenki bizalmatlan a császár iránt. Csak itt, a sziklaszigeten van biztonságban! Hová menekülhetne egyebüvé a világ ura?

Talán a filozófiába?

Seneca utolsó episztolájában ezt írta Diogenesről: „Egy királyságot megér, ha csalók, gyilkosok és lélekkufárok közt az egyetlen lehet az ember, akinek senki sem árthat!“ És a császár odaadatja magának Seneca új beszédét s ezt olvassa benne: „Hibáztunk valamennyien s még

öreg korunkban is botorkálni fogunk. Nem rajtunk kívül van a rossz, hanem bensőnkben lakozik. A test csak terhe és büntetése a szellemnek. A lélek arrafelé törekszik, ahonnét kiküldetett. Ott vár reá az örök nyugalom, ahol a világ zavarai után a világosságot látja. Eljő a nap, amely lepledtől megszabadít és kivezet a rút életnek sátorközösségéből. Ha megkötoznek, megcsönkítanak, keresztre feszítenek: ezek mind az erény jelei“.

Nem olyanformán hangzik-e ez, mint a jeruzsálemiek különös hite? És a császár gondol a zsidókra, akikre Rómában oly sok üzletet rábízott saját maga és az állam számára. Templomukba pompás ajándékokat küldött s máig is minden nap egy bikát és két bárányt áldoztak fel ott, „a legfőbb Isten dicsőségére“. Ki a legfőbb Isten? ők sem tudják lefesteni, sem megnevezni, épp oly kevéssé, mint Seneca. Vájjon megmentette őket az Isten, amikor a császár, nemrégén még védelmezőjük, annak idején hirtelen mindnyájukat száműzetésbe küldte? Nem, de ezerszámra inkább mentek a büntető csapatba, mintsem hogy szent edényeiket elégecsék. Furcsa természetű emberek! Most azonban az aggastyán Capriba hívatta meggyilkolt fiának barátját: az ifjú zsidó királyfit maga mellett akarja látni az öreg császár, mielőtt saját fiának utánamegy. Hova?

Seneca azt mondja: a békességbe.

Pilátus gondolatai Capri és Róma között csaponganak. Csak legalább vagyont szerzett volna, mint Varus! Pilátus nem rosszabb a többi helytartónál, némelykor hirtelen kegyetlen, fennhéjázó, haragos, ahogy ez már együtt jár a gyarmati állás unalmával és zárkózottságával. A vá-

mokat és adókat bérbeadta, éppen mint az elődje s valószínűleg nem tett sokat félre belőlük. Mit bánja azt, hogy az ország nyög az adószedők és uzsorások nyomása alatt, akik többet zsarolnak ki a népből, mint amennyit a kormányzónak beszállítanak? Ezek a vámszedők becstelének és semilyen törvényszék előtt nincs hitelük. De Pilátus keze tiszta.

IV.

Délután, a templom egyik hűvös, négyszögletes csarnokában a szentély és az előcsarnok közt, a zsidók legfőbb tanácsa ülészik. Itt, a szinhedrionban, körben ülnek a legelőkelőbb papok, valamennyinek szürke a feje, soknak fehér, s a magas ülésen Kaifás József foglal helyet: a főpap, a nemzet elseje, őt már ezen a széken találta Pilátus, amikor az országba jött, őt csak megerősítette, de nem nevezte ki a kormányzó; az ülést is csak forma szerint szokta jóváhagyni. Egyebekben a nagy tanács szabad s mint világi és egyházi törvényszék, mint magisztrátus és szenátus működik. Visszavonhatatlan, amit határoz, s döntésének minden zsidó aláveti magát, még a fejedelmek és főpapok is, a távol külső országokban élő zsidók is mind. Csak a halálos ítélethez, amit szavazással mond ki a tanács, szükséges a rómaiak jóváhagyása. Azokat, akik itt ülnek, a maguk köréből választották meg, de valójában a tanácsbeli helyek öröklődnek a régi familiákban s az elnök helye a bölcs Hillél családjában marad még néhány évszázadig; az átöröklés s az öreg kor konzervatívva teszi ezt a gyülekezetet s ahol a rómaiak

befolyásra tehetnek szert, gazdag, kényelmes embereket hoznak be.

A szadduceusok ezek, egy kicsi, hatalmas, patrícius párt, amely az élvezetről, a hatalomról és az uralkodó osztály előjogairól sem a hódító ellen szegezett dacból, sem a vallási szabályok túlzásából nem akar lemondani. Mózes törvénye épp oly érvényes, mint az első napon, meg is fogjuk tartani; de hogy azóta hogyan gondolkoztak róla és hogyan magyarázták, — az már nem a próféta szava, azzal nem törődünk. Hol van az megírva, hogy nem szabad pénzt gyűjtenünk, ezüst tákról ennünk, örülnünk az életnek, amit Isten ajándékozott nekünk? A római tisztátalan, az igaz, de ami nyugati holmit magával hoz, az nem tilos, csak a kellő napon tartuk meg a böjtöt.

A nép mindezt nem értheti meg és ne is értse. Ígérjétek meg neki a földi jutalmat: hosszú életet a próféták tanítása szerint, büntetlen és derekas életet, jövő élet félelme és reménye nélkül! Mutassátok meg neki a gyermekeiben való halhatatlanságot s biztassátok: hozzon sok gyermeket a világra, hogy az Úr megáldja.

E kényelmes, jól táplált és jómódú férfiak mellett, akik vallási kérdésekben szelídek s a világi életben szigorúak, ott ülnek a legfőbb tanács körében az ellenségeik, hosszúkás fejű, szikár megjelenésű férfiak, akiket izzó tekintet fanatizmusa elevenít meg: ezek a farizeusok, vagyis „a kiválasztottak, tiszták“. Ez a nagy nemzeti párt, az országban vagy hatezren tartoznak hozzá; születésüknél, tanaiknál, cselekedeteiknél fogva demokraták, gyakorlottak a törvény minden új magyarázatában, szinte valamennyien kovácsok és tímárok, kádárok, fahordók, szan-

dalkészítők fiai és testvérei s pártjuk azt követeli, hogy a napnak egy harmadrésében, vagy nyár idején ők is kezükkel munkálkodjanak és télen tanuljanak. Legtöbbjük szegény, féltékenyen őrködnek annak a tilalomnak tiszteletben tartásán, hogy az írás tanításáért pénzt vagy pénzértéket elfogadni nem szabad. Ezért tiszteli őket a nép.

De ezért aztán a puritánok buzgalmával szakítják is ki magukat annak a népnek mindennapi életéből, amelyből származnak s a nélkül, hogy hatalomra, élvezetre vagy pénzre törekednének, mint ellenségeik, az arisztokratikus szadduceusok, mégis csak felfuvalkodnak, mint az írás ismerői, magyarázói és vitatói, szellemi gögjükben tulajdonképpen megvetik testvéreiket, a parasztokat és kézműveseket, ha azok nem tudják az írást olvasni, a törvényt kínos pontossággal megtartani, a magyarázatot felfogni. A homlok-szíjak, amik mindig kezükügyében vannak, a nagy rojtok, amiket ruhájukon viselnek, mindig a törvényre emlékeztetik őket.

Azzal, hogy kiszámítják minden áldozatnak Isten kegyelmére való hatását, hogy hosszú imádságokkal és önkorbácsolással, a piacon és a templomban mindenki szemeláttára osztogatott alamizsnákkal, túlságosan hosszú böjtökkel és mértéktelen mosakodással büszkélkednek mindazok előtt, akik náluk kevésbé tökéletesek; azzal, hogy állandóan mutogatott gonddal túlságosan is ügyelnek, hogy egyetlen órát, egyetlen szabályt se mulasszanak el, s inkább a tilalmakban kéjelegnek, mint a parancsolatokban: talán irányítják a nép nevelését, — de a kételkedők gúnyosan kérdezik, vajjon nem kezdik-e el a napot is tisztogatni?

Nem az érzés győz, hanem a jó cselekedet; aki a templomnak áldozati ajándékot ad, megszabadni attól a kötelességétől, hogy öreg szüleit eltartsa; a tanítás órájában nem bűnről, lelkiismeretről, házasságtörésről van szó, hanem arról: hány lépést szabad tenni szombaton, vagy bizonyos büntetéseknél le lehet-e szállítani a vesszőcsapásokat negyvenről harminckilencre, s évekig vitatkoznak ezen a kérdésen: szabad-e a második húsvétnapi áldozatra szánt kévét szombaton is learatni? Érvényes-e a templomra tett eskü is, vagy csak az, amit a templom aranyára tesznek? A gyermekágyas asszony az első hét napon, vagy az első tizennégy napon tisztátalan? Engesztelés napján mikor kell meggyújtani a tömjént a szentek szentje előtt: a főpap belépése előtt, vagy után?

De miközben a dogma és a bibliakritika ilyenformán azzal fenyegetett, hogy elnyomja az erkölcsant, a farizeusok hangja egyszersmind újra meg újra politikai reményeket támasztott a népben: folyvást Mózeset és a felszabadítást emlegették, a kiválasztott népet, Isten államát és a pogányok megvetését, s amint egykor apáik megtagadták az esküt Heródes álnok királyi családjától, úgy tagadják meg ők ma a rómaiaktól.

Ma, amikor a nagy tanácsban ülnek, arról van szó, hogy az elítéltek közül kijelöljenek valakit, akit a római szabadon engedjen: mert emberöltő óta fennálló szokás szerint a zsidóknak minden húsvéti ünnepen joguk van, hogy a rómaintól visszaköveteljék egy elítéltnak éleleit. Most itt ülnek és tanácskoznak, hogy kit ajánljának kegyelemre.

V.

Ebben az órában, amikor nőnek az árnyak, az előkelő zarándokok hordozószékeken vitetik magukat az utcákon s ha időnként félig előre-húzzák is a függönyt, mintha az utca népe zavarná őket, azért még sincs ellenükre a szájtató bámulat.

Ha visszagondolnak otthonukra, Rómára és Alexandriára, bizony mégis csak vidéki várossá válik az egykor hatalmas Jeruzsálem, amely csak önmagát tükrözi, míg odaát, a tengeren túl, huszonnégy római provincia lélekzetét érzi az ember s ezek között szinte eltűnik a kis Palesztina. Ugyan mit visznek ki ebből a szegény országból? Egy kevés olajat és gyümölcsöt. Csak az az éles, világos szellem, amelyet az egész világban szét-szór, a gögös, makacs hit az egy Istenben, akiről senki sem mer képmást készíteni, az a büszkeség, amely nem engedi, hogy e föld királyait vagy akár magát a császárt is kép alakjában tiszteljék, s az az állandó, hangosan hirdetett reménység, hogy az ő istenük el fogja törölni a régi isteneket: ez a merész és képtelennek látszó legenda vitte el Izrael nevét a műveltség és az idegen vallások középpontjaiba, hogy annál biztosabban megrázza őket. Minél inkább elvesztette hatalmát ez a kis nép, annál hangosabban hatolt kiáltása a hatalom és gazdagság világába s ha némelyek gúnyolódtak is vele, mások viszont titokban félték meg nem alkuvó tanítóitól és szabad utat engedtek neki.

Azok, akik itt selyemruhában, rabszolgáikkal hordoztatják magukat a szűk utcákon, maguk is rabszolgák unokái; Pompeius, Jeruzsálem első római hódítója, rabszolgaként hurcolta ma-

gával a hadifoglyokat, de a legtöbbet hamarosan szabadon bocsátotta. Előbb kiskereskedők lettek, a Tiberis szigetén összezsúfolva; később aztán, amikor jött a nagy Caesar és felismerte ezeknek az embereknek okosságát, közelebb vonta őket magához, szavazati jogot adott nekik a népgyűlésen, hadi- és gabonaszállításokat bízott rájuk. Rövidesen oly nagy bizalomra tettek szert, hogy a császár bankárjaivá, bukott királyok hitelezőivé lettek, de színházak és balettek bérlőivé is és színészekké ilyen társulatokban. Átalakulásra képes, alkalmazkodó, nyelvismerő emberek voltak, tele a levantei fajták minden erényével és gyöngeségével.

De azért ez a nyolcezer zsidóból álló római kolónia, amelyet külföldiek és szerencsevadászok is szaporítottak s amely pénzben, befolyásban gyorsan meggazdagodott, izoláltan és tisztán élt a milliós városban; csak kevesen váltak pogánnyá, némelyek római nevet és szokásokat öltöttek fel, eljártak a barbárok játékaiba, eltitkolták körülmetélt voltukat, de majdnem mind ragaszkodtak a régi hithez, legtöbbje nyíltan, mások titokban s nem vegyültek össze a pogányokkal. Sőt, divattá vált, különösen a római társaságok unatkozó hölgyei közt, a zsinagógába betolakodni, s ha aztán a pávasült mellett heverték, a tartessusi murénák szálkáit szedegették, a chiosi kagylókat nyitogatták s két hánytatószer közt mozogni látták az ebédlőterem falait és tetőzetét, hogy más helyre álmodhassák magukat: akkor elkövetkezett az alkalmas pillanat, hogy rajongva beszéljenek az egyetlen, láthatatlan Istenről.

Nem haldokoltak-e már régen az ősi istenek?
Nem prédikálták-e nyilvánosan a sztoikusok is

az egyetlen Istent? Platót idézve, aki már háromszáz esztendővel Július Caesar előtt panaszkodott, hogy a lélek az éther világából lezuhant a lest börtönébe, s az örök visszatérést dicsőítette? Le kellene mondani ezért az élet élvezetéről? Itt van Seneca, aki filozófus, de azért világfi, a lélek papja, de politikai szónok s legutóbb ezt írta: „A zavar és balszerencse nélküli élet olyan, mint a halott tenger. Ami javunkra szolgál, azt Istenünk, atyánk, közvetlen közelünkbe helyezte, nem várt imádságunkra, magától adta meg“.

Istenünk? Atyánk? Különös szó! Hiszen ha mindnyájunknak csak egy atyja volna, akkor mindnyájan egyenlők volnánk! Szörnyű veszedelem! Valóban, ez a Seneca még tovább is megy, ezt írja: „A rabszolgák nemcsak emberek, házukbéliék, barátok, hanem rabszolgatársaink is. Mindaz, ami nekünk jutott tulajdon gyanánt, körülragyog bennünket, gyermek, tisztesség asszonyi szépség, nem a mi tulajdonunk, csak kölcsönkapott jószág, amely életünk útját ékesíti s valamint a vendégfogadó berendezése, az utazó távozása után ismét a gazdáé lesz“. Ha ezt hallanák a mi derék rabszolgáink, meg-
inogna a világbirodalom.

De végül nem is akar ilyen veszedelmes dolgokat mondani ez a filozófus, mert így fejezi be szavait: „Ezért élvezzétek ki gyorsan a gyermekeitekben talált örömet, kapjatok késedelem nélkül minden gyönyör után: sürgős a dolog! Szeressétek mindazt, amit a szerencse adott, mert hamar meg kell válni tőle“. Ez igaz, és Epikuros ugyanezt mondja; csak talán kevesebb osztrigát és szarvasgombát kellene enni.

Így gondolkoznak Rómában a hatalmasok s a

kényelmetlenség növekvő érzetét a lélekről szóló idegen tanokkal igyekeznek lecsöndesíteni, mert amikor már csak nagyon gazdag és nagyon szegény emberek vannak, középosztály nincs többé, tízezrek ácsorognak s az állam gabonaraktáraitól kell táplálni őket; amikor mindent kalandorok és ügynökök, mérgekverők és kémek végeznek s ugyanakkor meg is rázkódtatnak mindent, s a császárok alatt eltűnik a köztársasági idők vékonyka fegyelmezettsége; amikor prefektusok fondorkodnak a testőrség ellen, a testőrség a kegyencek ellen, ezek pedig a távollévő császár ellen; amikor az uralkodók túlzó fényűzésén, mint valami sziklán, megtörik ugyan a nyomor tajtékja, de újra felcsap megint: a ragyogó paloták alatt megreszket ez a szikla s a világ okos urai idejében minden eshetőségre biztosítani próbálják magukat, hogy a másik életben is jól járjanak. Ki tudja, hátha ezeknek a zsidóknak régi istene, vagy más szofisták új istenei annál hatalmasabbak lesznek, mert láthatlanok?

A hordószékekben ülő, előkelő zsidó végiggondolja pogány barátainak gondolatait, amint Isten városának utcáin halad, s ha most a fogadójában kiszáll, talán egy alexandriai üzletbarátjával találkozik s ettől nemcsak egy trónjavesztett király tönkremenésének történetét hallja meg, hanem hall valamit egyiptomi hitsorsosairól is, hogy mit olvasnak, miről vitatkoznak, hogy választják el vagy keverik össze a szellemet és a hitet. Ekkor persze nevezetes dolgokat hallhat a római zsidó a görög zsidókról.

Mert Egyiptomban, ahonnan a hajó néhány nap alatt idehozza őket, már a Ptolemaeusok ideje óta élnek; most egy millió zsidó van ott, Ale-

xandriában a szabad emberek fele zsidó, két városrészen uralkodnak, vezetik a keletről nyugatra irányuló kereskedelmet, kezükben vannak a nagy hajógazdaságok, amióta Augustus császár rájuk bízta a Nílus és a Delta felügyeletét: ez a legmagasabb foka a bizalomnak, hiszen Rómának itt volt a magtára.

Itt volt azonban a világ szellemi fővárosa is, jóval azelőtt, hogy Róma politikai fővárossá vált. Ugyan miért szálltak volna itt szembe a művelt zsidók a görög művészettel, amely Nagy Sándor ideje óta a hajókon átkerült ide? Hiszen nem állítják be a templomukba, amely a hazaival versengeni akar pompában és jámborságban, — s ha Homeroszt és Platót olvasták, hát ezek regények voltak, amik nem rázkódtatták meg az ő theokratikus világukat. Ezért már két évszázaddal ezelőtt görögre fordították Mózeset és Salamont, törzsüknek törvényét és bölcsességét s így egy csapásra az egész világ előtt feltárták ennek a kis népnek titkait. Akkor, amikor a legenda szerint hetvenkét tudós egy szigeten hetvenkét nap alatt lefordította Mózes öt könyvét, ez a döntő pillanat elválasztotta őket hazájuktól, mint új világpolgárokat; áldották azt a napot, amikor a görögbetűs Arany Könyvet átnyújtották a tudós egyiptomi királynak, mert most megtudhatta a világ, hogy Mózes nagyobb volt, mint Pythagoras.

Ma, fogadóbeli szobájában, a római zsidó módon kérdezősködik Philoról az alexandriai embertől: elmegy-e újra legátusként a császárhoz? Nagyon felvilágosodott-e az új könyv, amelyet az álmokról írt? Nem megy-e végül is túlságosan messze, nem gyöngíti-e a prófétákba vetett hitet?

Mert a külföldi zsidóságnak ez a csillaga, most körülbelül hatvan éves férfiú, Philo, egyesíti írá-

saiban azt a két világot, amely a Nílus folyamánál torkollik egybe s egyesíti a gondolat folyamait, amelyek e kor deltájában találkoznak. Az első világbirodalom polgára, két kultúra tanítványa, bölcse annak a kikötőnek, ahol a nagy hajók partot érnek s javakat és gondolatokat hoznak magukkal; nem kell tekintettel lennie senkire, jóformán mentes a nemzeti előítéletektől; — e napokban kiemeli az emberi szellemet Hellas és Izrael politikai képleteiből s a próféták és a platonikusok gondolataiból első képét alkotja meg egy emberies, szerető Istennek, aki testvérré tesz minden embert, mert mindnyájuknak atyja. Itt, két évezred küszöbén, először jelenik meg az emberek szeme előtt a lélek birodalma.

Az ember elbukott — tanítja Philo — de Isten meg akarja menteni, önismeret és vezeklés segítségével. Esküdjetez esküszó nélkül, éljetez egyetértésben és közösségben, becsüljetez meg egyformán minden népet, tápláljátok ellenségezetez, ha összeroskad, oltalmazátok a hadifogságba esett asszonyt, kíméljetez a rabszolgákat, a fiatal és vemhes állatokat, kíméljetez még a gyümölcsfát is. Szakadjatez el az anyagtól, kerüljetez a szórakozást, keressétez a magányt, mondjatez le az érzéki szerelemről: akkor elragadtatásba merül alá a test és olvad föl a lélek. Kerüljetez a pörösködést, a fórumot, a népgyűlést. Legyetez együgyűek, szelídek, nyugodtatez; ahelyett, hogy gazdagok és fennhéjázok lennétez. A föld idegen ország, az ég a haza: aki ezt felismeri és gyakorolja, aki jót tesz és Istent szolgálja, az a törvény szerint is Isten fia. Mert Isten szereti az alázatosakat és megmenti őket, az ő kegyelme már születésük előtt kiválasztja a jámborokat, szellemével kinyilatkoztatja magát a szent lel-

kékben s benső világosságával átsegíti őket emberi mivoltuk határain.

VI.

Ha most a fogadó sarkában két öreg farizeus ülne s hallgatná a római és görög zsidó beszélgetését, megbotránkoztatná őket minden szó, de már maga a látvány is. Drága köpenyekből jól táplált fejek emelkednek ki, a rómainak arca csupasz, annak a társaságnak szokása szerint, amelyhez hasonlónak igyekszik válni, a másíknak puha az arca, szelíd a szeme. A sovány, szikár farizeusok hosszú feje fehér szakállal körülvéve, lángoló szemmel nyúlik előre, emésztli őket a harag, a lagymatag, felemás emberek ellen, akiket izzóbban gyűlölnék, mint a hitetleneket.

Amikor ezek az emberek a bibliát lefordították, amikor az Úrnak az ő népével kötött szövetségét minden pogány előtt feltárták: halálos bűn volt az! Hangosan tanítják iskoláikban, hogy kizáratik az örök életből, aki csak egyetlen pogány könyvet is elolvas. A görög nyelv rabszolgáknak való, nem szabad embereknek; ezzel kezdődött a második pusztulás s hogy ők ma szolgák s nem urak, az Isten büntetése ezért az áruslásért. Ezek a felvilágosodottak hozták el a hajójukon a veszedelmes erkölcsöket ebbe az országba, egészen a szent templom lépcsőjéig.

A lélek? Mintha mi azt nem tanítanók! De a testet előlni annyi volna, mint szétrombolni nemzeti erőnket! Mily kevés gyermeket nemzhetnek ezek a spongyatestű idegenek, a próféta parancsa ellenére! Az egész kinyilatkoztatást áthelyezni az emberi lélek bensejébe, az érzéki világot meg-

vetni, — hát nem annyi ez, mint meggyalázni Izraelnek egyaránt dicsőséges múltját és jövőjét? Most, az elnyomatás idején még életünkkel is védelmeznünk kell az apák szellemét, tanítását és törvényét, amit semmiféle Róma nem ragadhat el tőlünk!

Nem tették-e apáink is ugyanezt? Maga Pompeius is csak azért győzhette le ezt a várost, mert a szombati pihenés nem engedte, hogy az ostromlottak fegyvert fogjanak a kezükbe. Igen, akkor volt még egységes nép, a Makkabeusok szellemének varázsa lebegett fölötte! Heródes megtörte ezt a varázst.

És a két öreg, a fogadó sarkában kuksolva, beszél a Nagy Herodesről, akinek utolsó éveit még látták gyermekkorukban: erről a gonosz, hitetlen idomeusról, aki elárulta az országot Cicero konzulnak, Jeruzsálembé vezette Pompeiust és Crassust; Herodesről, a rabszolga fiáról, aki apját és fivéreit megmérgezte, hogy római kalandoroktól aranyért és kincsekért kicsikarja magának a királyi méltóságot és újra elvesztette azt! Ugyan mi hasznot hajtott Izraelnek évtizedekig tartó uralmával?

A birodalmat helyreállította az Antilibanonig, Szíriáig és Arábiáig, szinte megújította Dávid birodalmát, ez igaz. Csakhogy nem Dávid hitével, hanem Absolon ravaszságával, Rómának küldött száz ajándékkal, templomokkal, színházakkal, fürdőekkel, amiket odakünn épített a pogányoknak, egészen Föníciáig; római harci játékokkal, amiket még itt, a szent város szélén is rendezett, hosv egészen elbarbárosodva, a világtól csikarja ki magának azt a hírt és nevet, amellyel tulajdon népének gúnyolódása és megvetése adós maradt neki! És ha milliókért újraépítette is a templomot,

megaranyozta a csúcsokat, márvánnyal borította az udvarokat, kapukat öntetett korinthusi ércből, bysszus-szálakból szövete meg a szent függönyt: a bűneit mégsem lehetett bearanyozni és beszöni! A háromszáz áldozati bika vére elpárolgott, de annak a negyvenöt farizeusnak a vére, akiket a nagy tanácsban kivégeztetett, még most is körüllebegi a szent helyet, s annak a római aranyasznak, amelyet a hízelgő rabszolga a kapu fölé akasztatott, még most is látszik árnyékszerű nyoma, fél évszázad rozsdája és esője sem tudta eltörölni.

Amiért templomot épített és sok feleséget tartott, második Salamonnak képzelte magát; második Cézárnak, mert Kleopátrától négyszáz darabontot kapott s druzokból és germánokból állított testőrséget magának. Amért eunuchokat és jósokat, örömfíúkat és besúgókat tartott, szónokként lépett föl, gyermekeinek római neveket adott, tíz házasságot kötött és egy tucat gyermeket nemzett, azt hitte magáról, hogy a haza atyja!

Csoda volt-e, hogy halála után az egész országban forradalom tört ki, hogy mindenfelé katonák koronáztatták magukat királlyá és harcoltak egymás ellen, míg csak az értelmesebbek Rómába nem küldtek, hogy a menekülőkkel együtt térdenállva kérjék a császárt: csináljon rendet és űzze el ezeket az ál-királyokat, — ő, a pogány, a zsidó bitorlókat! Senki sem látta meg a mosolyt Augustus szép ajkán, amikor Apolló templomában meghallgatta nyolcezer zsidó könyörgését és kegyképen adta meg nekik azt, ami kívánságának megfelelt. Divide et impera! És öt részre osztotta fel Palesztinát; a külső szegény kis országokat Heródes fiainak adta, kis fejedelmeknek, akik büszkén tetrarcháknak nevezték magukat, Júdea

azonban hamarosan római provinciává lett, s a várral meg a jeruzsálemi templommal az ország szívét tartotta kezében a római.

Mint két fogoly, úgy borong a két farizeus ezen a végzetten, amelybe pedig már beleszületett; mert mindig húsvét ünnepe az, ami a múltba és a jövőbe tereli a gondolatot. Vájjon mi vagyunk-e még a kiválasztott nép? Mattathias óta, kétszáz esztendő óta nem csillognak többé a főpap mellpajzsán az onyx-kövek, amelyek egykor azt hirdették, hogy az Úr jelen van az áldozatnál. Felszabadulás! Ebben a városban minden zárva, őrizve, fenyegetve van. Kívülről kell a lázadásnak jönni, észak felől! Ott, a pogánypusztította Galileában várnak és gyakorolják már magukat a zelóták! Már voltak ott egyszer tüzes ifjak, akik elhatározták, hogy széttörik a rabszolgaság bilincseit. Nem volt-e elég már a puszta népszámlálás, hogy a zendülésig felháborítsa Judát, a galileait? A becslés — becstelenítés! — kiáltotta oda, mint szabad polgár a megszálló idegen katonáknak, s összegyűjtötte lelkes szabad csapatát. Róma ellen indult, de egyben minden rómaiaskodó zsidó ellen is, elsősorban Heródes ellen, a gazdagság és a világi hatalom ellen. Egyetlen zsidónak sem szabad urat elismernie maga fölött! Szabadok vagyunk, Isten az állam feje, Mózes törvénye az alkotmány! A mi Istenünk csak azoknak segít, akik segítenek magukon! Mi vagyunk a késseljárók, a szikáriusok! Ilyen kiáltásokkal vonultak harcba, Galilea titkos fegyvertáraiból fölfegyverkezve, Varus római légiói ellen.

Ha akkor nem sikerült is a dolog, — megmaradt a szenvedély, mert az elesettek fiaiban izzó parázsszá hevült. Csak várnak még és csendben fegyverkeznek, hogy erőszak ellen erőszakot sze-

gezzenek. Más hadsereg ez, mint azok az úgynevezett szentek a Jordán mentén, akik imával és szelídséggel, vízzel és kereszteléssel igyekeznek visszaidézni az elveszett birodalmat. Csak Galileából jöhet a megváltás.

VII.

A templom aranyteteje mögött, nyugaton lement a nap a tengerbe. Utolsó sugara most Jupiter szentélyét boríthatja fénybe, amelyet odakünn a cézárei kikötőben ugyanaz a Heródes, ugyanaz a zsidó király építtetett, aki itt a templomot megaranyozta. A nap is ugyanaz, és az imádkozók gondolatai nem oly különbözők már, mint apáik gondolatai voltak. Az emberek hiszékenysége csökkent, amióta a fegyverek hatalma halatlan sikereket ért el, amióta egy világbirodalom emelkedett ki a Földközi-tengerből és halandók istenekké emelkedtek. Zeus, Jupiter és Jehova mintha megöregedtek volna, mert tekintélyükért küzdeni kell az embereknek, harcolni testvéreik ellen, szekták támadnak egymásra Rómában, Alexandriában és itt, nem hatol már többé a keresőnek szívébe a világos és föltétlen üzenet. Mintha az apák törvényei és maximái minden birodalomban, minden nyelven, minden szent iratban elhalványultak volna, a tekintély megingott s a hagyomány becsületét veszttette volna. Az ember nem ijed meg már annyira a villámtól, hogy földre vesse magát, a nap nem kényszerít többé, hogy imádjuk, sokkal gyakrabban látjuk az istenek szobrait, semhogy vágy ne ébredne bennünk láthatatlan istenek után; de amaz Egy Lát-hatalan kép nélkül, megfoghatatlanul vész el az ősidők ködében.

Nagy átmenetekben, mint az alkony, amely most kezd Jeruzsálem fölött elterülni, a szellemek száz fokozatában, mint a fénynek fokozatai, ezektől a köhegységektől a Földközi-tengerig, ingadozik és süllyed a régi és még régibb hit görbéje s amikor eltűnik, mint a fény utolsó sugara, az éjszakából egymásután emelkednek föl a bölcseség csillagai s beragyogják az elhagyott helyet. Filozófia nyomul előre, ahol az istenek meghátrálnak, de minden iskola ellentmond a másiknak, szekták harcolnak egymás ellen, a helyett, hogy összetömörülének. Van-e még tiszta tanítás a világon? Melyik a gőgösebb: az élesszavú sztoikus, aki koldus-köpenyében aszkéta módjára viselkedik, a végzetben hisz és mégis harcol, avagy a szelíd epikureus, a passzív, illuziótlan bölcs, a gazdagok udvari bolondja, aki szeretne teljes nyugalomban valami jó falatot elfogyasztani? Testvériséget tanít mind a kettő, a megterheltek ápolását, a rabszolgaság enyhítését. Hagyjátok meg az államnak, ami megilleti, az majd megjutalmaz munkátok és érdemetek szerint; a menny birodalma azonban nyitva van mindenki számára, munkának és erőknek megkülönböztetése nélkül, legelső sorban pedig a szenvedők és a bűnbánó bűnösök számára.

Ha Philo minden rossznak eredetét az ember keblébe helyezi, ha szerinte a test bűnös és csak börtöne a léleknek, minden ember egyenlő Isten előtt s szomjazva keresi atyjánál örökös otthonát: mily közeljár mindez Hillélhez, aki már két emberöltővel ezelőtt tanított és mégis csak farizeus volt, cselekedeteiben nagy példakép: mindenét odaadta és igazán úgy élt, ahogy tanított: „Ha ellenséged elesik, ne örülj, hogy Isten meg ne lássa, harag ne támadjon szemében és reád ne

vesse haragját. Az elnyomottak közé tartozzál, ne az elnyomók közé. Ne bizzál magadban haláloed napjáig.“ Aztán mindent összefoglalt egy mondatban s ezt a zsidóság alapjának nevezte: „Amit nem akarsz, hogy veled cselekedjenek, te se tedd azt embertársaddal.“ Ezer mérföldnyire tőle azt írta Epikuros: „Jót tenni kellemesebb, mint jót elfogadni.“

És mégis volt egy egész ellenséges világ! Hilel tulajdon tanítványai, a legszigorúbb farizeusok ragaszkodtak az élethez. Ha Isten szigorú uralkodó, alattvalóinak kegyes atyja, akkor ő jó világot kormányoz, nem ítéli el sem a gazdagságot, sem az élvezetet s azt parancsolja gyermekeinek, hogy igeneljék az életet. Törvényszerű tisztaság, de semmiféle aszkézis, ifjúkorban kötött házasság, hogy sok gyermeket nemzzen az ember, asszonyok és bor, amennyire az írás megengedi, mert azt mondja a Talmud: „Az jut a paradicsomba, aki társát megneveteti.“

De az ő tanításuk is át volt már lyukgatva. Miért kell véres áldozat, — kérdezte némelyik próféta — a láthatatlan, a szent Istennek? Ha Isten kiválasztott magának egy népet, miért veri újra meg újra, miért engedi szolgaságba süllyedni? Büntetésből? Talán csak azért, mert nem akarja többé segíteni! És nem erkölcsösebb, nem szabadabb a görög, mint a zsidó, akit állandóan üldöz a törvény?

A nyelv, — először a száműzetésben törte meg Izrael gögös különállásának varázsát. Most a római kormányzó hivatalosan görögül beszél a zsidókkal, a római bíró görögül tárgyal, az adásvételi szerződést görögül írják, papok és laikusok, kézművesek, sőt még parasztok is kénytelenek a légionáriusokkal megértetni magukat, lassankint

már az írás szent eredetije is kénytelen engedni a kényelmesebb fordításnak. Minden oldalról át-törrik a gátat: egyre szélesebb áradattal törnek be a nyugat vizei.

Így hát a nagy összevisszaságban a legszigorúbb pártra, a farizeusokra marad az a kötelesség, hogy a törvényeket és formákat tisztán megtartsák; ez szenvedéllyé fokozódik bennük. Szemük szentnek lát mindent ebben az országban: szent a föld, a termés tizede miatt, a vetés, a gyomnak kiirtása miatt, a város, a mindennapi áldozat miatt, legeslegfelül pedig maga Isten lakozik az ő szentélyében. Ha a nép szigorúan ragaszkodnék a parancsolatokhoz, a hit újra meghozná a szabadságot, Isten állania politikai hatalommá növekednék: mint egykor Egyiptomot, Babilont és Szíriát, holnap Rómát lehetne legyőzni!

De hogy ez így lehessen, mintaszerűen kell élni, minden ünnep és böjt formáit megtartani, megengedett és tilos ételeket, édes és savanyú kenyeret, lombsátort, törvénytekercset, sófárt és palmaágakat gondosan megkülönböztetni, a körülmetélés, a házasság és a halál formuláit a szabályokhoz híven végrehajtani. Mindenekelőtt a gyermekeket kell Mózes törvényével eltölteni, — a hároméves gyermeket az asztalnál a szertartásokra tanítja az apja; a tanító, akit mesternek és rabbinak szólítanak, az írás megértésére tanítja a fiút; mindenütt tisztelik, mert pénzt nem fogad el, kiűzi az ördögöt és példázatokban beszél, minden kétes esetre, sőt minden órára tudja a megfelelő bibliai helyet és zsoltárt.

A betű az, amit isteníteniök kell, világosan, minden miszticizmus nélkül, olyan időben és olyan világban, amely összekeveri egymással a gondolatokat és általános rajongásba vész. Azt

hiszik, a betű fogja meggyógyítani őket. A betűn fognak elbukni.

VIII.

Ismét éjszaka terped Jeruzsálem fölött. Közel az ünnep s a túlsúfolt város, az ezernyi ezer zárandok szíve tele várakozással, gyönyörűséges nyugtalansággal. Mire gondolnak a jámborok ma, esti imájuk közben? Melyik prófétát olvasásák a mécs világa mellett, mielőtt elszenderednek? Dániel látomásait! Négy hatalmas vadállat követi egymást: a világ királyságai ezek, Babylon, Nagy Sándor és Szíria birodalma, amelyek mind elnyomták Isten népét s azután elpusztultak. „A negyedik azonban vasból lesz, vas fogakkal, hatalmas karmokkal, felfal és eltapos mindent.“ Ez Róma, ahogy előre látta Dániel, a nagy próféta, aki Makkabeus Judással, a felszabadítóval jött! Ám azután a mennybéli Isten olyan királyságot fog felállítani, amelyet lerombolni sohasem lehet és semmi más népre nem száll az ő birodalma. És valaki, mint az embernek fia, megjelenik a felhőkben és hatalmat nyer Istentől, a földnek minden népein.

Az embernek fia! A legrégebbe nem beszéltek így s mégis ugyanez a gondolat elevenítette meg mondásaikat; mert amióta Dávidnak a Libanontól a Vörös-tengerig terjedő, felséges birodalma szertezüllött, valamennyi próféta tudta: Dávid király törzséből fog feltámadni Izrael hatalmas új királya! „A széttörött cédrusból egy ágat a Gion hegyén fog Isten elültetni.“ Mit hoz a megváltó, békét, vagy háborút? Némelyek azt jósolták, hogy Isten mindenekelőtt nagy csatát fog megnyerni a Cion-hegyéről, az ő népe javára. „Az-

után kitöltöm lelkemet mindenre, ami test s fiaik és leányaik jósolni fognak, a legöregebbek álmodni s az ifjak látomásokat látni. Ugyanazon a napon a hegyekről must fog áradni, a dombokról tej, Júdea folyómedreiből víz, mert egy forrás fog támadni az Örökkévalónak házából.“ Ily férfiasan és örvendezően énekeltek a régi próféták.

De már Zakariás csak a béke fejedelmét látta jönni. „Ujjongj, Jeruzsálem leánya! íme, királyod jó hozzád, igazságos és diadalmas király, szelíden és számaron ülve, egy nőstényszamar csikóján. Akkor pedig kiírtja a hadiszereket Efraimból, a lovakat és hadiszekereket Jeruzsálemből és békét hirdet minden népeknek; és uralma tenger-től tengerig ragyog s a folyamtól a világ végéig.“

Így hirdette ezt Hirkán is, egy évszázaddal ezelőtt, aki aranyzarvú fehér bikát látott pátriarchaként a templomba lépni. Sőt nemrég, Heródes idejében énekelte egy zsoltár: „Nézz rájuk, uram és támaszd föl nekik királyukat, Dávidnak fiát, arra az időre, amelyet kiválasztottál, hogy uralkodjék a te szolgád Izraelben.“ És nem tegnap volt-e, hogy az egyiptomi Sybilla jöni látta a megmentőt?

De ki lesz az? — töpreng éjjelente istenes elmélkedés után a farizeusok éles szelleme. Talán él már és lélezkik valahol Izraelben? Mi lenne, ha valaki oly merész volna, mint voltak többen is Heródes halála után s hamis módon az eljövendőnek nevezné magát? Kalandorok akadnak mindenütt, hogy megcsalják a népet! Varázskönyvekkel, betegek gyógyításával igyekeznek tévútra vezetni, Galilea tele van szabad csapatok vezetőivel, akik mindenre képesek, hogy hatalomra vergődhessenek s a Jordán partján ott ülnek a tétlen esszéusok, a reggelkeresztelők, belesírnak a vízbe

s azt kiáltják, hogy közelget a lélek birodalma. Jaj a népnek, ha egy ilyen forradalmár vagy rajongó visszaél a próféták szavával s dicsekedni mer a mindenható megbízásával, hogy a parancsolatokat megingassa! Jaj az ilyen csalóknak! Nem, nem él még a zsidók új királya!

Így reménykednek és kételkednek éjjelente a jámborok. De ama felvilágosodott zarándokok is róla álmodoznak. Avagy nem ugyanígy írtak-e Augustus költői, Virgilius és Horatius, akiket ők Rómában olvastak, az aranykorról, amely közel van már és békét hoz a földre? Sokan hirdetik, hogy Rómának ma szerencséje van és uralkodik a világon; ám Dániel csalhatatlan próféta marad és szerencsés hírnöke a népnek. Philo pedig látja a fellegekben „az isteni alakot, aki minden zsidót együvé vezérel a földnek egy helyére, közbenjár az Atyánál és elnyeri bocsánatát. Akkor feltámadnak a lerombolt városok, benépesülnek a sivatagok és gyümölcsözővé válik, ami terméketlen!“

A templom csarnokaiban az éj tanyáz. Csöndesen mozog álom és virrasztás között a papok alakja. Megfeledkeztek a római katonákról, őrszolgálatukról és szolgasorsukról. Közel a húsvét és minden gondolaton végighúzódik a közelgő megmentőnek ősi melódiája.

Az egész alvó Jeruzsálem a Messiásról álmodik.

ELSŐ FEJEZET.

Elhívás.

I.

A hegytetőn, a fűben, a reggeli nap ferdén hulló sugarai alatt hever egy fiú s fölneéz a kék égre. Pásztornak hihetnéd, mert juhok legelnek a közelében, s köröskörül oly csendes minden, a dombok láncá oly enyhén lejt a völgy felé, embernek semmi nyoma, — akár alhatnék is a fiú, mégis rátalálna a nyájára. De ébren van s ezek az állatok nem az övéi. Szombat reggelenként szívesen ellopózik, ma csöndes a műhely, nem kell segítenie, s a reggeli ima és a zsinagóga közt van egy szabad órája. A hegyen, egymagában, tekintetét az égre szegezve: boldog.

Mert a hegy fölött, a fellegek fölött lakozik a nagy Atya. Látni bizony nem lehet, Mózes is csak egyszer látta, s némelykor megjelent a régi prófétáknak; de itt érezni lehet távoli közelségét. Ha a szél idefű a tengerről, s úgy meghajlítja az öreg olajfák törzsét, hogy csikorognak belé; ha a patak, mint most, tavaszi eső után hangosabban tör át a juhok bégetésén; ha amarra északon a fehér felhők összesereglenek a Hermon csúcsa körül és beburkolják: olyankor mindig hallani lehet Isten hangját, mert a hegyek Istene ő és nem szereti a síkságot.

Itt éppen középütt hever az ember s láthatja valamennyit: balfelől egészen közel a kerek Tá-bort, jobbfelől a Samarjai hegyeket s végül a he-

gyes Karmelt, amely folyvást azzal fenyeget, hogy a tengerbe dül. A Táboron volt már, de mögötte a tónál még nem s nem is tudja, eljut-e valaha a kikötővárosba. Nem vonzza oda semmi. Bármennyit beszélnek is az emberek a hajókról meg a városokról, s a népekről, amelyekhez tartoznak, vagy amelyektől elszakították őket: mintha nem is hallaná ez a serdülő ifjú.

Itt szép minden, a moha lágy, a fügefafa éppen annyi árnyékot ad, hogy a szemét nyitva tarthatja az ember s a tüskékkal is lehet boldogulni valahogy. Mily közel jó a búbos pacsirta, nem fél! Ha pásztorok vannak itt, nem beszélnek, minden állat csöndesen, jámboran legelész. Bizonyára látja őket az Atyának szerető szeme, bár nem tudnak imádkozni; bizonyára látja a fügefát s alatta az ifjút, hiszen ő mindenütt jelen van.

Ám odalent, a városkában, ahová most visszakészült, mert itt az idő, — lent a fehérházas Názárethben mindenki oly sokat beszél Istenről és az ő templomáról, meg arról, hogy Júdeát elrabolták tőlük és pogányok uralkodnak Isten népén. A gazdagok beszélnek legtöbbit, az írástudók meg éppen el sem hallgatnak. Miért járnak végig a szegények házait s vigyáznak rájuk, hogy helyesen imádkoznak-e? Apja, az ács, aggódva pillant fel a gyalupadról, ha valamelyik farizeus jó, mert tudja, hogy hátráltatni fogja a munkájában, megvizsgálja a tálakat és serlegeket, a kunyhó falainak tisztaságát, hogy megfelel-e minden a törvénynek, — ezzel eltelik egy óra s a szék nem készül el. Az írás szép, de amikor apja tegnap este Dániel könyvéből felolvasott, a húgai elaludtak s az anyja is oly mereven ült ott. És gondol sok testvére, aki mind fiatalabb nála, apjának és anyjának kemény beszédére s arra, hogy

ha ezt hallja, sohasem tud egészen a szíve mélyéből Istenre gondolni.

Odahaza már mindenkit készen talált, hogy istentiszteletre menjen, tiszta ruhában: tegnap mosta ki az anyja. A szegényes vályogkunyhó sötét szobájában, ahol valamennyien együtt alszanak és esznek, ott áll az apja, előkeresi tiszta holmiját s most mennek mind, a legfiatalabbat karján viszi az anyja. Az ajtó előtt lerakodtak a gyalupadról, de odabenn nyitva marad minden, mert ugyan ki lopna szombaton és mit lophatna itt!

Elmennek a kút mellett, egy régi, bolthajtásos medence mellett, ahol minden reggel látja az anyját, korsóval a vállán, aztán sok kert mellett, amik hús árnyékot borítanak a gazdagok házaira. Mily dúsan nő minden ebben a magasfekvésű, forrásokban gazdag völgyben! Kissé meghajlott csúccsal magasra törnek az öreg ciprusok s a datolyapálma szinte utóiéeri őket; a szőlő már nagyon előrehaladt s a gránátalma pirosan izzik elő világoszöld rejtekéből. Ám a kert szélére túskebokrokat ültettek, hogy be ne merészkedjék senki s mert a por fölismerhetetlenné tette ezeket, az arrajárót könnyen megsebzí egy túske s a gyerekek sivalkodnak.

Ilyenkor látja a fiú, hogy ellenséges pillantások röpködnek a cifra házak és oszlopok felé, — mert figyel és lát mindent, ami az emberi lelket föltárja előtte. De nem tudja megérteni ezeket a pillantásokat, mert sohasem jutott eszébe, hogy ő is úgy élhetne, mint a gazdagok. Avagy nem elég a friss kecsketej, a juhsajt, meg a füge? Kevesebb-e Isten előtt az ács, mint az írástudók? S nem hallotta-e, hogy hányan voltak kézművesek a híres farizeusok közül? Inkább a föld alá

süllyedne, mintsem hogy istentiszteleten a legelső sorba üljön, ahol az előkelő emberek ülnek.

Csak az szomorítja a szülőket, hogy már oly rég nem zarándokolhattak Jeruzsálembe, mert drága a háromnapos út. A szomszéd fia is beszélt neki, aki tavaly elmehetett: mily aranyos, mily gazdag Heródes temploma, mily nagy az égő áldozat az oltáron, mily pompás a főpap köpenye s mekkora lárma van az utcákon.

Jézus azonban nem vágyódik sehova, sem az útra, sem a templomba.

II.

Lépcsőn érnek föl a hosszúkás, hideg házba, ahová most belépnek az apa és idősebb fiai, — az anya pedig az elzárt részbe megy, az asszonyokhoz. Hogy tolakodnak a férfiak, hogy beszélnek, vitakoznak! A helyiség legvégén, egy kiemelkedő széken, ott, ahol a törvénytekercset tartó szekrény van, csöndet teremt az előimádkozó s állva elmondanak mindnyájan egy imádságot. Aztán megkérdezik, hogy a gyülekezet melyik tagja akar ma az írásból felolvasni s erre az első padból fölemelkedik egy tarka selyemköpenyes, gömbölyded, fehérszakállú férfiú, akinek szép kendője drágakövekkel van ékesítve, fölmegegy a szószékre, mindenki félreáll az útjából s éneklő hangon kezd fölolvasni. A helyiség leggazdagabb emberei közé tartozik, nagy tudós és senki sem versenghet vele alamiznaosztogatásban, mert nagyon is láthatóan tud adni. Gáncs nem fér hozzá, mindig első Isten házában s még lámpafénynél is ő az utolsó imádkozó, a bűjtöket úgy megtartja, mint senki más, sok gyerme-

két az Úr félelmében neveli, a tizednél többet ad a templomnak és a szegényeknek: mintakép, példa. És mégsem szereti senki, mert voltaképen nem szeret senkit.

A szegény fiú lábbujjhegyen állva, bosszúsán néz végig a hosszú termen, a sok fej között, a magas szószék felé, kelletlenül hallgatja az ünnepélyes szavakat, a kövér igaznak szájából. De ugyanakkor önmaga miatt is bosszankodik, mert ez az ember senkinek sem tett rosszat és minden parancsolatot megtartott; apja jó embernek nevezte, mert annakidején egy ajtóért többet fizetett neki, mint kellett volna. Miért oly idegen a fiúnak? Amint azután vitatkozni kezdenek, mert nem helyeslik a felolvasó magyarázatát s éppen a Messiás szó miatt harcolnak, hogy ez ugyanazt jelenti-e, mint Isten fia és Dávid fia, s mind hevesebbé válnak a szavak s mindenki tudja az írásnak egy helyét idézni, amely az ő véleményét támogatja: akkor hidegség, forróság borzongatja a fiút, szeretné bensejének kincseit megoltalmazni, menekülni szeretne a szűk imaházból, oda, ahol oly közel volt a búbospacsirta és oly meghitt a patak, ahol felhők vonultak el fölötté s a felhőkön túl a mennyek országának kékségébe hatolt a pillantása.

Délután a gyermekek ismét a hideg teremben ülnek, körben kuksolnak, mindegyiknek kezében írott lap, ujjukkal babukolnak egyik betűről a másikra, középen ül a felolvasó s előre mondja nekik egymásután a betűket; lassankint szavakká formálódnak, a szavakból mondás lesz s kórusban betűzget valamennyi fiú és gépiesen éneklí maga elé a mondást. Ez egyetlen iskolájuk az életben. Ha valaki megzavarja a rendet, a tanító megveri s valóban nem könnyű a do-

log, mert másként beszélnek, mint ahogy olvasnak. Itt a felföldön kevert nyelvet beszélnek s egész Izrael gúnyolja őket arameus torokhangjaik miatt: az egész világon így járnak a hegylakók. De Jézus mitsem tud arról, hogyan beszélnek a többiek, — és most vége, valamenyenien örülnek, hogy elszaladhatnak.

Mert az uccán sok látnivaló akad. Igazi országút ez, — ami jószág, aki ember Ptolemais kikötőjébe idegen országokból megérkezett, hogy a távol északi benső vidék felé folytassa útját, a fejedelemhez Tiberiasba, vagy még tovább, a szirekhez, Damaskusba: annak keresztül kell haladni Názárethen s így aztán a gyerekek látnak tevéket, lovakat, szamarakat és kocsikat, katonákat és kereskedőket, feleségestől, rabszolgástól, — mert ha megállnak etetni, nézhetik őket. Megtanulnak egy-két görög szót is, mert Sephorisban, a legközelebbi városban, amely csak három óra járásnyira van, több pogány lakik, mint zsidó.

Aztán keletről föníciai kereskedők, arab tudósok jönnek s nyomukban elvadult emberek, idegennyelvű kalandorok, akik a fejedelem szolgálatában álltak, s most vissza igyekeznek a tengeren túlra. De ha káromkodást, ordítózást, lábdobogást, követelőzést hallanak: akkor vasba öltözött, rövid kardos katonák jönnek, akiket sok országból verbuvált a római császár, barnák és szőkék, karcsúak és vadak, s ha a sasnak minden zsidó hátat fordít is, nehogy bálványt kelljen köszöntenie, a gyermekek mégis odapislognak s az ujjaik közt próbálják ellesni, hogy mi rossz is lehet azokban a tilos bálványképekben.

A mindenfelől erre tóduló pogányok aggaszt-

iák, de egyszersemind meg is erősítik a férfiakat, szünetlenül ezekről beszélnek s ha a csendes fiú esténként leül az apja mellé, a küszöbre, s hallja, hogy a szomszéddal sóhajtozva emlegetik a rossz időket: sok mindent megtudhat, ami az utcán láttott képeket megmagyarázza neki. Ilyenkor bizonyosan följegyzi emlékezetébe, hogy az az egész vidék, amelyet a hegyről látott, s még sok száz mérfölddel tovább is, valaha a zsidóké volt, s hogy a rómaiak elvettek mindent és most adókat meg vámokat követelnek. Tüzes üszkökkel hódították meg a szent templomot; némelyek azt mondják, hogy a szentek szentjébe is behatoltak néhány évvel ezelőtt. De aztán jött Heródesnek egy rabszolgája, Simon, az elégette a király palotáját Jerichóban s egy pásztor, aki óriási és erős volt, mint Mózes, koronát tett a fejére és harcolt a rómaiak ellen.

De levették mindet.

III.

Názareth és Galilea, amely már régóta reszketett a határszéli országok nyugtalanságaitól, egyszerre csak magától is zendülésbe keveredett. Gamalában, néhány órányira Názarethtől, egy Juda nevű galileai már hosszabb idő óta elszánt embereket gyűjtött maga köré, hogy hazáját felszabadítsa, őt a saját sorsa szólította harcba, mert apját a rómaiaskodó Heródes ölette meg: most bosszút akar állni érte. ő a karja, Zádok a feje az új pártnak, amelynek tagjai zelotáknak nevezik magukat és minden engedelmességet megtagadnak a rómaiaknak. Csak Isten iránt vannak kötelességeink! Szabadok vagyunk! Adót követeltek minden fő után? Magát Dávid királyt

is megfenyegettek a próféták, amikor a becslést be akarta vezetni! Adót fizessünk minden fűszál után, vámot minden palack olaj után, amit hajón hozunk be? Ez több a kapzsiságnál, ez szégyene Isten népének, a pogányokkal szemben! És ha a farizeusok belenyugszanak, hát akkor nem tudnak semmit a régi próféták szavának értelméről, mert csak türelmetlenséggel, csak cselekedettel lehet közénk idézni a felszabadító Messiást!

És most felkerekedik társaival Júda, megrohanják a sephorisi fegyvertárat, elrabolják a rómaiak ott őrzött pénzét, s a papok áldásával vonulnak ki, hogy elűzzék az idegeneket. Mind nagyobbra nő a csapat, már kiterjeszkedik Galilea dombjaira. De Varus, a római hadvezér, odasiet Sziriából, mindjárt ötszörannyi embert hoz magával, ezekhez csatlakoznak a szomszéd fejedelmek segédcapatai, visszaszerzi velük a már felszabadított Jeruzsálemet, keresztre feszített kétezere embert; csak Júda, a vezér tud elmene-külni.

Hogy reszketnek a fiúk, amikor apjuk, tanítójuk haraggal és reménységgel elbeszéli nekik, hogy mit merészeltek magukfajta galileaiak, hogyan győztek és hogyan buktak el! Képzületük hőségé válik Júda, aki valahol a Libanon szakadécai közt talán új bosszuló hadjáratot tervez. De végül meghallják, lehorgasztott fejjel, hogy később őt is elfogták és keresztrefeszítették a rómaiak. Ekkor hamarosan nemzeti vértanúvá növekszik s a templomban minden csillogó szó Júdát dicséri, aki apját és az ősapákat megbosszulva, a szabadságért esett el s a jeruzsálemi úton minden pogány kereszt a dicsőség jelképévé válik. Akkor gyűlölettől izzottak

mindnyájan, most új várakozásban izzanak. Mert csak a rómaiaktól való megszabadulás után jöhet el végre a Messiás birodalma: így tartja ezt Isten népének politikus hite.

Csak a gondolkozó fiú maradt egészen néma az imaházban. Tudnivágyó gyerek, máskülönben szívesen hallgatja a felnőtteket s lopva figyeli őket, hogy meglássa, mit gondolnak magukban. Ha valaki Alexandriából jött Názárethen keresztül, s beszélt a nagy könyvtárról és az új bölcsekről, akkor élénkebben figyelt s el tudta kapni, amit egy ilyen légáramlat odasodort a hegy lejtőjén meghúzódó városkába. Lehet, hogy egyszer valamelyik görögtől hallott egy régi pogány prófétáról is, aki az utcán, az emberek között tanított, amikor Athén még nagy és hatalmas volt; aki kevesebbre becsülte az iskolát és a templomot, mint az utcán járkáló kézművest s azt mondta: aki önmagát igyekszik megismerni, mindig jól fog cselekedni és boldog lesz. Az ilyesmi hat a képzeletre és különös következtetésekre ingerli az ifjú szellemet.

De most, amikor arról van szó, hogy a pogányokat gyűlölni kell, a rómaiakat meg kell vetni, — most, amikor először látja forrongásban nemzetének önérzetét, most egészen hűvös marad. Hát kell, hogy Isten gyűlölje amazokat, amiért minket szeret? És hibátlanok vagyunk mi, hogy amazok fölé helyezzük magunkat? Miért fontos az, hogy a Karmel most a főniciabelieké s a mi tavunktól északra Fülöp uralkodik, Heródes egyik fia? Ha Isten kiválasztott bennünket, minek neki ehhez oly sok hegy és város? Nem elég, hogy miénk a templom? És ha adókat meg vármokat raknak ránk, hát a gazdagoknak valamivel kevesebbjük van, de végül is, mindenki jól-

lakik. Mi köze Isten országának Izrael országához? És ha Zádok meg Juda semmi mást nem akarnak, mint Isten országát, mi szükség volt Sephorisban a pogányok kardjaira?

IV.

De a zendülés hangja évekig hallatszik még s évtizedekig fog hallatszani; legjobb, ha nem hallgatja az ember.

És Jézus ifjúvá serdült, nazarénus szokás szerint sötét haját közepén kettéválasztja s bizonyára hamarosan szakálla is nő. Erős és egészséges, mert a gyalupad mellől gyakran fölmegey a hegyek közé s akkor is, ha apjával fűrészel és kapál, nem oly izzó az utca, mint odalenn a völgyben, mert a dombok közt szél jár és sok forrástól zöldéinek a hegyek. Tizenkilencéves korában állítólag elvesztette apját s most már anyjával egyedül viselte gondját ifjabb testvéreinek.

Mégsem gondol arra, hogy házasodjék, bár a törvény szinte megparancsolja a házasságot és áldást mond a sokgyermekes apára. Pedig szereti az asszonyokat, hiszen mindig ragaszkodik hozzájuk és a gyermekekhez s azok is hozzá.

Lehet, hogy furesának találják, mert gyöngéd a természete, sem szitkozódni, sem haragudni nem tud, mindenkire kedves és sohasem vitatkozik. Gyakran keresi a társaságot, inkább figyel, mint beszél és emberi sorsokat gyűjt a szívébe. Mintha kihallgatná az emberek szenvedélyeit s varázsvesszővel kémlelné igazi indítóokaikat. Amit legelső sorban fölismer, az a sok csendes emberi gyöngeség, a hangos polgári szavak mögött, — de azért sem haragszik. Mert annyi mindent megért, titokban megbocsát mindent és

mert sohasem tolja föl magát bíróul, bíznak benne az emberek.

Talán egy kis részvétet is éreznek iránta, mert látják, hogy sohasem törekszik semmire és mosolyog, amikor mások haragszanak. Szívesen meghívják a gazdagok is, mert jól ismeri az írást és mindig tartózkodóan viselkedik; ilyenkor ott ül velük a bor mellett, — és erős bor terem ezeken a dombokon. Lakomák és asszonyok elől nem szalad meg s eltréfálkozik a vendégekkel.

De legszívesebben magaszörű emberekkel üldögél el az út szélén, vagy az imaház lépcsőin, olyan szegény emberekkel, mint ő maga s hallgatja panaszait; fölkeres mindenféle kóbor népséget is, amelytől a jámborok elhúzódnak, nem ijed meg az örömlányoktól s leül a mindenkitől megvetett vámbérlők asztalához. Mert hogy egy zsidó vállalkozik arra, hogy a hazájából kizsarolja a fejedelem követelte adókat és vámokat, amiket ez aztán Rómába kénytelen továbbküldeni: ezt senki sem bocsátja meg s ha a vámszedők ezen a bérüzleten meggazdagsznak, a gazdagságuk is megvetésre méltó: a közösség pénze lopott pénz s jámbor ember c?ak a templomnak tartozik adóval.

Mi hajtja az ifjú ácsot ilyen emberekhez? Hogy semmit sem fogad el, azt mindenki tudja a városkában s hogy ez a társaság szégyelnivaló, azt neki is tudnia kell. Lassankint hallani lehet mégis, hogy ezek a kítaszítottak keresik őt, mert nem gyalázza őket, mert meghallgatja, amikor elbeszélik, hogy miért választották hivatásul a szerelmet vagy a pénzt s hogy mi mindennel próbálkoztak előbb hiába. Ennek a különös ifjúnak, úgy látszik, megadatott az a tehetség,

hogy mindenkiből napvilágra hozza azt a maradék jót, ami a legutolsó bűnösben is él, még ha maga sem is tud róla; társaságában felnyílnak a kemény szívek, megenyhülnek kissé a kegyetlen természetek.

Mert vérmes emberek a Galilea-béliek, egyszer bátrak, önfeláldozóak, ideálért fellángolóak, máskor ernyedtek, betegesen és ok nélkül csüggedők: olyan emberek, akik önmagukban sem bíznak s még nyugtalanabbak a sok keveredés miatt, a körülöttük lakó pogányokkal, akik zsidókká lettek. Ezért nincs messze földön sehol annyi kedélybeteg, mint Galileában, — de Jézus nem fél a megszállottaktól, látja a démont tombolni bennük s talán azokat is meglátogatja, akik elől mások menekülnek.

Csak egyfajta ember ellen hallják szólni néha: azok ellen, akik fényes nappal túlságba viszik a jámborságot, akik túlságosan szentek kinn a piacon, — az írástudók és farizeusok ellen. Minél inkább elmélyed a felnőtt férfi az írásba, annál elevebben érzi a forma és a lényeg diszharmóniáját. „Ha két ember együtt ül és nem a törvényről beszél, gúnyolódóknak együttülése az“, így szól a farizeusok egyik mondanása. „Jaj annak, aki útközben a törvényről gondolkodik, de abba hagyja s azt mondja: mily szép ez a fa, mily szép ez a frissen szántott föld, — az ilyen ember eljátszotta életét! Jaj annak, aki maga magyarázza magának a törvényt, szembe szállván az írástudók magyarázataival: annak nem lesz része a jövő világban!“ Hogyan? Tilos volna egy pálmát megcsodálni? Nem szabad szemlélni a földet, ha Istenről gondolkodik az ember? És szükség van az Írástudók kulcsára, hogy a régi zsoltárok értelmét feltárjuk?

A szokásokat és parancsolatokat, a papi jogot és a házassági törvényeket, az ítélkezést és a tizedet, Izrael történetét és a prófétákat éppen úgy ismeri, mint ezek, titokban írástudó ő is, de minek ezzel hetvenkedni? Miért járják az utcákat s küldözgetik embereiket, hogy a szegények tisztaságára felügyeljenek? Ha arról van szó, hogy rabszolgájukat a hetedik évben szabadon engedjék, akkor bezzeg azt mondják: várunk az ötvenedik évig. Keserves kamatot szednek a gazdagok a szegényektől, a tartozást, sem engedik el nekik mindig, ahogy a törvény parancsolja, s ha a szegényektől a hét gyümölcs első termését követelik áldozatni s a mellett még templomi adót is, a birkanyírás, a szarvasmarha és a fa után: a szegény még szegényebb lesz, de jámborabb nem lesz.

Akkor persze jobban teszi, ha leül az út szélére és várja, hogy megfogadja-e mára valaki. Isten nem engedi éhenveszni, mire volna hát gondja? Ha anyja és testvérei nem lennének, ő maga szívesebben menne föl a hegyek közé s táplálkoznék tejjel, fűgével. Mert ideleenn önzők az emberek, még ha jót cselekesznek is s éppen ilyenkor ügyelnek arra, hogy az Istenen kívül az emberek szeme is lássa őket s ha a Tóra fölött ülnek, pillantásuk fényesebb, mint a csillagos ég alatt.

Amikor egyszer így beszél két-három barátjához, figyelemmel hallgatják s elmondják a többieknek. A legközelebbi ünnep előtt való estén még néhányan eljönnek, s ráterelik a szót az ő gondolataira. Ott ül a házikó küszöbén, amelyben anyja foglalatoskodik s hallatja szívének halk hangját. Könnyű neki a bibliához kapcsolni a szót, mert most már jól ismeri a régi és

új írásokat. Ma este talán Hillélről beszél, a jó rabbiról, aki akkor halt meg, amikor Jézus gyermek volt s ezt tanította: „Amit nem akarsz, hogy veled cselekedjenek, azt te se tedd másnak.“ Megvan ez már Tóbiás könyvében is, — teszi hozzá. Most azonban, odalenn Jeruzsálemben, a nagy szinhedrionban főképpen Sammaji tanítványai viszik a szót, komor, szigorú emberek, akik ezt mondják: „Jobb lett volna az embernek sohasem születnie.“ Nem bűn-e így beszélni, amikor az ember láthatja a napot, a hegyeket és a bárányokat, a gyermekeket és a virágokat?

És reggel, amikor ismét kettővel többen ülnek ott és kuksolva hallgatják, ahogy sokszor teték már a népből származó emberrel, — beleveti magát a próféták tüzes leheletébe, kiválasztja magának, ami nekivaló s talán Ézsaiást idézi, aki így beszélteti az Urat: „Mit törődöm én áldozataitok sokaságával? Meguntam a feláldozott kosokat és a hizlalt baromfinak zsírját! Irtózom a füstölőktől, mert a ti kezetek tele van vérrrel. Tanuljatok jót cselekedni, törekedjetek igazságosságra, azután jertek hozzám!“ Majd Hóseás szavait mondja: „Részvétet kívánok, nem áldozatot!“ s érzi, hogy ez az ő jelmondata.

Ám a negyedik estén nem találják, ekkor egyedül fölment a hegyek közé, hogy szívét megnyugtassa, mert az a veszedelem fenyegeti, hogy megkeményíti a tanítók ellen való harag. Ekkor visszatér szívébe a vidámság, hallgatja az erdőnek hangjait, a vadliliomok erősebben illatoznak este s a messzeségben éppen látja még az éjszakában eltűnni Sichem földjén azt a hegycsúcsot, amelyen egykor a próféták tanyáztak.

Lefekszik a fübe, felnéz a csillagokra s a mindeneket szerető Atyának szívén érzi magát.

V.

Az írástudó ifjú ács régóta hallott már egy közösségről, amely a harcoló pártok között csöndesen terjedt el országszerte, mert sem az országban, sem a községben nem akart semmit megjavítani, senkit meggyőzni, csak egymás között élni tisztán és szegényen. Négyezer férfi és asszony tartozik már az esszéusok rendjéhez, — jámbor kommunisták ezek, akik nem harcolnak sem a gazdagság, sem a farizeusok ellen, nem botránkoznak meg senkin, csak elhatározták, hogy megvalósítják a felebaráti szeretet és közösség gondolatait, a próféták tanítása szerint. És mégsem szerzetesek, tevékenyek mind, kézművesek és parasztok, pásztorok és méhészek, csak a tisztátalan foglalkozásokat zárták ki: kereskedők, tengerészek, fegyverkovácsok nincsenek közöttük.

Aki belép közéjük, pénzét vagy javait átadja a közös kincstárnak; aki többet keres, mint amennyi az üzletéhez kell, mindig ugyanezt teszi; cserével szerzik meg egymástól, amire szükségük van. A szegényeknek mindenki önállóan adhat a magáéból, de rokonainak nem, a közös pénzről a gyülekezet határoz, kor és többség szerint. „Az enyém és a tiéd egyaránt a tiéd.“ Lassan, lépésről lépésre közeledtek a sivatag széléről az emberi központok felé, csoportokban élnek vidéken és kisvárosokban, ahogy a napi munka megengedi; vándorútjukon a rendhez tartozó testvérek ruha- és szerszámraktárakat találnak mindenütt Izraelben; mert bár politika-

val nem törődnek, sőt az állammal sem s a templommal is alig, mégis csak zsidók vannak közöttük.

Hívók ugyan, megtartják a szabályokat, de egynémely önkényes dolgot is cselekszenek: mert ha reggel egy óra hosszat elmélkedtek és fölkél a nap, imádkoznak hozzá, a tiszta fényhez. Sötétben nem beszélnek Istenről, mert bölcsesség csak a világosságban van, s ha délben, a közös ebéd előtt megfürödtek és fehér köpenyt öltöttek magukra, akkor sem szabad egyszerre kettőnek beszélni az asztalnál. Sohasem fogyasztanak húst vagy bort, csak kenyeret és főzeléket, tejet, mézet és gyümölcsöt, a tisztálkodást és a vizet fontosabbnak tartják, mint a formulákat. Állatot nem áldoznak, nem esküsznek, sokat böjtölnek s oly szigorúan megtartják a szombatot, hogy ezen a napon még szükségletüket sem végzik el. E mellett régi receptek nyomán növényeket és köveket tanulmányoztak, varázsszereik vannak és ördögöt úznek, tudnak álmot fejteni és jövendőt mondani; mivel a kapzsiságot és a szenvedélyt nem ismerik, a nép hisz bennük és tanácsot kér tőlük.

A házasság nem tilos nekik, de többnyire elkerülik és körükben sok idegen gyermeket nevelnek föl. Társaságuk négy osztályra épül föl s így titkaikat csak fokozatosan árulják el a testvéreknek s az egyetlen eskü, amit megengednek, a titkos tanításokra és a testvérek névsorára vonatkozik. Aki ezt vagy valamelyik nagy parancsolatot megszegi, azt kitaszítják maguk közül s az ilyen ember lelkifurdalások között fog meghallni; csak közvetlenül halála előtt fogadják be mégegyszer, részvéteből. Semmi magántulajdon, semmi háború és semmi harag, — az

ellenség szeretete, elmélyülés, együttérzés és kevésceremónia: ezekkel az eszközökkel tud ez a zsidó erényszövetség gyorsan elszakadni az anyagtól; mert a lélek halhatatlan és jámbor élet után odafenn fog lebegni a világosságban, világi élet után pedig lent a földön fog lakozni gyötrelemben és sötétségben.

Amint ez a szekta tovább terjedt a Holt-tenger partjairól és eljutott Galileába is, csöndesen, hittérítők nélkül működve: Jézus figyelmesen nézte ezeket az embereket, akik oly sokat megvalósítottak az ő néma gondolataiból. És mégsem lépett be közéjük. Hogy a naphoz imádkoznak, az szép, ámbar törvényellenes és pogány. Semmi pénz, semmi fegyver, — ez még jobb, legjobb pedig, hogy nem ismerik a véres áldozatot. De miért böjtölnek többet, mint a törvény kívánja? Miért vetik meg a bort, az ünnepi asztalt, a zenét? Miért zárkóznak el, miért teremtenek új titkokat: miért kerülnek az embereket, ha szeretik őket? Nem, ő nem lehet esszéus, bármily közel járnak egymáshoz a gondolataik.

Egyszerre valami híresztelés járja végig az országot. A sivatag szélén felállott valaki a Jordán mellett és bűnbánatot prédikált. Körülméletés helyett vízzel keresztel, hogy a testet és a lelket megtisztítsa, az esszéusok reggeli kereszteléséhez hasonlatosan. Kusza a haja, hosszú a szakála, faháncsból készült zubbonyban áll ott, bőrvével a derekán, sovány az imádkozástól, lángol a hittől, félelmes hangon inti és fenyegeti a népet. Azt mondják, Éliás. Éliás, aki egykor a Karmel barlangjaiban tanyázott, s ha előjött, királyokat tett le a trónról és helyezett a trónra, — Éliás, aki nem halt meg soha és régi

mondások szerint vissza fog még jönni, — Éliás, a rémítő, a bosszúálló feltámadott!

János, szüleinek fogadalmából, ifjú korától fogva jól ismert mindenféle megtartózkodást s ismerte a sivatagot is, amelynek közelében született. Mert azon a tájékon a homokos dombláncolat szorosán határos a nedves, zöld vidékkel, a folyótól a sivatagig gyakran csak egy séta, egy órajárás; a sivatag ott mintha csak félreeső szoba volna egy nagy ház végén. Jánost Jeruzsálemben gondosan nevelték a törvény tudására, mert bizonyára papnak kellett volna lennie, mint az apja volt. Ám egy napon megszökött az iskolából, keveselte vagy sokalta, amire tanították; a városból, a tudósok közül, az emberek és a világ elől visszamenekült abba a sivatagba, amelyből már fiúkorában ráborzongott a magányosság.

Lehet, hogy elindult az esszéusokkal, de aligha állott középük, mert szegény volt ugyan és böjtölt, mint ők, de az ő tevékenységük és közösségük nélkül hossz'j időt töltött el, -- talán éveket is, — hogy önmagát és hivatását megtalálja. Egy nagy kérdezőnek támadása, egy homályos természetnek kényszere önmagába kergette vissza, de végül ismét kihajszolta a magányból a kiáltani és hatni akaró, vezeklő szívéreje. Ott, ahol a sivatag a Holt-tengerbe vész, Arábia határán, a lepörkölt vadonban, ahol a vadállat hiába keres zsákmányt s a remete barlangokba és sziklákba kénytelen rejtőzni: a mérész vadember sáskákból élt, amiket keleti módra tűzön sütött meg, mézből, amit egy-két méh rabolt az utolsó csenevész virágokból, — vadászkes és vadászó szándék nélkül, védtelenül és úgy szólván, táplálék nélkül. Isten büntetésére gondolt:

nem itt állott-e a virágzó, a túlságosan virágzó Sodorna? Nem fog-e Jericho, amely csak egy napi járóföldre van innét, holnap úgy elszáradni, mint egykor Sodorna?

Önmagát vizsgálva, böjtölve, bizonyosságot kért az Istentől, hogy mit kell és szabad cselekednie, de semmi felülről jövő hang nem kiáltott oda neki: Állj fel, próféta és hirdesd a népnek látomásaidat! És a benső hang mégis hívja, hogy megtérését másoknak is tanítsa, hogy sokakat óvjon a világias élet könnyelműségétől. Sokakat? Talán a népét. Hátha Éliás támadt föl benne? Visszariad a nagy árnyéktól, amely így reátelepedik, csak Ézsaiás szavaival erősítheti magát: „A sivatagban prédikálónak hangja ez: készítsétek az Úrnak útját és ösvényt egyengessetek néki.“

A léleknek félelmes vonaglásai után látomások és alázat között küzködve, hosszú vizsgálódás után egy napon mégis csak előlép és hangot ad az intésnek, amely elűzte őt a komor Jeruzsálemből az emberek közé. Visszatér a Jordánhoz. Ott, ahol a sivatagi hegyek meredeken zuhannak le a Holt-tengerhez, s az elbágyadt folyó mégegyszer összeszedi éltető erejét, örvényekben és kanyarodásokban; ott, ahol Dávid rejtőzött Saul elől és Zedekia király a babyloniak elől; ahol a homokos síkság az utolsó gyér nyájakat táplálja: János az első házak felé fordul. Nem fognak-e a pásztorok e vad jelenség elől megszaladni, vagy nem fogják-e megkötni? Nem, Júdeában nem: itt minden esztendőben különös szentek támadnak, s mindig új alakok igyekeznek ruhájukkal és viselkedésükkel próféták gyanánt megjelenni; itt a magányos természet tompa daccal szegül ellene minden néma

szabálynak, itt valószínűvé válik, ami csodálatos.

Először csak néhány pásztorhoz beszélt, aztán elvezeti a legközelebbi oázishoz, látja és meghallgatja a falu; kisvártatva száz ember és még több is figyel a félmeztelen vándor nyers beszédjére: „Térjetek meg, mert elközelgetett a menyeknek országa!“ És az új parancsolat után mindenki érzi, amint a Jordán vize vezeklésül és keresztelésül végigcsorog a testén.

De Jeruzsálem csak nyolc vagy tíz órányira van s mindig éber, mindig elégedetlen, mindig mohón vágyódik új melódiákra. Lehet, hogy csak csaló az az ember, akinek hírért hallják a nagyvárosban; de hátha mégis az új Éliás? Fenyegető alakjával, intő hangjával, csupasz lábával, teveszőr ruhájával állítólag hasonlít hozzá. Nem hirdették-e évtizedeken át a papok, sőt maguk a farizeusok is, a megmentőnek eljövetelét? Csak esszéus ez is, mint a többi, aki vízzel akarja lemosni a bűnöket? Jeruzsálem szívét, amely az eljövendőt minden éjszaka várja álmában, könnyű fölébreszteni egy különös ember kiáltásával.

Amint aztán az első emberek kijöttek a városból, hogy az új prófétát lássák, hamarosan egyik csapat követi a másikat, jön egy-két gazdag, kíváncsiságból, sok szegény, reménykedésből s rövidesen országszerte elterjed a Keresztelő híre s egyre többen, egész karavánokban vonulnak már a Jordán torkolatához, hittel és kételkedéssel, fáradtan, reménykedve és szomjasan.

Száz esztendő óta először támadt próféta Izraelben.

VI.

Az ács szívében kinyílt egy kérdés. Nyugtalanul hallotta a Keresztelőről szóló történetet, amely az ő hegyi fészkebe is elhatolt, mert az övéi közül is elzarándokoltak némelyek a Jordánhoz és csodálatos híreket hoztak haza. Szokatlan kíváncsisággal faggatja őket: el akarja képzelni ennek az embernek vonásait, hangját, szavait, hogy ezt a mély hatást megérthesse. Hallja a hazatértektől, hogy megkérdezték a Keresztelőt, mitévők legyenek s az ezt felelte: „Akinek két köntöse van, egyiket adja annak, akinek nincs és akinek van eledele, hasonlóképp cselekedjék.“ Igen, még a vámbérlőkkel és egyéb csöcselékekkel is barátságosan beszél! Ezek is azt kérdezték tőle: mitévők legyünk? „Semmi többet ne követeljete, mint ami élőtökbe rendeltetett“, mondotta, a katonáknak pedig ezt felelte: „Senkit se háborítsatok, se ne patvarkodjatok és elégedjete meg zsoldotokkal.“

Növekvő megdöbbenéssel hallgatja ezt az ács. Esszéus és mégis szónok? — töpreng magában — remete és mégis tanító? A csöndesek közül egy hirtelen kiáltóvá változott? Most először éri meg, hogy valaki prédikálja azt, amit ő maga némán régóta érzett s csak néhány barátjával közölt; a farizeusok szenteskedése ellen, az áldozatok és ceremóniák ellen, a gazdagság ellen s mindennek, mindenek közt való szétosztásáról. Nem az ő tulajdon gondolatai-e azok, amiket az idegen próféta a folyó partján vízzel öntöz meg? A sivatagból, a magányosságból ért vissza az emberekhez, akikért gondolkozni kell; a mozdulatlanságból és bőjtölésből, a szűk bar-

lángból előlépett a tömeg közé, mint emberjavító, mint kiáltó! Amit az utóbbi években talán szemére vetett néha magának: miért nem állsz fel, miért nem mondod meg az egész világ előtt, amit az igazi és a hamis hitről gondolsz? — az most egyszerre mind felbuzdul benne. Mert ha amaz tanít, kilép a sivatagból és odakiáltja a népnek a maga igazságát: miért hallgasson ő?

A példa fölébresztette, felelősségérzet támadt benne, talán egy kevés becsvágy is s a legközelebbi zarándokcsapattal fölkerelkedik a Jordánhoz.

Ott, ahol a legszűkebb völgyet a mészhegyek szorongatják, a kiöblösödő partnál káka és nád között három nap múlva odaér a váró és pihenő férfiak és asszonyok tömegéhez. Kopaszán, kegyetlenül körítik szakadékok és köves dombok a szűk, levegőtlen völgyet, délről a szél erre nyomja a Holt-tenger sós levegőjét, — vad, könyörtelen világ! Lóval és számmal, gyermekeikkel és kecskéekkel, amik a gyermekeket táplálják, százsámra csődültek itt össze az emberek, — többnyire szegények, sokan öregek, sokan betegek, boldog arcot nem látni, csak sóvárgást. Sokan térdelnek, némelyek ülnek, százan imádkoznak. Csak amikor a lapos partig előrehatolt, akkor látja meg Jézus a Keresztelőt.

Szegényes köpenyből, amelyet a bozót tüskéi megszagattak, magas, szikár ember emelkedik ki s bozontos arcából haragos hangok hullanak: valóban, mintha Ézsaiás prédikálna itt s intésért mindig e szavakkal fejezi be: „Térjete meg, mert közel a mennyek országa!“ Közvetlen közelében vannak néhányan, akik tanítványainak látszanak. Beszéd után mindig elvezet magával egy embert, kis idő múlva a folyóba lép vele, ott,

ahol sekély s egy ócska vederből leönti a Jordán szürkéssárga vizével.

Egyszerre mozgolódás támad a tömegben, mindenki nyugat felé fordul, ahol a jeruzsálemi útról dús menet kanyarodik be a völgybe. Jézus az elsők közt ismer rá titkos ellenségeire: papok azok, léviták és farizeusok, tíz-tizenkét emberből álló csoport, amely azért jön, hogy szemügyre vegye a csudálatos embert. Mily ragyogóan, mily idegenül hatnak e sziklák és e szegény nép között, bár ünnepi köntösüket otthon hagyták! Inkább arckifejezésük az oka, mint a ruhájuk, — ezek a hideg, kutató pillantások, amelyek meg akarják állapítani, hogy miféle csuda történik itt tulajdonképen, egy napi járóföldre a várostól. Odabenn tanácsot tartottak és bizottságot küldtek ki, hogy lásson, halljon, kérdezzen végre, mert sokáig mégsem lehet nyugodtan nézni ezeket a gyülekezéseket; az az ember állítólag még a tulajdon ellen is prédikál! Pilátus is kérdezősködött már róla.

Barátságtalanul, féltősen, megszokásból helyet ad nekik a szürke tömeg, úgy, hogy nem sokára éppen a Keresztelő előtt állnak. Tüzes pillantása belefúródik hideg szemükbe, szavaival mintva ki akarná, hívni őket, inkább vádlóhoz hasonlít már, mint kihallgatott vádlotthoz. A nép sokszoros körben állja körül a jelenetet.

— Kicsoda vagy te? — kérdezi a legidősebb. Amaz megérzi a kérdés értelmét s ezt vallja:

— Nem én vagyok a Krisztus.

— Micsoda tehát? Éliás vagy-é te?

— Nem vagyok.

— A próféta vagy-é te?

— Nem!

— Kicsoda vagy? Hogy megfelelhessünk azoknak, akik minket elküldöttek: mit mondasz magad felől?

Feszült szünet támadt, mert igazi hangját nem hallották még és Jézus, aki a sokaság között a körben áll, érzi, hogyan gyülekezik már amannak torkában a mennydörgő szó, — most eldördül mindjárt:

— Én kiáltó szó vagyok a pusztában: egyen-
gessétek az Úrnak útját, amint megmondotta
Ézsaiás próféta.

— Miért keresztelsz tehát, ha te nem vagy a
Krisztus, sem Éliás, sem a próféta?

— Én vízzel keresztelék. De eljő, aki nálam-
nál erősebb, akinek nem vagyok méltó, hogy
saruját megoldjam: az majd tűzzel keresztel ti-
teket.

Remegés fut végig a körülállókon. Fölléleg-
zenek, amiért a papok kérdései alól kisiklott, de
egyszersmind le is veri őket, hogy a Messiásról
beszél és nem ő az. Csak a papok maradtak hi-
dedek. Némán néznek össze, érzik, hogy így nem
férközhetnek hozzá ehhez az emberhez. Most
megkérdezi az egyik, hogy miért nem megy Sa-
mariába, vagy egyebüvé a pogányokhoz, mert
ott vannak azok, akiknek szükségük van a meg-
térésre. Ekkor újra, még haragosabban szakad
föl a sziklahang a torok mélyéből s rájuk dörren:

— Mérges kígyóknak fajzatai! Ki mondja nek-
tek, hogy az elkövetkezendő haragtól megmen-
ekültök? Ne gondoljátok: Ábrahám a mi atyánk!
Mert mondom néktek, hogy Isten eme kövekből
is támaszthat fiaikat Ábrahámnak. A fejsze pedig
immár a fák gyökerére vettetett. Azért minden
fa, amely jó gyümölcsöt nem terem, kivágatik
és tüzre vettetik!

Eleget tudunk, — gondolják a léviták, értekeznek egymással és elmennek. De valamelyik talán mégis megijedt s hazatérőben Ézsaiás szavaira gondol: „Ezért felgyullad Jehova haragja a nép ellen s kinyújtja kezét és megveri azt, hogy a hegyek is meginognak.“ A szegény nép, amely a folyónál maradt, köröskörül hallgat, nem meri kedve szerint ujjongva köszönteni a Keresztelőt, mert megfenyegette a hatalmasokat. Újra összezáruul körülötte a kör.

Csak egy ember áll félre; a Keresztelőnek utolsó átkát nem hallotta már. Fülében és szívében dörög még az a szó, hogy eljön egy erősebb s miként az alvónak gondolata lassan hol előre, hol visszafelé halad, eltűnik és újra feldagad: oly álomszerűen bukik fel és le minden szó az ácsnak szunnyadozó öntudatában, hogy végül ébredéskor eltűnjön.

Másnap rákerül a sor. Alighanem megmondja a Keresztelőnek nevét, lakóhelyét, foglalkozását, talán egyebet is; csak akkor nem jut eszébe semmi, amikor gyónnia kellene. Bár vezeklésre és imára neki is éppen úgy szüksége van, mint a többieknek, hiszen tökéletlennek érzi magát, mert szereti Istent; de szóba foglalható tettekkel mégsem vétkezett. És ha egyetlen szenvedélyét, a papok ellen való haragját meg akarná vallani ennek az embernek, ezzel őt gyalázná bűnösnek. De most csöndes tisztelettel szemléli közvetlen közelből ezt a bátor, fanatikus embert, aki prófétának látszik és mégsem nevezi annak magát, aki zendülést kezd pénz és hatalom ellen és mégsem hagyja el remeteségét; úgy csodálja, mint valami idegen lényt.

A Keresztelő figyelmesen szemléli őt. Bármily szegény, bármily csendes az előtteálló em-

ber, van valami királyi rajta, nem tudja mi: a kutató pillantás, a szelíd, távoli hang, a köszönés, amely nemcsak alázattal teljes? S amint az idegen szelíd húzódozással arra kéri, hogy keresztelje meg: ő, aki annyi embernek nézett a szívébe, ebben a szívben valami titkos, elzárkózó önérzetet sejt meg. Hogyan tud így viselkedni ez az asztalos? Tudatában van-e ő maga a viselkedésének? De mind a ketten elhallgatják, amit gondolnak s belépnek a folyóba.

Ott állnak most, — két, harminc és negyven közt járó férfi, fél testük a Jordán langyos, nehéz, sárgás vizében, egymás mellett János és Jézus, mindkettő meztelen: egy nagy, emberfölötti, szikár test, csontig aszottan, egy virágzó puhasága, ifjú test mellett, — amannak szakálla és haja durva, elvadult, ennek szép fürtjei vannak, — a sivatag ura a kertek barátja mellett, anachoréta és költő, fanatikus és álmodozó. Talán már ez a két test is megmagyarázza, hogy a gyöngédebbik az, aki fejét lehajtja, s hogy a durvábbik teszi a kezét erre a fejre s önti le vízzel. Amaz tisztére gondol, ez az atyjára.

Amint kilép, megtisztulva olyan bűnöktől, amiket nem követett el, levettebben, mint azelőtt, mert ennek a cselekvésnek értelmét nem vonatkoztathatja magára; inkább megdöbbenve, mint megváltva, a Keresztelőnek és a népnek közös képétől körülvéve, — amint elszakad a többiektől, hogy ismét rátaláljon önmagára, a bozótban leheverve, behunyt szemmel: hirtelen új világosság nyílik meg előtte, lelki szeme képet lát, füle hangokat hall. Micsoda? Nem egy galamb szállt-e feléje, egyenesen hozzá, mintha üzenetet hozna? És megcsendül, de nem benne, — nagy messzeségből lebeg feléje egy hang s a

szívében felhőbe burkoltan, idegen szózat szólal meg:

— Te vagy az én szerelmes fiam, akiben én gyönyörködöm.

Reszket, hallgatódzik, megismeri: ez az Atya hangja volt! Gyakran hallotta a patakban, a csillagok fényében, a gyermekek hangjában, szó nélkül, susogásban, érzésben. De most úgy érzi, mintha világosan hallotta volna, amint tulajdon anyanyelvén, megdöbbenő szelídséggel, megszólította és fiának nevezte őt.

És iszonyodva menekül végig a nép és a Keresztelő elől, ki, a sivatagba.

VII.

Másnap reggel hosszú ájulásból ébred. Az emlékezés lassan egészíti ki fejében, ami történt, de szellemének megzavarodása nem akar elmúlni, a magány éles világosságában növekszik lelkének nyomorúsága. A sivatagot sohasem látta, gyűlölnie kell. Mindaz hiányzik itt a szemének, amiben gyermekkorra óta felismerte az Istent: virágok és víz, állatok, emberek és a világ áradata; domboldalakon hágó és lejtő, holt kőzet veszi körül a szökevényt, homok folyik szét az ujjai közt. Itt nem tud imádkozni.

És mégis Isten hangja szólt hozzá, — csak tegnap történt ez? Szíve mélyén hangzott a szózat, idegenül és távol s fiának nevezte őt. Akkor, amikor ama keresztelőről jött, amely annyira leverte. Akkor, amikor álmában galamb szállott le az égből s repült oda hozzá. A szózat elhangzott — és ő egyedül, a homok és az ég közt, hiába töpreng, hogy mit jelent ez! Az idő a semmiségbe vész, a hely felhőbe borul körülötte, ott-hona, munkája, ködös messzeségbe tűnnek. A

világos, csöndes életétől elszakított ember magányosan küzd a szellem hívó szavával s elhatározza, hogy nem távozik a sivatagból, amíg lelke meg nem világosodik.

Az ő mennyei Atyjának hívása volt ez? Akkor többet mondott volna a hang, úgy szólt volna, ahogy a nagy prófétákhoz beszélt. De ha csak erősítő szózat akart lenni, miért hullott akkor legtitkosabb gondolatai közé? A Jordánnál töltött egész idő alatt titokban azzal hasonlította össze magát, aki őt s a többieket megkeresztelte s azon töprengett, vájjon kedves-e Istennek ez a forma és ez a beszéd. Titokban János helyén látta magát s vizsgálgatta, hogyan cselekedett volna ő maga. Vájjon nem támadt-e benne féltékenység, látván, hogy a nép körültolongja a szikár embert, aki talán nem is ért többet a hit dolgaihoz, mint ő? S amikor a folyóból kilépett, nem az a kérdés izgatta-e, hogy miért adta magát most először, önkéntesen, idegen ember kezébe? Így hát az Isten megleste őt s mindent tudott, amit a halandó önmaga előtt elhallgatott? Miért választotta ki az, aki sohasem beszélt közvetlenül hozzá, leggyöngébb pillanatát, hogy megerősítse?

Ennek többet kellett jelentenie: ebben a hangban megbízás volt! Azt tegye, amit a Keresztelő, prédikálja a bűnbánatot, vándoroljon és tanítson? Mondjon le mesterségéről és szülővárosáról, övéiről és csöndes életéről, hagyja ott az idillt a tett kedvéért? S mindezt úgy cselekedje, mint János, — csak úgy, mint János? Hiszen az új ceremóniát tesz a régiek helyére! Mirevaló az önsanyargatás és a sivatag, a böjtölés, az önkorbácsolás? Nincs-e közel rokonságban mindez az áldozattal, amit ő helytelennek tart? Miért a büntetés, az összeomlás, miért nem

Jézus megkereszteltetése.

az Atya szelídsége? Mirevaló a fenyegető hang, amely az embereket megijeszti és térdre kényszeríti? Fölemelni őket, — ez volna Istennek tetsző dolog! A rémület nem tesz hívővé, csak a kegyelem s aki a magányos, fáradt embert, amelyik ott a part homokjában a tömeg között reszket, egyedül látogatná meg műhelyében, később talán valamennyiüket összegyűjthetné a falun kívül, egy réten, egy hegyen s egyszerűen elbeszélhetné nekik, amit mindnyájunk Atyja érez és akar!

És mégis, — mily nagy ez a Jánosi Hogy járta át szemének villáma ezeket a papokat! Hogy szórta rájuk gúnyolódó szavait, amikor Ábrahám gyermekeinek nevezte őket s elébük helyezett minden megtért pogányt! Szót sem szólt a rómaiak ellen való harcról, nem prédikált zendülést, csak az egyes ember megtérését, szegénységet és alázatot s mégis megrázta bozontos fejét, amikor profétának nevezték.

Erősebb jó utánam! Hátha ő maga a kiválasztott s ezért hangzott fel benne abban az órában Atyjának hangja? Hogyan? ő volna az, aki János után következik, — és talán fölül is múlja? És iszonyodva, hiába igyekszik lerázni magáról azt a mind mélyebbre fúródó gondolatot, hogy ő pótolja a Keresztelőt, ő árulja el azt, aki nemrég fürtjeire nyomta jóságos kezét!

Lelki gyötrelmében böjtölni kezd, miként János tette. Most először próbálkozik meg egy napnál tovább tartó testi áldozattal, mert szíve azelőtt sohasem jött zavarba, nem volt szüksége próbára, jelre, — mindmostanáig, amikor a jel megzavarta és próbára unszolta. Egyik napról a másikra érzékenyebbé válnak az éhező remete idegei és érzékei, egyre átlátszóbbá a gondolatai.

Magával való beszélgetése közben, fölemelkedés és elernyedés közt, a csöndességből felébresztett emberben az életnek olyan képei tárulnak fel, amelyeket sohasem ismert, vagy sohasem vett szemügyre. Az éhség elgyöngíti testét. Lelkét kísértések szállják meg és el akarják bűvölni hirtelen sugarukkal.

A kiválasztottság ösztökéje szokatlan követelésekre biztatja önmagával szemben: úgylát-szik, önérzete óráról órára nő. Mert hall egy benső hangot, amely azt kérdezi, hogy miért ne tudná ő is kenyérré változtam a követ, úgy, ahogy János prédikálta. De erőt vesz magán, mert egy másik hang ismét így szól: „Nemcsak kenyérral él az ember, hanem Istennek minden igéjével“. Amikor félálmából fölébred, tudja, hogy a sátán volt az, — ugyanaz a démon, akit oly gyakran látott a megszállottakban dühöngeni, s újra felvértezi magát.

Ekkor álmában úgy érzi, hogy a templom ormán van, az egész népnek fölébe emelve s a becs-vágy csábító hangja, amely a Keresztelő megpillantásakor surrant a lelkébe, így szól hozzá: „Ha Isten fia vagy, vesd alá magadat; mert meg van írva: az ő angyalainak parancsol felőled és kézen hordoznak téged, hogy meg ne üsd lábadat a kőbe.“ Csillogva csábítja lába előtt az aranyos tető s a mérhetetlen széles, ismeretlen város, hogy egy pillanatig próféta legyen benne. De megmenti szívének kiáltó szava: „Ne kísértsd a te Uradat, Istenedet!“

De ismét félelmesen hömpölyög egyik hullám a másik után. Hazáját siratja: hová lett szívének szép csöndessége, amikor atyjának békességében lakott s nem volt, amit elutasítson, mert nem vágyott semmire? Harcossá kell válnia? A magányos

ember a sivatag homokjában, az éhező, vonagló, háromszor megkísértett ember érzi, hogy visszater beie a láz. Mert most, álmában magas hegyre vezetik, lába előtt a világnak birodalmi, s a benne lévő démon így beszél: „Mindezeket néked adom, ha leborulva imádsz engem“. Ekkor erőszakkal kiszakítja magát a kezéből, felkiált: „Eredj el, sátán! Meg van írva: az Urat, a te Istenedet imádd és csak néki szolgálj!“

Saját kiáltása cseng még a fülében, amikor elhagyja a rémület dombjait és magaslatait, futva menekül a sivatagból, úgy, ahogy fölkereste, szörnyű látomások árnyai üldözik, lelke zavartabb, mint amikor idejött, szét van szaggatva, kétségbe van esve. Szülőhazájába akar visszatérni, kunyhójába, gyalupadjához, a hegy nyugati lejtőjére, az ő kicsi, nagy világának csendjébe.

Amint ismét közeledik a folyóhoz, elhatározván, hogy a Keresztelő földjét megkerüli, sok ember tartóztatja föl a menekülőt: összevissza kavarnak, mint vesztett csata után. Messziről katonákat lát kelet felé vonulni, mindent megsejtve lép közelebb az első emberekhez, akikkel összetalálkozik. Csodálkozva kérdezik: hát nem tud semmit? A Keresztelőt elfogták! Heródes Antipas, ennek az országnak fejedelme, elküldte zsoldosait, hogy hatalmukba kerítsék! Amott tűnnek el az alkonyi fényben s láncon viszik a Keresztelőt börtönébe, ahonnan senki meg nem szabadítja!

Jézus kövé meredten áll. A jel! Isten szem-mellátható módon döntötte el lelkének tusáját: szabad, kell cselekednie! Ezért szólott hozzá az Atyának hangja! Ezért kísértette meg a sátán! Hogy szelídséget legyőzze, — mert ő követke-

zik a Keresztelő után, ő az eljövendő! Szelíd vonásai álarccá merednek. Megdöbbenve és ijedten nézik ezeket a vonásokat az emberek, akik a hírt hozták neki s ha valamelyik talán ismeri, az bosszúsán fordul félre, mert olyan dermedtség szállotta meg, amely a gőghöz hasonlatos.

Amikor lerázza magáról a bénulást, hogy folytassa útját hazafelé, feje új módon szövi a gondolatokat. Terveket kezd kovácsolni, amit sohasem tett, kérdezi magától, hol és hogyan kezdje, magában végigvizsgálja kevés barátját: vájjon hisznek-e majd neki? S miközben észak felé halad, mindig egyedül, összehasonlítások zsúfolódnak a lelkében: azt kérdezi, okosan tette-e János, hogy megsértette a farizeusokat, nem lehetett volna-e ezt elkerülni, szelídebb hanggal nem érhetett volna-e el ugyanennyit, sőt többet is, úgy, hogy mégis megmenekült volna a világi hatalomtól. Aztán arra gondol, vájjon az öccsei boldogulnak-e magukban a munkával s kalapáccsal, fogóval ki pótolhatja őt? így közelget Názáreth felé.

Itt azt hallja, hogy mindnyájan menyegzőn vannak, csak két órányira innét, Kánában s kérdik, nem megy-e oda ő is. Szeme és füle előtt megjelennek az ünnep színei és hangjai, szülőföldjének vidám dalai ismét integetnek felé, a sok lelki rázkódtatás után feledni, pihenni akar. Még egy kissé tovább megy észak felé s belép a lakodalmas házba.

Itt nagyban folyik már a mulatság, cimbalom és fuvolaszó mellett, énekelnek és táncolnak a parasztok a ház előtt, mintha sohase halnának meg. Elkábítják magukat, hogy élni tudjanak, — gondolja magában, — s eleinte csak messziről nézegeti őket. Bizonyosan részegek,

de inni nem látja őket. Hát nincs bor? Ez a három napja tartó menyegző mindent elnyelt már, amit szegény emberek a pincéjükből felhordhatnak? Nini, nem az ő tulajdon húgai ezek a táncolók? S amaz ott, aki combját csapkodja s kikacag az éjszakába, nem az ő édes öccse? Megdöbbenve ütköznek új gondolatai a régi alakokba s visszahőkölnek.

Csak amikor közelebb lép s azok fölismerik őt, csöndesedik el a lárma: valahogy úgy érzik, mintha tettenérték volna őket, ez az arc nem illik a menyegzőhöz, úgy látszik, zavarja a vídamságot. Talán kacagva meg is kérdezi valaki, hogy a Jordántól jő-e s hogy esett a keresztség; egy másik oldalba böki a harmadikat, rámutat a szellemarcra, amely hirtelen végignéz az asztalon s a negyedik zavarában odakiáltja neki, hogy nincs már bor; hátha ő, akinek oly ünnepléses a külseje, tudna segíteni. De ő csak áll, figyel és hallgat.

Ekkor odafordul hozzá az anyja, aki az asztal mellett ül s mintha álmából akarná felébredni, szelíden azt mondja: „Nincs boruk“.

Amint anyjának hangját hallja, aki mintha tüstént hozzá folyamodnék, hirtelen újra érzi a nyomást a homloka körül: egyszeribe ismét messze van innét. Azok az új arcok és hangok elszakítják mindentől, ami eddig körülvette, ami halk emberi boldogságát jelentette, az álarc ismét ráterül az arcára, mintha messze távolból látná ezt az asszonyt, aki világra szülte, hidegen tekint rá s felkiált az asztal mellett: „Mi közöm nékem tehozzád, asszony?“

Ijedtség fut végig a mámoros vendégeken, az anya elsápad. Egyszerre kijózanodtak mind, rábámulnak erre a názárethi ácsra, akit különös

embernek, de mindig szelíd fiúnak, jó pajtásnak ismertek. Mi történt vele? Az ördög szállotta meg? Hová néz oly mereven?

Mintha megerősödnék a lelke: emberek között először érez magában erőt, hogy hasson rájuk, irányítsa őket, parancsoljon nekik: először érzi magát prófétának. Úgy érzi, hogy jelek vesznek körül, s a legközelebbi az, hogy itt nincs bor. Hogyan? Ő, aki János utódául választott ki, nem volna elég erős ahhoz, hogy bort teremtsen elő? Hogyan taníthatna akkor egy népet! Úgy érzi, hogy ki kell próbálnia az új erőt, amelyet senki sem ismer benne, amellyel pedig éppen most dermesztette meg a vendégeket, amikor így beszélt az anyjához.

Parancsoló, önmagának is idegen mozdulattal szól rá a rabszolgákra, hogy hozzák be a házat korszóját, töltsék meg vízzel, aztán vigyenek ki kóstolót a szakácsnak, aki semmit sem tud a dologról. Mindenki ránéz, aztán az ajtó felé, a szakácsra, aki meglepett arccal lép be s oda kiáltja a vőlegénynek: „Minden ember a jó bort adja fel először és mikor megittasodtak, akkor az alábbvalót. Te a jó bort ekkorra tartottad!”

Ekkor ismét mindenki Jézusra mered: hogyan? Hát ez az ember elég erős, hogy a falon keresztül elhitesse a szakáccsal, amit idebenn velük elhitetett? Hiszen ez varázsló!

Most újra összecsap a vendégek feje fölött a lárma és a részegség s egyedül ő nézi hideg világossággal a tömeget, telve a kiválasztottnak elnézésével. Ilyen hát az a nép, amelyet tanítani kell: vájjon követi-e majd, hiszen ő semmi egyebet nem hoz, csak gondolatokat? Elzárkózott lélekkel hagyja el a menyegzőt.

Ez volt a názárethi próféta első csodája.

MÁSODIK FEJEZET.

Örvendetes üzenet.

I.

„Higyjetez az örvendetes üzenetben!“

Ezt kiáltja bele a tágas terembe az ismeretlen idegen s az imaházat megtöltő halászok és kereskedők, kézművesek és utasok nagy szemet meresztenek rá. Mert Kapernaumban vagyunk, Genzáreth tavának északi végénél, s mivel a tengertől Damaskus felé vivő kereskedelmi úton itt haladnak át a karavánok, s azokkal tudósok és kíváncsiak, gazdagok és írástudók: azért mindig nagy tömeg verődik össze szombaton; mert az idevalósiak láthatnak és hallhatnak itt valami újat. Az idegennek, ha tud olvasni, odanyújtják a szent könyvet, hogy olvasson föl belőle s a legújabb jeruzsálemi iskola szerint magyarázza meg az olvasott helyet.

Ez, aki tegnap érkezett a városba s ma beszélt, azt mondják, nem jött messziről; — mert Názárethből egy nap alatt itt van az ember, ha napkeltekor útnak indul, — így hát semmi különöset nem várnak tőle. Hanem amikor felállt és imádkozni kezdett, megdöbbsent az egész terem, mert halkán, mintegy magában beszélt, homlokára és karjára nem rakott szíjat s amint a magas szószéket elfoglalta, mindenki látta, hogy nem igazi tanító, mert köntösén nem viseli a törvény-követelte négy rojtot. Talán ama fogságra vetett Jánosnak tanítványa? Mióta járnak hát

ezek a keresztelők az országot, nem maradván meg többé a Jordán mellett? De ehhez meg túlságosan barátságos a külseje, nem visel szőrzubonyt, mint az aszkéták, nem viseli a próféta-köpenyt, amiben annyian kóborolnak, hogy új Éliásnak tüntessék fel magukat; sem a tekintete, sem a beszéde nem homályos.

„Betelt az idő, elközelget az Istennek országa! Térjete meg és higgyetek az öröndetes üzenetben!“

Egészen másként hangzik ez, mint amit azok a jordánparti emberek beszélnek. Ez itt nem fenyeget, nem figyelmeztet, nem követel sem bűnvallást, sem keresztelést; úgy látszik, csak a napi életből akarja a régi jóslatokat megmagyarázni, s mivel rojtot nem visel, a könyvet nem használja, csak jól ismert tájszólásban erősítgeti, hogy aki hisz, reménykedhetik: hamar megnyeri magának ezeket a halászokat és parasztokat, mert a farizeusok körmönfont vitái titokban mindig untatták őket. öröndetes üzenet, — ezt még nem hallották, ez egyszerű, a gyermek is megértheti; no lám, most meg éppen halfogáshoz, jó és rossz halak fogásához hasonlítja a mennyek országát.

Erre csöndesen meglökdösik egymást és összemosolyognak, mert ilyesmit gyakran megérték már a hálóikkal s amint tovább hallgatják a magas széken ülő férfiút, egy magvetőről hallanak, aki a mának egy részét az útra szórja, más részét a tüskék közé, harmadikat a kövekre s valamit a jó földbe is. De végül mindig a mennyek országára gondol s mindenki megérti, ha most a nagy és kis adósról, kamatról és uzsoráról beszél s ebből következtet az Istennel való nagy leszámolásra, amely az élet végén következik el. Különösen az asszonyok fülelnek és bólogatnak a

Jézus meggyógyít egy belpoklost.

rács mögött, amikor a régi köntösről beszél, amelyre nem kell új foltot rakni s régi rossz tömlőkről, amikbe új bor nem való; hogyan megy panasza egy özvegyasszony a bíróhoz, hogyan keresi a háziasszony mindenütt az elvesztett garast: ez mind az ő világuk s a papok fahangú imáinál, kereplő idézeteinél szívesebben figyelnek az idegen férfiúra, aki megukfajtájúnak látszik, bár nem született éppen itt, a tó mellett; ha pedig átkukucsálnak a fátylukon, nagyon tetszik nekik szép hajával és olvadékony hangjával.

Csak az elülső padokban ülő három-négy írástudónak nem tetszik: tüstént hallani lehet, hogy papi iskolába nem járt s ha az írást ismeri is, bizonyára nem ismeri a kommentárokat, már pedig azokon fordul meg minden. Amíg az ilyen legények nem hagyják el a falujukat, nem ártalmasak, mert odahaza mindenki tudja, hogy kicsodák és senki sem veszi őket túlságos komolyan; de ha vándorolni kezdenek, a parasztok azt hiszik, hogy az idegen többet tud az idevaló tanítóknál s az ember elveszti a bizalmukat. Ez ismét valami új módot talált ki, hogy hallgatókat szerezzen magának; ha az ember hallgatja, azt hiszi, utcai beszélgetést hall, minden szava világi: így aztán remélheti, hogy jól fogadják s néhány hétig kényelmesen élhet a kisemberek költségén.

S miközben ezek nyugtalanul ülnek ott, a beszéd végét várva, — miközben az idegen beszél s kezével lefesti, amiről szól: hirtelen kiáltás hatol át a termen. Megakad, feláll, mindenki a hátsó sarok felé fordul, ahonnét a kiáltás hallatszott, — ott az emberek hátrahúzódnak valaki elől, aki hirtelen görcsökbén roskadt össze, habzik a szája, vonaglik s azt kiáltja: „Ó, ó! Mi dolgunk van nekünk veled, názárethi Jézus! Azért jöttél-é, hogy

elveszíts minket? Tudom, hogy ki vagy te; az Istennek szentje!“

Így foglalja össze a félőrült ember mindazokat a barátságos és ellenséges benyomásokat, amiket néhány száz szívben ébresztett az idegennek beszéde; mintha idegei felfogták volna annak a néhány farizeusnak néma kényelmetlenségét, s a sok tanulatlan hallgató csöndes tetszését: most szét pattanásig viszi a feszültséget, egyszerre szidalmazván és istenítvén őt.

Jézus megjegyed. A hosszú, szürke terem mintha mozogna a szeme előtt, bizonytalanul imbolyog, gőzölög a fejektől, — s ő érzi annak az egynek félelmét, akinek cselekedetére a többiek várnak. Ma először mondta ki egy tömeg előtt, amit oly sok esztendőn át elhallgatott. Az a hirtelen hidegség, amelyet ama menyegzőn anyjával szemben érzett, az idegen emberekre tett hatás akarata és öntudata távol tartotta szülőföldjétől s rábírta, hogy ehhez a tóhoz vándoroljon, amelyről tudja, hogy sok város és falu van a partján. Csak beszédének első pillanatában félt kissé, amikor az elülső padokban ülő tudósok kutató pillantásával találkozott; azután megtalálta a parasztok, az ifjak és az asszonyok szemét, s azokból hamar kiolvasta, hogy minő formában várják a gondolatait. Most, a megszállott ember kiáltása, a megrémült terem képe, az egész tömeg kérdező és követelő mozdulata ismét belekényszeríti abba a feszültségbe, amely nemrég a menyegzői asztalnál vett erőt rajta, amikor a bor elfogyott s az anyja megszólította.

Gyors léptekkel közeledik a beteghez, az emberek helyet adnak neki, mint az orvosnak; most letérdel mellé, erősen megragadja, tekintetét hevesen a szemének szegzi, megrázza és rákiált:

„Némulj meg! Menj ki belőle, ördög!“ A beteg azonban ismét fetreng, felkiált, szemét forgatja, görcsösen összezsugorodik; aztán, ennek a szívó, szelíd pillantásnak hatása alatt, amely lemondásában is mintha parancsolna, — ettől a kemény fogástól és kiáltástól, aminőt még sohasem ért meg, a szent helyen lejátszódó jelenettől lesújtva, enged ennek a hatásnak, tagjait elernyeszti, leroskad, szemét lezárja, nyugodtabban léiezik, aztán ismét fölnéz arra, aki megfékezte. Most érzi, hogyan távozik belőle az ördög, akiben mindketten hisznek, — érzi, mert az idegen kényszeríti, hogy higgye: a vihar elmúlt, megkönnyebbülten, kissé elgyengülve fölemelkedik: úgy látszik, meggyógyult.

Százak látták ezt: az idegen ama varázslók közül való, akik ördögöt tudnak űzni, mint a régi próféták! Tisztelettudóan engedi ki a tömeg. Ő azonban fáradt, — oda van már a prédikálás öröme, amely beszéd közben egyre növekedett, oda az orvos kemény akarata, amelybe minden erejét beleöntötte; menekül a tömeg elől, elhagyja az utcát, kimegy a városból; csak odakünn, a parton telepedik le, a homok és a nádas között, hogy összeszedje magát.

II.

Zölden, tisztán terül el a tó a hegység lejtőjén, a délutáni nap fényében csillogva, s a hegy és a víz között egy széltől óvott öböl fogadja magába ezt a várost s még sok falut és várost, amiket idefönn, az északi csúcsról mind látni lehet. Amaz ott, jobbkéz felől, kétórányira, az a fehér, csillogó tornyú, az új Tiberias, ahol Hero-

des Antipas uralkodik, ennek az országnak fejedelme s ahol a város elnevezésével, a templommal, a sassal hízeleg a római császárnak, akinek szeszélyétől függ. Balkéz felől a Jordán torkolata látszik, s lent délen képzelheti el az ember azt a helyet, ahol a tavat ismét elhagyja, hogy tovább fusson egyenest délnek, a Holt tengerig.

Ebben az órában talán visszaemlékezik Jézus a folyó torkolatára, arra az emberre, aki ott a vízbe merítette őt, — és arra, hogy miként ébresztette fel évekig tartó álmából atyjának félelmesen szép kiáltása. Heródes fejedelemre nem gondol. Az messze van tőle, akárcsak a római császár, az idegen tengerből kiemelkedő szigeten, a világnak minden múltó hatalmasságával egyetemben. De most madarak szárnya csapkod körülötte, ráismer a hazájabeli gerlicére, mintha az is megismerné őt, amint a káka közül, az iszapon át odaugrál hozzá; de a pelikán távol marad, mert az nagy madár, inkább gyanakszik az emberre, mint a gyanútlan kis állat, s fél a vadásztól. Ha a vándor félretolja a kagylókat s egy nagy kagyló élével ásni kezd a földben, hamarosan fekete kőzetre bukkan; bazalt ez, a földrengés jele, amely itt néhány esztendővel ezelőtt pusztított és sok ezer embert eltemetett.

Jézus nem nézi oly egyszerűen ezeket a dolgokat, mint a többiek, — mint költő, megérzi bennük a példázatot: dombok és kövek, folyó és várkastély, a föld katasztrófái és köröskörül a virágzó lejtők, ahol a szőlő és a dinnye már most, áprilisban érni kezd: mind feléje leheli a maga jelentését és bezárja az elmélkedés körébe. Nem olyan-e háta mögött ama sziklás hegység, a Hermon, barlangjaival és cikk-cakkjaival, soha egészen el nem múltó havával, mint valami örök fi-

gyelmeztetés? A fenyegető hegység lábánál oly szépen terül el a tó, mint az élet — és ismeri az Úrnak mondását, amely Izrael két tava közül ezt választotta ki legszebbnek.

De aztán, amint sötétedni kezd, sok csónakot lát a vándor, amelyek elhagyják a kikötőket, hogy a hálókat behúzzák, mert alkonyatkor legszívesebben jönnek fel a halak a víz színére s az első csillag, amely éppen most jelent meg keleten ez a jel, hogy a szombatnak vége és ismét szabad a munka. A halászok átkiáltanak egymásnak, egyik csónakról a másikra, húzzák, csavarják, forgatják a hálókat, aztán a fickándozó zsák mányt bedobálják a csónakba és sietve parthoz eveznek, mert ezen a tájon gyorsan leszáll az éjszaka.

Most hogy néhányan éppen az idegen közelében szállnak partra, ráismernek a ma reggeli varázslóra, s egyiküket ő is megismeri, mert András az, Jánosnak tanítványa, akivel nemrég a Jordán mellett találkozott. Most megmutatja az idegennek a testvérét, Simont s amikor mindnyájan kezét nyújtanak egymásnak, senki sem tudja, minő sors indul ki ebből a kézszorításból és Jézus sem tudja, hogy ezt a Simont ő valamikor Péternek fogja elnevezni.

Itt jó már két másik is, hogy a csodálatos emberrel megismerkedjék: ismét testvérpár, Jakab és János a neve, — utánuk többen is jönnek s mintha valamennyi bizalommal volna az idegen iránt, nemcsak azért, mert a megszállottat meggyógyította, hiszen ezt sok farizeus is megtette; hanem amit odabenn beszélt, az szívébe hatott az egyszerű embereknek, mert szívből is jött. Amikor aztán a sötétség mindnyájukat szétkergeti, Simon házába vezeti az ideget, meghívja aszta-

lához s hamarosan a fél városka az ajtó előtt áll, mert ünnep előtt való este van s mindenki szeretné szemével látni az idegen orvost.

Odabenn lázbetegen fekszik Simon feleségének anyja s mert az orvos már ily nagy próbáját adta művészetének, bevezetik, ránéznek s ő megérti, hogy mit gondolnak. Csodadoktor legyen belőle? Ehhez nincs kedve. De az emberek már hátulról az ajtóba nyomakodnak, bedugják fejüket és várnak. Nem kellett-e Mózesnek és a prófétáknak is csodákat tenniök, mielőtt tanításaiknak hitelt adtak az emberek? Az öregasszony, aki az imaházban történt gyógyításról hallott, már hisz benne s kérő pillantását szilárd bizalommal szegzi jóságos, idegen alakjára. Az egyik gyógyulni akar, a másik gyógyítani; ebből a kettős hitből támadt a gyógyító erő s amint az orvos átkarolja, ránéz és kényszeríti, hogy erejének engedje át magát, sikerül neki erőt venni a lázon s az asszony fölkel.

Hálával és tisztelettel látják ezt a körülállók; rémülettel és titkos iszonyattal érzi ő maga, hogy rákényszerítették a varázsló szerepét. Mert holnap megkezdődik az, hogy Simon ajtaja elé odavonszolják magukat a betegek, sokat ágyban cipelnek oda, bélpoklósokat, vakokat és bénákat s ezeket mind meg kell gyógyítania. Megteszi, amit tehet. Némelyeket hosszú időre meggyógyít, másokat rövid időre, egyiket olajjal keni be, másikat sárral, mindegyiket a hit hatásával kezeli, amit megkövetel tőlük. De annyira ellenére van ez a művészet, hogy bár részvétet érez a szenvedők iránt, nehezen tudja ellenkezését legyőzni, s utólag mindig megfenyegeti azt, akit megmentett, hogy hallgasson és ne mondja el senkinek. De valamennyien hirdetik és túlozzák a művészetét.

— így hát pirkadatkor megszökik Kapernaumból, hogy ismét megtalálhassa önmagát.

De a kisemberek, a halászok és parasztok utána mennek, hogy többet halljanak arról, amit amaz órában beszélt, — különösen az asszonyok, élükön Jakab és János anyja, s hamarosan megszokják, hogy ő is közöttük van, amikor a parton ülnek, hálót foltoznak, csónakot kátrányoznak, evezőt faragnak. E szegény emberek között, akik munka közben ráemelik a szemüket, a parton a kagylók közt kuksolva egy-két öreg tamariskus árnyékában, a nád susogásában, a tó hullámainak zúgásában, a tudatlan, hívő, jó emberek között: itt boldog Jézus, szerető gondolatainak áradata itt kezd beletalálni a megformált példázatok medrébe, mert ha idekinn a mennyek országáról beszél, csak az ujjával kell fölfelé mutatni.

Milyen kicsi ez a nagy világ! Minden órában más faluba ér, egy óra alatt odaát van a másik parton és mégis hetek kellenek Jézusnak s a nyár is ráköszönt, mire Genezáreth tavának minden kisebb-nagyobb helységében megfordul. Nem tud egy helyben maradni s a hozzá jövőkre várni, mint János tette: fölkeresi őket, s mert első hívei már hozzászegődtek, hamarosan állandó kis csapat alakul, amely egyik helyről a másikra vonul vele.

Ez sem újság Isten népének, különösen ezekben a sóvárgó időkben, hogy egy ilyen vándortanító tanítványokat talált, akik vele tartanak és segítségére vannak. Ugyan mit áldoznak föl ezek a halász-sarjadékok? Álmodozóan tompa, vagy vágyakozóan kereső lelkek, akik nem igen tudnak különbséget tenni a mennyek országa és Izrael földi felszabadulása közt, könnyen nyomába szegődnek egy olyan férfiúnak, aki szép

szavakat szerencsés kézzel fűz össze s vágyat ébreszt bennük, hogy gazdagabban, mélyebben érezzenek, mint eddig, másfelől pedig tanuljanak, amivel a csöndes tóparton eddig nem törődtek. Amellett vidám ember is, szívesen elül az asztalnál, nem ijed meg a bortól, nem foszt meg bennünket az asszonyoktól; az ifjúság és valami bizonytalan vándorösztön, az örvendetes üzenetnek és barátságos hordozójának ingere, a babona és a mennyei jutalomban való reménykedés csábítják ezeket a fiatalembereket, hogy kövessék útjain az új prófétát.

És a völgyekből, a hegyek közül előkerülnek az emberek, hogy az orvost, a varázslót lássák s ahol imaház nincs, a faluból mindenki a partra csődül, ő maga egy csónakba áll s megparancsolja barátainak, hogy evezzenek el a part mellől; akkor a víz hordja hangjának csengését s a csónakban állva, királyként emelkedvén a parton kuksoló és heverő sokaság fölé, odakiáltja nekik az üzenet szavait, mindig új példázatokba^ amiket az ő szük, tiszta életükből választ; mert azt mondja, hogy csak példázatokkal, csak művészzel lehet a népet tanítani. Még Istent is, akiről egy zsidónak sem szabad képes ábrázolatot készíteni, képekben meri a paraszti elmék elé állítani, mint trónján ülő királyt, vagy a szőlőhegy gazdáját, mint barátságos fogadóst, vagy rabslodatartót.

Ilyenkor érzi, hogyan cseng vissza hozzá az együgyű szívekből a füllel nem hallható visszhang s ha kérdezősködnek, válaszol nekik, ha betegeiket elhozzák, meggyógyítja, akit tud s azzal tovább megy. Amelyik házba betér, az előtt összegyűlnek az emberek, hogy beszéljen hozzájuk, a keresztutakon megáll s beszél kevés ember-

Jézus a tavon.

hez, vagy sokhoz, ahány éppen akad s ha aszszonyok és gyermekek vannak körülötte, még könnyebben, még világosabban szól. De legszívesebben hever tanítványaival a lakoma mellett s a meghitt lelkek előtt halkán beszél magában, mint egykor a názárethi ács kőkunyhója előtt, amikor esténként eljött egy-két barátja, hogy meghallgassa.

Csak a nagy városokat kerüli; sohasem megy el Tiberiasba, amelynek ragyogása előtt pedig minden környékbeli gyermek csodálkozva állott már egyszer, nem megy el Taricheába vagy Sephorisba sem. Mert ott, úgy érzi, a zúgó élet lakik, uralkodás és becsvágy, — a pénz lakik ott s az nem hallgatja meg őt. De messze lenn Júdeában nyüzsög egy nagy város, amelyben hatalmas papok uralkodnak, írást magyarázók és formula-idézők, akiknek titkos ellenségeskedését már azokból a néma pillantásokból megérezte.

Jeruzsálemtől távol marad Jézus.

III.

A szeretetnek új hangulata árad el minden emberen, akit megérint. Nem azért jött, hogy velük együtt gyűlöljön, hanem hogy velük együtt szeressen és sehol sem keresi a harcot. Amire a szegény, csöndes népet tanítja, a genezárethi tó partja mellett, az egészen a szívnek szól s a városi tudósok okos elméjében csak a beléjük nevelt kétséget ébresztené föl; az elfogulatlan lelkek könnyen befogadják, mert ezek a halászok, akik nap-nap után türelmesen várakoznak a part mentén kivetett hálójuk és horgaik mellett, csónakjukban ülve, — ezek szelíd, barátságos

hallgatók, akiket semmiféle tettvágy nem viz kísértetbe. Itt nem hallanak semmit, ami megzavarhatná őket, világbirodalomról és dicsőségről, népük szolgaságáról és nagy múltjáról, Istennek bosszújáról és büntetéséről, haragról és megtorlásról sem.

Ebből a szerető szívből a kegyelemnek megnyezői forrása fakad s mindazt, ami eltölti, ölébe rakja mennyei atyjának, akitől kapta. Mivel mindnyájan a nagy Atyának gyermekei, az ártatlanok, a gyöngék, a tudatlanok fogják legjobban, legelső szóra megérteni, mert nem gondolkoznak másként, mint a gyermek. Aki az ő jóságában egészen megbízik, az Isten oltalmában él, mert Isten „felhossa az ő napját, mind a gonoszokra, mind a jókra és esőt ad mind az igazaknak, mind a hamisaknak“. Aki ezt elhiszi, hamarosan elnyeri a mennyek országát a földön: „kincset lel a világ szántóföldjén“.

Az ilyen szavakat megértik a tanító körül ülő babonás parasztok, mert a levegő tele van csodák történetével s a próféták látták már a megnyíló eget. Mindenki hallott már egyszer valami elásott, ezüst kincsről, amely szántás közben kifordult a földből s azt is megérte, hogy az áldott eső megérlelte a kellemetlen szomszéd gabonáját is. Hogy már Dániel próféta ilyenformán beszélt a földre szálló mennyről, azt nem igen tudják, — még kevésbé azt, hogy a názárethi ember már fiúkorában a fűbe dugta fülét s mindennütt érezte a szerető Atya jelenlétét, amit ma közöttük tanít. Hisznek neki az együgyűek, mert nem fenyegetést hoz, hanem örvendetes üzenetet; mert az ember boldogságát, amit ő a mennyek országának nevez, kézzelfoghatóan közel hozza s mégsem követeli, mint a Keresztelő.

hogy földig alázkodjanak. „KérjeteK és adatik néktek. Keressetek és találtok. Zörgessetek és megnyittatik néktek.“ Volt-e valaha pap, aki Isten házában ily vigasztaló szavakat mondott a szegényeknek?

És nincs-e igaza, hogy testvéreinek nevez bennünket, amikor egy Atyánk van? Bosszút álljunk-e testvérünkön, az igazságtalanságért, — szemet szemért, fogat fogért, mint a szaduceusok tanítják a nagy városban? Nem, — de amit ez az új ember tanít, az sem könnyű: „aki arcult téged jobbfelől, fordítsd felé a másik orcádat is. És aki törvénykezni akar veled és elvenni a te alsóruhádat, engedd oda neki a felsőt is.“ És amikor még kételkednek a parasztok és halászok, hogy vájjon rá tudják-e szánni magukat és miért, e szavakat hallják: „Mert ha megbocsátjátok az embereknek az ő vétkeiket, megbocsát néktek is a ti mennyei Atyátok“. Erre már bölintanak, mert most tudják, hogy valaha lesz jutalma ennek a lemondásnak.

De ime, már többet követel: csak azt szeretni, aki benneteket szeret, ennyit a pogányok is tudnak. „Szeressétek ellenségeiteket. Áldjátok azokat, akik titeket átkoznak. Jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnék. Imádkozzatok azokért, akik háborgatnak titeket. Ellenségünket szeretni, — ez a legnehezebb. Azt kérdezi egyik: hányszor bocsássak meg testvéremnek, ha ellenem vétett? Elég-e hétszer?

Ekkor keményen szemébe néz a tanító: „Nem hétszer, hanem még hetvenhétszer is!“

Meghökkenve ülnek ott s azt kérdik magukban, vájjon nem túloz-e mindent ez az ember. De megértik, amikor halkan ezt magyarázza és tanácsolja nekik: „Ne ítéljeteK, hogy ne ítéltessetek.

Mert amilyen ítélettel ítélték, olyannal ítéltettek... Amit akartok azért, hogy az emberek tiveletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek azokkal: mert ez a törvény és a próféták.“

Nem tudják, hogy ötven évvel ennekelőtte Hillél, a színhedrion feje, majdnem ugyanezekkel a szavakkal tanította ugyanezt; csak azt tudják, hogy eleinte Hillél is szegény napszámos volt, mint ők. De szemükkel látják, hogy Jézus nem ül a jeruzsálemi nagy tanácsban, nem él a hatalmasok házában és a gazdagok asztalánál, hanem fölkeresi őket tóparti kunyhóikban, templomoktól és palotáktól távol s ha szívesen ül is a lakománál, előbb lehajolva bemegy alacsony ajtajukon, benéz a bölcsőbe, érdeklődik az állatok iránt, játszik a gyermekekkel és segít a beteg asszonynak, így aztán hisznek neki, amikor a szűkösen meg-
rakott asztalnál így szól:

„Boldogok vagytok ti szegények, mert tiétek az Isten országa ... Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, hol a rozsdá és a moly megemészti és ahol tolvajok kiássák és ellopják. Gyűjtsetek magatoknak kincseket a mennyben; ahol van a ti kincsetek, ott van a ti szívetek is“. Erre rábólintanak, mert sok rabló van Galileában: ez az ember tudja, mit mond s bízni kezdenek benne; így aztán meglehet, hogy igazán, bizonyosan tudja azt is, amit a túlvilágról ígér.

Nem igazolja-e önmaga is, amit tanít? „Amikor ebédet vagy vacsorát készítesz, ne hívd barátaidat, se testvéreidet, se rokonaidat, se gazdag szomszédaidat, hogy viszont ők is meghívjanak téged és visszafizessék neked. Hívd a szegényeket, csonka-bonkákat, sántákat, vakokat és boldog leszel, mivelhogy nem fizethetik vissza néked. Mert visszafizettetik neked az igazak feltámadásakor.“

Nyugtalanul hallgatják ezt a gazdagok: új zendülés ébresztője ez, aki veszedelmes dolgokat mond az eltompult népnek? De vannak fiaik és unokáik, akikre hatott az új tanító szava, nem tudják, hogyan s egy ifjú örökös elmegy hozzá és megkérdezi, hogyan üdvözülhetne. A parancsolatok? „Azokat ifjúkorom óta megtartottam.“ Igyekezetével, alázatával tetszik a mesternek, szeretné megnyerni őt, éppen őt s így szól:

„Egy fogyatkozásod van: eredj el, add el minden vagyonedat és add a szegényeknek és kincsed lesz a mennyben.“

Ezt azonban nem tudja megérteni a gazdag ifjú, ránéz, talán örültnék tartja és bosszúsán megy útjára. Jézus utána néz, aztán körültekint:

„Mily nehezen mennek be az Isten országába, akiknek gazdagságuk van! Könnyebb a tevének a tű fokán átmenni, hogynem a gazdagnak az Isten országába bejutni“.

A körülötte állók látták, mily szeliden bánik a gazdaggal, bár szinte bűnnek tartja a gazdagságot. Ily szeliden szól minden bűnöshöz, — úgy látszik, jobban szereti őket, mint az igazakat. Nem csudálni való ez? Amikor észreveszi arcukon a kételkedést, egy példázat jut eszébe a réten, — mert hogy gondolatait hogyan mondja el nekik, azt a hely, az idő és az alkalom hozzá magával:

„Melyik ember az közületek, akinek ha száz juha van, és egyet azok közül elveszt, nem hagyja ott a kilencvenkilencet a pusztában és nem megy az elveszett után, mígnem megtalálja azt? És ha megtalálta, felveti az ő vállára, örülvén. És hazamenvén, egybehívja barátait és szomszédait, mondván nekik: örvendezzetek én velem, mert megtaláltam az én juhomat, amely elveszett vala. Ilymódon nagyobb öröm lesz a mennyben egy

megtérő bűnösön, hogynem kilencvenkilenc igaz emberen, akinek nincs szüksége megtérésre.“

S elmond egy történetet egy fiúról, aki minden vagyonát eltékozolta s végül bűnbánóan tért vissza atyjához, aki megcsókolta, díszes köntösbe öltöztette s a régen hizlalt borjút levágatta érte. Ekkor megharagudott az atyára a másik fiú, aki egész idő alatt neki dolgozott s még csak egy kecskebakot sem kapott, hogy barátainak lakomát adjon. „Fiam“, szólott hozzá az apja, „te mindenkor énvelem vagy, és mindenem a tiéd! Vigadnod és örülnöd kellene hát, hogy ez a te testvéred meghalt és feltámadott: és elveszett és megtaláltatott.“

Hogyan? Hát a szorgalmas fiúnak nincs joga haragudni: még egy kecskebakot sem kapott ennyi szolgálatért? Ily igazságtalannak kell lenni az emberszeretetnek, ha a kegyelem folyamán szabadjára engedik, mint a nagy Atya. Nem az számít, amit az ember cselekszik, vagy elmulaszt, hanem amit eközben érez és gondol. Ez az okos szem mindenütt keresztüllát a látszaton, mint valami takaró fátylon, — amögött ott dobog az emberi szív és titkos gyöngéi nyíltan fekszenek előtte. Újra felbukkan mindaz, amit Jézus fiúkorában látott az igaz polgárokon s csak az ilyen mélységesen eltitkolt bűnöket ítéli meg szigorúban, mint a törvényt.

Tudja, hogy az ember legszívesebben azt erősítgeti nagy esküvésekkel, amit nem tud bizonyosan. Miért esküdnétek az égre és saját fejetekre? „Egyetlen hajszálat sem tehetsz fehérré vagy feketévé. Legyen a ti beszédetek: úgy, úgy; nem, nem; ami pedig ezeken felül vagyon, a gonosztól vagyon.“ Miért adakoztok a szegényeknek s harsonáztattok magatok előtt: „Ahogy a képmutatók lesznek a zsinagógákban és az utcákon,

hogyan az emberektől dicséretet nyerjenek? Bizony mondom néktek: elvették jutalmukat. Te pedig, amikor alamizsnát osztogatsz, ne tudja a te balkezed, mit cselekszik a te jobbkezed; hogy a te alamizsnád titkon legyen; és a te Atyád, aki titkon néz, megfizet néked nyilván.“ Miért imádkozol nyilvánosan, hogy mindenki lássa? Amikor imádkozol, menj be a te belső szobádba és ajtódat bezárva, imádkozzál a te Atyáddhoz, aki titkon van.“ Miért hanyagolod el magadat böjtöléskor, hogy mindenki lássa rajtad?“ „Mikor böjtölsz, kend meg a te fejedet és a te orcádat mosd meg.“

Vagy azt hiszitek, hogy áldozatokkal mindent jóra lehet fordítani? „Ha a te ajándékosodat az oltárra viszed és ott megemlékezel arról, hogy a te atyáddfiának valami panasza van ellened: hadd ott az oltár előtt a te ajándékosodat, és menj el, elébb békélj meg a te atyáddfiával és azután eljövén, vidd fel a te ajándékosodat.“ Ő, aki mindig asszonyok nélkül élt, mégis csak megértette azokat a pillantásokat, amik a lakomáknál keresztezik egymást; a kéjt, amelyet nem ismert, fölismerte egvszer egy férfi szemében, amint az imaházban egy asszony alakjára sandított, aki a túlsó oldalon ült a többiekkel s úgy tett, mintha nem látná s mintha semmi szóbeszéd sem árulná el kettejük hűtlenségét: belelátott az álmukba. Ezért tanítja most: „Valaki asszonyra tekint gonosz kívánságnak okáért, immár paráználkodott azzal az ő szívében.“

Ijedten hallják e szavakat azok az emberek, akik találva érzik magukat, és szemüket lesütik.

IV.

És még sincs benne semmi a megtérés prédikációjából. Az, aki itt elhozza a kisemberek közé az örvendetes üzenetet, sohasem nevezte erénynek a nyomort és a betegséget, csak vigasztalt és gyógyított. Sohasem bátorította a bűnösöket, még kevésbé ígerte nekik, hogy bűneiket magára veszi. Ne vétkezzetek többé! — így szól azokhoz, akiket megmentett. Az az életöröm, amely a fiút arra ösztökélte, hogy hálájával az Atyához siessen, megkétszereződik a férfiúban, aki szeretetben való gazdagságát most oly sok szívbe öntheti át. „Ne vágjatok keserű arcot, mint a képmutatók“, kiáltja oda a jámborság extatikusainak, a betegség bűn, vagy jele a bűnnek s a meggyógyított emberhez így szól: „Ímé meggyógyultál, többé ne vétkezzél, hogy rosszabbul ne legyen dolgod!“ ő maga oly egészséges, hogy viharban képes egy csónakban aludni; kevéssel beéri, boldoggá teszi az az érzés, hogy Isten gyermeke; nem érti meg a holnap miatt való gondot, amellyel sokan fordulhatnak hozzá, az állatokra és növényekre gondol, amelyeket gyermekkorá óta oly jól ismer s ezt tanítja:

„Ne aggodalmaskodjatok a ti éltetek felől, mit egyetek és mit igyatok; sem a ti testetek felől, mibe öltözködjetek. Avagy nem többé az élet, hogynem az eledel és a test, hogynem az öltözet? Tekintsetek az égi madarakra, hogy nern vetnek, nem aratnak, sem csűrbe nem takarnak; és a ti mennyei Atyátok eltartja azokat. Nem sokkal különbek vagytok-e azoknál? . . . Vegyétek eszetekbe a mező liliomait, mi módon növekednek:

„De Mária a többik részt választotta ...“

nem munkálkodnak és nem fonnak; de mondom néktek, hogy Salamon minden dicsőségében sem öltözködött úgy, mint ezek közül egy. Ha pedig a mezőnek fűvét, amely ma van és holnap kemencébe vettetik, így ruházza az Isten: nem sokkal inkább-é titeket, ti kicsiny hitűek? ... Ne aggodalmaskodjatok tehát a holnap felől, mert a holnap majd aggodalmaskodik a maga dolgai felől.“

Hálásan fogadja, amit a mai nap hoz, akár a vásártéren gyülekeznek össze az emberek, akár halkan beszélgethet néhány tanítványával, vagy csöndes órát tölthet el a tó partján, egyedül a gondolataival, vagy ünnepi lakomán vehet részt, ahol fehér kenyér van, fiatal bárány és vörös bor a környék szőlőtőkéről. Megkérdezik egyszer: miért böjtölnek János tanítványai s miért nem a tieid? Erre ezt az életörömmel teljes választ adja: „Avagy böjtölhet-e a vőlegény násznépe, amíg velük van a vőlegény? Később, amikor a vőlegény elvétetik tőlük, akkor böjtölni fognak.“

Mert vidám óráját semmiféle rabbinikus formula nem zavarhatja meg, ha övéivel lakomához ül, — ilyenkor nem kell szabály szerint megmosni a kezet s az edényeket, nem kell az imák egész sorát elmondani, elég egy rövid mondás, ő ugyan nem tiltja meg, hogy ki-ki áldozzon és imádkozzék, ahogy akar; de ő maga sohasem áldoz, nem is keresztel soha; nem válik formulává és seholsem ismétlődik többé a Miatyánk sem, amelyre csak azért tanítja meg tanítványait, mert kéri erre. Elfogulatlan lelkével meg meri tenni azt, hogy az örvendetes üzenetet formátlanul, egyenesen és egyedül csak a szíveknek adja át, mert a bűnt és a kegyelmet csak a ki-mondatlan gondolatok titkos mágiájában látja.

Ezért keresi az ártatlanságot, — a gyámoltalanokat és tanulatlanokat, a szegényeket, akiket a javaikért való gond nem ösztökélhet sötét cselekedetekre s amikor a tanítványok el akarnak kergetni néhány asszonyt, akik gyermekeiket vezetik hozzá, hogy megérintse őket, így kiált fel: „Engedjétek hozzám jöni a gyermekeket és ne tiltsátok el őket; mert ilyeneké az Istennek országa. Bizony mondom néktek, aki nem úgy fogadja az Isten országát, mint gyermek, semmiképen sem megy be abba.“ És ölébe veszi és megáldja a gyermekeket.

Különben is nemsokára szigorúbban kell fognia tanítványait, mint ahogy eleinte kívánta a természete. A híveknek erre a kis körére szüksége van, mint előtte minden prófétának és Jánosnak is; az ő révükön hamarabb tesz szert hírnévre, e nélkül pedig nem lehetne hatása. Az első benyomás alapján válogatja ki őket, s parancsol rájuk, hogy kövessék; de ha valaki magától ajánlkozik, bizalmatlankodni kezd és visszautasítja. És végül mégis valamennyien elárulták.

Némelyik a Keresztelő tanítványa volt, mások jómódú emberek fiai, pénzüket közös pénztárba téteti, mint az esszéusok szokták s ebből közösen él velük. Legközelebb állnak hozzá Simon Péter, a gyakorlati ember, Jakab, a lelkesedő s a gyöngéd János, — mind a három hívő és mégis önző, megbízhatatlan és mégis csupa szeretet. Egyszer, amikor a partmenti úton egy vámórt lát bódéjában ülni, merészen megpróbálkozik ezzel a rossz hírű emberfajtaival is, meg akarja mutatni a tékozló fiú példáját s magával hívja Lévi Mátét, a vámszedőt, aki később mindenki másnál többet cselekszik a hírnevéért. Aztán meg éppen a zelóták közül választ ki egyet,

Simont, annak a Judának tanítványát, akinek tettei és halála egész gyermekkorát felbolygatták. Ezek mind Galileából valók.

Csak egy volt itt idegen; Júdea déli részéből származott, de semmiféle hang nem óvta Jézust attól, hogy ezt a Jeruzsálem környékéről való embert meghittjévé tegye. A neve Júdás volt.

Minthogy valamennyien fiatalabbak nála, könnyűszerrel vezetheti őket, gyermekeinek és munkásainak nevezi, megparancsolja nekik, hogy szereljék föl a hajót, evezzenek, gondoskodjanak ennivalóról s ha nem értik meg, így kiált fel: „Nem értitek ezt a példázatot? Akkor hogy értitek meg majd a többit?” De hitközséget nem alapít, csak mesternek és rabbinak szólíttatja magát s tanítványait emelkedett pillanatokban a föld savainak, a világ alapkövének és világosságának dicséri.

De sohasem bánik türelmetlenül az asszonyokkal, akik követik; három-négy mindig vele marad, csupa idegen, — a családjából, a városából senki. Gazdagabbak a férfiaknál, sőt Johanna egy fejedelmi tisztviselő felesége; ő meg Zsuzsanna azért hisznek benne, mert meggyógyította őket, két másik a fiai után megy, akik Jézus tanítványai.

Mivel Jézus semmi mást nem tanít, csak szeretetet, az asszonyok könnyebben megértik s vándorútjain valami rajongással veszik körül, amely nem neki szól és neki szól mégis, amelyet ő nem keres és mégsem tud nélkülözni, éppen, mert az asszonyokat nélkülözi. Amikor kenőcsölik, vagy álmódzva hallgatják, megvalósulva látja szívének szerelmes álmát, s prófétaként sokakra pazarolja el azt, amit a polgár egy asszonnyal oszt

meg. Csak mint kiválasztott, csak saját érzésére támaszkodva beszél a házasság ellen, amelyben férfi és asszony egymás kedvéért akarnak élni, a helyett, hogy Istent szolgálnák; az életben még a hozzá legközelebb állóktól sem követel szüzességet, két házasembert választ tanítványául, engedi, hogy Péter feleségével együtt kísérje őt, sőt a válás tilalmával erősebben akarja oltalmazni a szerinte Istentől származó házasságot, mint maga a törvény. Ha el is fogadja az asszonyoktól, amit érte tesznek, azért mégis jobban kedveli a rajongó nőket; mert amikor két nővér házában az egyik dolgozik, a másik a lábánál ül s az erősebb Márta azt mondja neki, hogy küldje dolgozni a nővérét is, akkor elmosolyodik és így válaszol:

„Márta, Márta, szorgalmas vagy és sokra igyekszel. De Mária a jobbik részt választotta, amely el nem vétetik ötéle.“

Valamennyien prófétát látnak az új tanítóban; ő is annak látja magát. Sohasem támad az a gondolata, hogy több volna ennél, néha még azt is hiszi, hogy kevesebb. Sohasem céloz emberfölötti emlékekre vagy reményekre, soha távolról sem érinti a Messiás köreit, s ha az emberek azt mondják, hogy ő a régi próféták közé való, hallgatva tűri s a mennyek országára és mindnyájunk Atyjára irányítja elméjüket. Igen, továbbra is az ő fiának nevezi magát, mert Isten fia ő, mint mindenki, aki magában érzi ama teremtető erőket, amelyekből származik. De most új szót talál, amely még mélyebben kifejezi alázatosságát. Ha a régi próféták ki akarták fejezni azt a szakadékot, amely Istenüktől elválasztotta őket, az Ember fiának nevezték magukat; így nevezeti magát Istennel Dániel s gyakran Ezé-

kiél is gyöngé halandónak, akit halandóságra nemzettek és szenvedésre szültek, de megvan benne mindaz a méltóság is, amelyet Isten kegyelme készít számára.

Ezt a nevet választotta magának az Írásból, mert kereste a legalázatosabbat, amit a próféták kigondoltak. Az Ember fia, azt mondja, nem azért jött, hogy néki szolgáljanak, hanem, hogy ő szolgáljon. Emberi cselekedeteiről úgy beszél, mint előtte János s amikor a gazdag ifjú találkozik vele és jó mesternek szólítja, hátralép és büszke alázattal utasítja rendre:

„Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egy, az Isten!“

V.

Így él, messze mindattól, ami a kort és a nemzetet izgatja. De mégis kerüli, mint minden zsidó, a tisztátalan pogányokkal való érintkezést, óvja ettől tanítványait is és sohasem jutna eszébe, hogy hitetleneket tanítson vagy gyógyítson. Ezekről csak elutasítóan tud beszélni és ha hibákra akar rámutatni, hozzáteszi: nem így cselekszenek-e a pogányok is? Azok pénzre és javakra törekszenek, nekik ne vigyék meg a tanítványok az örvendetes üzenetet, mert gyöngyöket nem kell ezek elé a disznók elé szórni. Kerüljék el még a zsidó országok közé szorított Samarját is, inkább járjanak kerülő utakon s ha ő maga kerüli is Jeruzsálemet, még kevésbé akarja látni, hogy a samarjai Garizim tetején imádják azt az Istent, akit az igazhitűek a szent templomban dicsérnek.

Világi dolgokban nem izgat senkit. Nem prédikál Heródes ellen, aki pedig fogságban tartja

a Keresztelőt, nem beszél Róma és a világbirodalom ellen, nem gáncsolja a hatalmasokat. A jelen harcai nem érintik, sem nagy dolgokban, sem kicsinyekben s amikor valaki bírónak hívja a testvére ellen, haragosan szól rá: „Ember, ki tett engem köztetek bíróvá, vagy osztozóvá?“ Óvatosan igyekeznek, hogy az újat mindenben a régihez kösse: „Ne gondoljátok, hogy a törvénynek vagy a prófétáknak eltörlésére jöttem. Inkább azért jöttem, hogy betöltssem. Mert bizony mondom néktek, míg az ég és a föld elmúlik, a törvényből egy jóta vagy egyetlen pontocska el nem múlik, amíg minden be nem teljeseedik.“

Sőt azt parancsolja a tömegnek, hogy a törvény szerint engedelmeskedjék a farizeusoknak: „Menjetek és mutassátok meg magatokat a papoknak .. . amit mondanak néktek, azt cselekedjétek.“

Pedig hát ellenségük és azok is ellenségei. Eleinte óvatosan követik a lépteit, meghívják asztalukhoz az idegent, a kapernaumi tanítók vitatkoznak vele, rabbinak szólítják és meghallgatják óvatos magyarázatait. De nemsokára növekedni kezd nyugtalanságuk, amint hírneve gyorsan növekedik; alkalmat szimatolnak, hogy elfordítsák tőle a népet. Egyszer lakománál találják, amint vidám kedvben ül együtt vámszedőkkel és más bűnösökkel. Valamelyik farizeus megkérdezi egyik tanítványát: „Miért eszik ez a ti mesteretek a vámszedőkkel és bűnösökkel együtt?“ Jézus, az asztal másik végén, meghallja vagy megérzi a kérdést, — egyszerre oda van az egész béketűrése s az asztalon át e szavakat kiáltja oda ennek a gáncstalan polgárnak, halálos ellenségének:

„Nem az egészségeseknek van szüksége or-

vosra, hanem a betegeknek. Elmenvén pedig tanuljátok meg, mi az: nem az igazakat hívogatni jöttem, hanem a bűnösöket a megtérésre!”

Ez volt az első csapás, amelyet tanuk előtt mért ellenségeire, ez ott ég rajtuk s az idegenek némán hagyják el a termet. Az összeütközés megkezdődött.

De hogyan lehet hozzáférközni? Ma bűnösökkel ül egy asztalnál s holnap Isten házában felhívja a község, hogy prédikáljon? Ez ellen nem tudnak tenni. Veszedelmes újítók, akik odakünn, az ország szélén kezdik a dolgot, semmi testvéri szövetség nem vonja őket felelősségre, a falvakban, a kis emberek közt dolgoznak. Nem úgy beszélt-e ez a gazdagokról, mintha bűnösök volnának? így kezdte János is s ma már fenyegető hatalom lenne, ha Heródes zár alatt nem tartaná. Ezt az embert nem szabad szem elől veszíteni, de egyelőre szabadjára kell hagyni: minél inkább belegabalyodik a beszédeibe, annál bizonyosabban eljő a nap, amikor vét a törvény ellen, — s akkor rátehetik a kezüket!

Jézus egy szombati napon a mezőn jár tanítványjaival; május van, a búza érett s az ifjú emberek éhesek lévén, útközben kalászokat kezdenek letépni, hogy a magot megegyék. Két farizeus, aki mindig nyomában jár az istentelen csoportnak, mintegy véletlenül találkozik velük s megkérdezi, hogy szabad-e ilyesmit cselekedni a pihenés napján. Mert a szombat volt ennek a népnek nagy szentsége, a babona még a természetet is béklyóba verte, az időközönként kiapadó forrásokat szombattartó forrásoknak nevezték. Jézus, aki a néppel a nép nyelvén beszélt, az írástudókkal azonban az írás nyelvén, készen tartotta fejében a szentírás megfelelő helyét: „Soha-

sem olvastátok-é, mit művelt Dávid, mikor megszűkült és megéhezett vala társaival egyben? Mi módon ment be az Isten házába és ette meg a szent kenyereket, amelyeket csak a papoknak szabad megenni és adott társainak is? ... A szombat lőn az emberért, nem az ember a szombatért. Ezért az embernek fia a szombatnak is ura.“ A két farizeus ijedten néz egymásra: ez meggyalázta a szombatot!

Kis idő múlva egy bénát visznek hozzá, s mert az övéi a sok néptől nem tudnak a mesterhez férkőzni, az ágyat beviszik a házba. Jézus, aki a betegségben a bűnt látja, így szól: „Ember, megbocsáttattak néked a te bűneid.“ Az írástudók erre ezt gondolják: „Kicsoda ez, aki ily káromlást szól? Ki bocsáthatja meg a bűnt, hanemha egyedül az Isten?“ ő pedig érzi, hogy mit gondolnak, mert pillantása mindig megtalálja ellenségeit a tömegben, élesen csap le a válasz:

„Mit tanakodtok a ti szívetekben? Melyik könnyebb, azt mondani: megbocsáttattak néked a te bűneid; vagy azt mondani: kelj föl és járj?“ És mágneses erejének hatása alatt fölkél ez a beteg is, veszi párnáit és elmegy.

Rémülten, félenken áll ott mindenki, senki sem meri ujjongással köszönteni a mestert: mintha megbénultak volna a nézők. Istenhez kiáltanak, azt mondják: „Különös dolgokat látunk ma.“ A farizeusok pedig, amikor odahaza együtt ülnek, zárt ajtók mellett, hadonászva heveskednek: Istent káromolta! Bűnöket bocsátott meg! Halálosan vétkezett!“

Hangosan nem merik még kimondani, hiszen Jézust szereti a nép s a hatalmas fővárostól távol, itt, a nyugtalan Galileában nem oly könnyű egy népvezért elfogni; egyelőre csak azt mondo-

gatják mindenfelé, hogy az új rabbi elvonja kötelességüktől az asszonyokat. Az pedig felbátorodva és felizgatva, olyasmire kezd, amire természetete eddig sohasem ösztökélte: védekezés közben maga is támad, ámbár eleinte csak példázatokban. Elmondja, hogy két ember egyszerre ment imádkozni a templomba, egy vámszedő, meg egy farizeus. Ez így imádkozott magában: „Isten, hálákat adok néked, hogy nem vagyok olyan, mint egyéb emberek, ragadozók, hamisak, paráznák, vagy mint ím e vámszedő is, — bűjtölök kétszer egy héten s dézsmát adok mindemből, amit szerzek.“ A vámszedő pedig ott állt, még szemét sem merte fölemelni, hanem mellét verve így szólt: „Isten, irgalmazz nékem, bűnösnek!“ Mi lesz a tanulság ebből? kérdezik magukban az emberek; vájjon meri-e a bűnöst védelmébe venni? „Mondom néktek“, fejezi be szavait Jézus, „ez megigazulva ment haza, inkább, mint amaz: mert aki felmagasztalja magát, megaláztatik és aki megalázza magát, felmagasztaltatik.“ Hamarosan egész Galilea tudja, hogy az a nazarénus ellensége az írástudóknak, bizalmasai útján hamarosan megtudja a nagy Tanács is, amely Jeruzsálemből figyel minden újítót, aki Isten államában felbukkan. Kövessétek, kísértsetek meg! így szól a parancs, amit kiadnak. így aztán egy farizeus újra meghívja asztalához; amikor pedig Jézus eljő és eszik, kinyílik az ajtó és belép egy szép, fiatal nő: egy szajha, akit mindnyájan ismertek s aki hallott a bűnösöket szerető, irgalmas rabbiról. De hogyan jusson a közelébe? A tömegben mindenki kacag vagy kifelé taszigálja; így aztán sokáig kellett lesnie azt az órát, amikor a rabbi kevesedmagával van egy házban s miközben azon gondolkozott, hogy mi-

vei szerezhetne örömet neki, semmi más nem jutott eszébe, mint az az olaj, amellyel megvásárolható szerelmei kedvéért a bőrét be szokta kenni.

Most látja az asztal mellett ezt a férfiút, szelíd tekintete a többiek kemény pillantása között egészen elveszi az eszét, lába elé roskad és sír. S amikor könnyeivel áztatja a férfiú csupasz lábát, mindenki elnémul és senki sem segít neki, zavarában törülközőkendőt keres, nem talál, csak hosszú haja akad a kezébe, amellyel máskor a férfiakat szokta megnyerni. Most ezzel kezdi szárogatni a mester lábait s aztán, még egyre zokogva, szenvedélyesen megcsókolja ezeket a lábakat. Reszkető kezébe veszi az edényt s bekeni olajjal Jézus lábait, szemét folyvást a földre szegezve, mert ránézni nem mer.

A házigazda bosszúsan gondolja magában: „Ez, ha próféta volna, tudná, ki és miféle asszony az, aki őt illeti: hogy bűnös,“ Jézus érzi, hogy mit gondol a másik; szokatlan támadásra szedi össze erejét és így szól: „Simon, van valami mondanivalóm néked.“

— Mester, mondjad.

Most előbb példázatot mond két adósról, akiknek egy ember elengedte az adósságát, egyiknek sokat, másiknak keveset s megkérdezi, hogy a kettő közül vajjon melyik hálásabb neki.

— Az, akinek többet engedett el, — mondja a házigazda.

— Helyesen ítéltél, — és hangja még mindig nyugodtan cseng az asztal fölött. Most azonban letekint Jézus a lába elé omlott asszonyra, aztán ismét Simonra pillant és így szól:

— Látod-é ez asszonyt? Bejöttem a te há-

zadba, az én lábaimnak vizet nem adott: ez pedig könnyeivel öntözte lábaimat és fejének hajával törölte meg. Engem meg nem csókoltál: ez pedig az időtől fogva, hogy bejöttem, nem szűnt meg a lábamat csókolgatni. Olajjal az én fejemet meg nem kented: ez pedig megkente a lábamat. Ezért mondom néked: néki sok bűne bocsáttatott meg, mert igen szeretett; akinek pedig kevés bocsáttatik meg, kevésbé szeret.

Ott hevernek köröskörül, megdermedve az istentelen ember beszédétől, lélekzetüket elfojtja a rémület. Magára marad közöttük a próféta és a bűnös asszony, mintha egyedül volnának a szobában, összeköti őket az érintés, a csók, a haj, a könnyek, egy pillanatra összeköti a szó, amely szeretetről beszélt: ezt az asszonyt, aki minden férfiú volt, s ezt a férfit, aki sohasem ismert asszonyt. örök időkre kimondott új szó hangozott fel csöndesen egy kereskedő házacskájában, egy ismeretlen tó partján, távol a világ áradatától s most megremeg a kis szoba csöndjében.

A férfiú aztán fölsegíti az asszonyt s halkán mondja: „Megbocsáttattak néked a te bűneid. A te hited megtartott téged. Eredj el békekességgel.“

Elment, visszajött, ottmaradt. Magdalából jött, egyre újabb kéjek felhőjétől körülfogva. Nem sírt ez előtt az idegen előtt? Ki beszélt hozzá valaha oly gyöngéden, mint az, anélkül, hogy szépsége után kapott volna? Fölemelte kimerültségéből, orvos gyanánt, aki görcsét lecsendesítette. S hogy most esztendőkre nyomába szegődött, titokzatos lényének résein át meglátta azt, amit rajta kívül nem látott senki: a lemondást. Egy tanítványa sem értette meg úgy, mint ő, mert egyedül ő élt eddig a válogatást nem ismerő ösztön tompa áradatában s reszketett benne a megőrülésig.

És ezért fog Magdaléna a kereszt lábánál állani, amikor valamennyi tanítvány elmenekül s ezért teszi halhatatlanná őt megálmódott föltámadásával.

VI.

János a börtönben ült. Ha odalépett a rácsos lyukhoz, amelyen át a levegőt s az ételt kapta, a körfalnak egy darabját látta, amely óriási, fekete bazalt tömbökben függőlegesen emelkedett a mélység fölé s ha egészen odanyomta arcát a boltív legszélső kövéhez, megpillanthatta egy sarkát a fehér mészkőnek, amely az erődöt hordotta. A mélységből néha pára és vízgőz hatolt börtönébe, még nedvesebbé tévén a falakat. Idegenek voltak neki a katonák, akik odakünn elmentek az ablak előtt s részvételt vagy kacagva pillantottak be hozzá, — moabiták, idomeusok, idegenek még nyelvük hangzásában is.

Mire gondol vajjon hallgatása közben? Felújítja lelkében a Jordán képeit, aztán távolabbra megy vissza, a sivatag idejébe, végül homályosan felrémlik előtte a nagy fehér városban töltött ifjúsága; aztán századszor olvassa Dániel és Ézsaiás prófétákat, akik előtte világítottak, az ő harcaikkal igyekeznek megkeményíteni a derekát. Hisz-e még mindig szabadságban és győzelemben? Vagy úgy jár majd ő is, mint Mózes, aki ennek az erődnek közelében, a Nebo hegyéről vetette utolsó pillantását az ígélet földjére? Mózes is haragudott az ő hitetlen népére. Hisz-e János a nép hitében? Hétről hétre számlálja a napokat, hogy mikor térhetnek vissza leghívebb tanítványai, akiket hírekért küldött el; mert velük szabad beszélnie a rácson keresztül, ők a

galambok, akiket kiküld, hogy hírt szerezzenek a Jordánnál kezdődött nagy áradásról, amely, úgy reméli, növekedni fog egyre, nem pedig apadni.

Ki ez a názárethi ember, akinek jeleit és csodáit legutóbb elbeszélték? Alighanem megkeresztelte őt is, de száz meg száz arc között hiába kutatja emlékezetében, melyik lehetett, Mondják, hogy fél Galilea tele van a nevével s János mégsem tud visszaemlékezni rá. Különös, szentségtörő dolgokat hallott róla, hogy vámszedőkkel és szajhákkkal lakomázott, — azt is mondják, hogy nem böjtöl tanítványaival s vidámnak mutatkozik. Örvendetes üzenet? Miért örvendetes? Miért nem keresztel, miért nem követeli a bűnök megvallását? És mégis, — amit a mennyek országáról s a gazdagok és hatalmasok ellen prédikál, s ahogy ezt prédikálja, ahogy tömegesen vonulnak feléje az emberek, mert egy zsinagógában sincs elegendő helyük, — ez nem megy ki a fogoly fejéből. Nem csudálatos, hogy ez a Jézus éppen akkor lépett föl, amikor ő eltűnt? Nem kell-e, hogy a nép az ő utódjának tartsa? Nem ő maga könnyítette meg az idegennek útját, amikor egy magánál nagyobbak eljövetelét hirdette? Hátha hamis próféta, hátha csodadoktor, aki így él vissza János jóslatával?

Az ajtó láncai zörögnek, két katona lép be, velük kell mennie. Bizonyos volna már a halál? Rémület és feszült várakozás közepette hagyja el a börtönt. De nem valami sötét udvarba vezetik, hanem föl a nagy lépcsőn, a fejedelem palotájához.

Heródes Antipas gyöngé, félénk ember volt, tele buja vágyakkal s apjának, Heródesnek ravasz energiája nélkül. Annak idején, amikor fivé-

rének vendégeként Rómában volt, annak felesége fölismerte benne a hatalomhoz segítő eszközt, mert az ura, kitagadott állapotában, itt csak a császár csatlósa maradt. De Herodias, maga is a nagy Heródes unokája, inkább hasonlított ősehez s megvalósította, amit maga elé kitűzött. Ha marosan elcsábította, elbódította a sógorát s rávette, hogy taszítsa ei a feleségét s őt vigye magával feleségül a fejedelemségébe. Az első asszony, egy arabs király leánya, ide menekült apjához, a Maccháus-erődbe, aztán háború tört ki, Heródes bevette a várat. Azóta gyakran lakik itt, Arábia határán, hogy gyorsabban elfojthassa a zendüléseket, mint a Galileában lévő távoli Tiberiasból.

Itt, a Holt-tenger keleti partján, szakadékoktól körülvéve, kénforrások és vulkanikus kőzet közt, mintha nekivaló helyen lett volna a zordon, túlbuzgó ember. Ide hozták a fejedelem katonái, azon a tavaszon, amikor ezrekre szaporodott körülötte a tömeg, s a közeli Jeruzsálemben új zendüléstől kezdtek félni. Pilátus akkor tanácskozott a nagy színhedrionnal, hogy mitévők legyenek, mert Róma hatalma nem terjedt a határon túl s figyelmeztette az adófizető fejedelmet, hogy országában állítsa helyre a nyugalmat. így volt ez mindig ezzel az örökké izgatott néppel: éppen most küldött a kormányzó Samariába is lovascsapatokat s szétugrasztott, elfogatott, legyilkoltatott egy szektát, amely ott békésen gyülekezeti össze saját hegyei közt.

Jánost oszlopcsarnokokon vezetik keresztül, tarka kövekkel kirakott fürdők mellett, s ha föl felé néz az ablakon át, meglátja a vár lábánál a város nagy ciszternáját, a hadigépeket és raktarakat. Már kétszer vezették erre.

Volt már abban a tágas teremben is, ahová most belép. Barna vitorlavásznakkal tudják a hatalmasok köcsarnokaikat hűsen tartani s egy intésükre a rabszolgák rohanva hoznak nekik jeges gyümölcsöket. Ha valaki a nyomasztó börtönből néhány pillanat alatt ebbe a királyi csarnokba kerül, könnyen vereséget szenvedhet. Vájjon megkísértik-e ismét? Az az öregedő férfi, aki ott a hűvös sarokban párnáin hever, zilált, valamikor szép vonásaival nem olyannak látszik, mintha kínozni szeretné az embereket. Hanem aki a függöny mögött hallgatózik, — János tudja, mert legutóbb meglebbent a függöny s egy aszszony tűnt el hirtelen, — Herodias még matróna korában is megőrizte virágzó, uralkodó erejét és tudja vezetni ezt az embert.

A fejedelem tarka selymei közül ráemeli szemét a szikár prófétára, aki rongyokban áll előtte, fáradt pillantásba akarja elrejteni kíváncsiságát, félelmét, csodálatát; de a másik olvas a gondolataiban és nem fél tőlük. Nem tudjuk, mit beszélt vele, amikor az magához hívatta; de tudjuk, hogy a Keresztelő kérdezetlenül is szemére lobbantotta bűnös házasságát s követelte, hogy váljon el újra. Mert élő testvér feleségét elvenni törvényellenes dolog, itt még hozzá kettős házasságtörés előzte meg, s a testvéri vendégbarátságot is megsértették. Ez a vád nem volt új ebben a házban, már a nagy Heródest is megrótták a jeruzsálemi papok örökös válasai és új házasságai miatt; itt azonban egy magányos erődben, egy szegény fogoly mondotta ki, akinek az uralkodó minden szeszélye egy pillanat alatt az életébe kerülhetett.

És mégis ki merte mondani s a hatalmas uralkodó mégsem merte tüstént megöletni. Hívei szétszóródtak, új próféta támadt, a törvény őrizői

mindkettejük iránt ellenséges érzéssel viseltettek: mi gátolhatta még a félénk fejedelmet, hogy ilyen kihívás után, feleségének ilyen megsértése után egy intésével megsemmisítse ezt az embert? Ott állt előtte a magas, félmeztelen ember, haragvó hangon szórt rá fenyegetéseit, amik durvák voltak, mint szakálla és szőrös teste; így figyelmeztette az örök megtorlásra. Ha elmegy, majd jön Herodias és ellenséges pillantásokkal gyávának nevezi a fejedelmet. És ennek a próféta hatalma mégis oly nagy volt, hogy nyugodtan visszaküldték börtönébe, engedték, hogy fogadja tanítványait s bizonyára azt is, hogy követeket küldjön ki az országba.

Hamarosan ismét eljönnek a börtönbe s hírt adnak mesterüknek a názárethi ember új diadalairól: most nyíltan a farizeusok ellen fordul, azok meg ő ellene s mivelhogy sokakat meggyógyít, általánossá kezd növekedni a harc. János ismét magára ismer ebben az emberben, aki úgy harcol, mint ő harcolt annak idején. Erőszakkal igyekszik legyőzni bizalmatlanságát a vidám, vándorló, asztalnál üldögélő próféta iránt, ismét faggatja tanítványait prédikációinak és viselkedésének részletei felől és mivel szemtől-szembe nem láthatja, szíve pedig napról napra újra megkérdi, hogy hová vezet életének munkája, — elhatározza, hogy egyenesen kérdőre vonja az idegent: meg akarja kérdezni Jézustól, hogy kicsoda.

Ámbár nem tudja, mitől féljen, miben reménykedjék, mert ha amaz a várva-várt Messiásnak vallja magát, akkor a Keresztelő szenvedése meg van bosszulva, művének értéke van, életének értelme van; de mégis annyira idegen neki az a forma, amelyben ez a nálánál nagyobb

Jézus belpoklosokat gyógyít.

valaki működik, s látszólag annyira ellentmond a régi prófétáknak! Így hát egy kifáradt és mégis örökké türelmetlen ember kérdése az, amit a vasrácson át felad a tanítványainak, — kérdezzék meg Jézust: „Te vagy-e az, aki eljövendő, avagy mást várjunk?”

VII.

Jézus sohasem beszélt a Keresztelőről, — úgy látszik, kerülni akarta ezt az emléket. Ezzel kapcsolódott össze az a félelmes benyomás, életének legerősebb pillanata, amikor kilépett a vízből, lelki szemével látta a galambot s hirtelen nagy messzeségből hallotta Atyjának hangját. Csak most, tavasszal történt ez? Csak néhány hónapja még annak, hogy teljes lelki zavarban elhagyta a sivatagot s összetalálkozott az első zarándokokkal, akik János elfogatásáról beszéltek neki?

És mégis, bármily mélyen hallgatott is róla ő, aki leginkább beszélhetett volna, annál többet, annál szívesebben beszélt a régebbi prófétákról, mert mindenben igyekezett alakító módon fenn tartani a régít és semmi sem volt idegenebb neki, mint ama Judának romboló buzgósága, aki gyermekkorát elsötétítette. Beszél arról, hogyan panaszkodik Ézsaiás az önelégült emberekre, ismétli Hoseás felkiáltását: Részvétet kívánok, nem áldozatot! Ragaszkodik a prófétákhoz, ezekhez a nagy néptribunokhoz, akik már évszázadokkal ő előtte együtt emlegették a gazdagokat és az istenteleneket s a szegényeket dicsőítették. Megtalálja önmagát Hénoch könyvében, aki megjelent, mint az Ember fia s királyokat sújtott pokolra ragyogó pompájuk kellő közepéből; ő volt az, aki így kiáltott fel: „Jaj néktek, akik mások

verejtékével építitek palotáitokat! Minden kő megannyi bűn!“

Túl voltak már a nyár derekán s az első fodrosodó szőlőlevelekkel, az utolsó aratással és olajfa-szürettel mintha lehűlt volna az a menyegzői szféra is, amelynek kezdetén János állott. Bár még egyre jobban özönlött hozzá a nép, végigvándorolta a tó egész környékét s a tótól és a Jordántól keletre is eljutott néhány völgybe: kis kör volt ez, távol Judeától s így a római uralomtól is, egészen Heródes földjén, — a tisztviselők jól ismerték és megtűrték, mert nem izgatta őket ennek a szegényes csoportnak rajongása.

De a betegek egyre jobban fárasztották Jézust, úgy látszott, mintha szégyenlené szuggéráló képességét, attól félt, hogy tanításai rövidülnek meg e miatt. Már mondják is róla, hogy valami Ördögfiókája van s bizonyára maga is hisz két démon harcában, amikor kiűz egyet, valakinek testéből. Ilyenkor elbágyad, s amikor egyszer egy beteg asszony hátulról megragadja köpenyét, hogy meggyógyuljon, úgy érzi, hogy erő megy ki belőle; máskor meg úgy látszik, hogy távozása után ismét kitör a betegség. A gabona közt, a tavon tett vidám útjai közben gyakran hallja, amint megszállottak kiáltják, vakok vagy bénák vinnyogják a nevét, — útját elzárják, prédikációját megzavarják, az élet örömeit elhomályosítják, s ha hitetlenségük miatt nem sikerül a gyógyítás, látja elszörnyedt pillantásukat, mert ilyenkor azt hiszik, hogy pokolra akarja kárhoztatni őket. így aztán nem csodálatos, hogy sohasem szelíd tekintettel és szóval búcsúzik attól, akit meggyógyított, hanem mindig azzal a fenyegetéssel, hogy hallgasson.

Egyszer, egy ilyen vásár tülekedésében, ahol

egyszerre orvosnak és tanítónak kell lennie, utóéri János két követe a rájuk bízott kérdéssel. Csodálkozva nézik ennek a prófétának tarka világát s hogy hogyan ül az emberek között; talán valami csöndes szemrehányás is van bennük a szerencsésebb ember ellen, hiszen az ő mesterük elhagyatva hever a nedves, forró börtönben. Jézus alighanem eltalálja ezeket a gondolatokat, velük együtt érezhette ezt az összehasonlítást, mert kutató pillantással néz rájuk: Mit akartok tudni? Ekkor megkérdezik a Keresztelő nevében: „Te vagy-e az, aki eljövendő, avagy mást várunk?”

Jézus megvonaglik, mintha ütés érte volna: ki gondolta ezt és miért mondta ki ez az ember? Nagy, isteni kérdés, amit senki sem tehet föl magának, s még kevésbé egy idegen valaki másnak, — titkok, atya és fiú közt, kimondhatatlan dolgok, amelyek felhők gyanánt vonulnak végig az alkony pirosságán s titkos éji gondolatok közt lehet kihallgatni őket, — a leggyöngédebb valóság s az elhatározástól való félelem: egyszerre hangosan hallja mindezt, amint egy idegen, a piac közepén kérdezi tőle, hogy világos igennel vagy nemmel válaszoljon rá! Hogy jutott eszébe a fogolynak, a zordon prófétának, hogy ilyen kérdést intézzen a szelíd szabad emberhez? Micsoda válaszban reménykedik? Milyen választ tud elviselni? De e kételyek közepette ismét fölcsendül benne a benső hang s titokban maga kérdi meg magát: nem új jelt adott-e ezzel János? Hátha a nagy Atyának figyelmeztetését hozza, hogy hatalmasabbnak érezze magát, mint eddig? Talán olyan intés ez is, mint azok voltak, amikor a Keresztelő megkeresztelte őt s később, amikor elfogták!

Hogy így felriasztották, érzékei össze-vissza száguldanak. Nem tudja, hogy soká hallgatott-e. De mire összeszedi magát, már elvesztette szelíd hangját, mintha belehatolt volna valami a túlbuzgó ember szelleméből, aki nyugtalanságának okozója volt; egyszersmind fölbred benne az a hirtelen, hideg gög is, amelyet Kánában az anyja ellen fordított; ismét királyi mozdulatot tesz, amely mintha régóta aludt volna az ácsmesterben, — a körülállókra mutat és így szól:

„Menjetek és jelentsétek Jánosnak, amiket hallotok és láttok: a vakok látnak és a sánták járnak; a poklosok megtisztulnak és a siketek hallanak; a halottak föltámadnak és a szegényeknek az örvendetes üzenet hirdettetik. És boldog, aki énbennem meg nem botránkozik!“

Felfogta-e valaki a körülálló sokaságból, hogy mi történt itt? A tanító, aki a csodák és gyógyítások területéről mindig gyorsan eltávozott, — akinek sohasem volt ezekre szüksége, hogy értékeről tanúskodjanak: ma ezekre mutat, s jóformán csakis ezekre s ezt azt üzenetet küldi valakinek, aki sohasem gyógyított s egész erejét a szóba helyezte. Sőt végül, mintha fenyegetné is, mintha gúnynak és féltékenységnek tartaná a kérdését s a helyett, hogy vigasztalná és köszöntené a megláncolt embert, figyelmeztetést küld neki a börtönbe!

De a kérdés, a válasz és mindaz, ami ezek közt reszketett, föl kavarta Jézus lelkét; amikor a követek elmentek, először tereli a szót Jánosra, a közeli jövő minden hirdetőjére s a hitetlenekre, akiket idáig csak simogatott. Csudálkozva hallgatja a nép a mindig szelíd tanító szájából hirtelen ezeket az éles szavakat:

„Mit látni mentetek a pusztába? Nádszálat-e, amit a szél hajtogat? Puha ruhába öltözött embert-e? Azok a királyok palotáiban vannak! Vagy prófétát látni mentetek? Több ő, mint próféta, mert ő az, akiről meg van írva: ímé, én elküldöm az én követemet, a te orcád előtt, aki megkészíti előtted a te utadat. Bizony mondom néktek: az asszonyoktól szülöttek között nem támadott nagyobb Keresztelő Jánosnál; de aki legkisebb a mennyeknek országában, nagyobb nálánál! ... Éliás ő, aki eljövendő vala. Akinek van füle a hallásra, hallja!“

Mindenkit megdöbbsent ez a hang; ama kevesek pedig, akik ebben az órában megértik őt, béna rémülettel merednek rá: mert ha Jánost ilyen hangon nevezi Éliásnak és útkészítőnek, akkor végül is magát tartja Messiásnak, bár ezt nem mondja ki. És már tovább dörög ajkáról a szó:

„De kihez hasonlítsam ezt a nemzetséget? Hasonlatos a gyermekekhez, akik a piacon ülnek és kiáltoznak az ő társaikra: sípoltunk néktek és nem táncoltatok, siralmas énekeket énekelünk néktek és nem sírtatok. Mert eljött János, aki sem eszik, sem iszik és azt mondják: ördög van benne. Eljött az Embernek fia, aki eszik és iszik és ezt mondják: ímé, a nagyétű és részeges ember, a vámszedők és bűnösök barátja!“

VIII.

Micsoda út az, amely hirtelen, fenyegetően megnyílik előtte: micsoda kísértés van János kérdésében, — és talán mégis az Úr intése ez! Mindaz az önérzet, amit gyermekkor óta szuny-

nyadni engedett magában, mert Istennel járt és nem az emberekkel; ami csak ritka pillanatokban emelkedett ki a keresztelés után, János elfogatása után, — azt most egyszerre megelevenítette ez az egyetlen kérdés; forró hideg rázza a rémülettől és a büszkeségtől. Jézus kételkedik. De ha meggondolja, hogy íme, harmadszor is a Keresztelő az, aki ilyen hullámba hozta: próféta lelkével annál biztosabban rá kell ismernie benne arra az emberre, akinek hivatása, hogy az ő útját előkészítse; ha ellenfelei szemébe néz s azokra a tervekre gondol, amiket talán kovácsolnak, s ha látja, hogy a hívők, a meggyógyítottak, sőt az imádók menete egyre hosszabbá és sűrűbbé válik: akkor érzi, hogy a messzeségből közelebb jön a rendeltetés fénysugara, amelyről talán mégis csak álmodott valamikor, — s amelyet ébren nem is szeretne meglátni.

A próféta megrendülve vonult vissza ez után a beszéd után. Szidta azokat a városokat, amelyekben legtöbbet gyógyított, hogy még mindig nem hívők s az ítélet napjára súlyosabb büntetést jósolt nekik, mint Sodomáé volt; ez a harag, ez a hang, de még a szavak is újak és sokan a fejüket rázzák, ő pedig néhány tanítványával elmegy a tó túlsó partján lévő hegyek és völgyek közé, zárkózottabban, mint valaha.

Ilyen hangulatokba veszve hallja tanítványaitól, hogy anyja és öccsei útnak indultak érte, mert azt mondják: „Magánkívül van!“ Régóta idegenek már neki s amikor egy elragadtatott asszony a népből felkiált: Boldoff a méh, mely téged hordozott! — egy hálás szót sem küld ennek az asszonynak, csak azt az idegenséget érzi ismét föltámadni magában, amely elhívása óta elválasztotta szülőhazájától; kitérően felel s csak

ennyit mond: „Inkább boldogok, akik meghallgatják az Istennek beszédét és megtartják azt.“

Most azonban kétszeresen fáj neki, hogy nagy lelki bajában megszállottnak tartják. Nem természetes-e, hogy az ilyen félreismerés még erősebben az extázis útjára kerget egy feldúlt szívet? Igen, ingerli az a gondolat, hogy egyszer próbát tegyen az övéivel, amikor egész Galilea magasztalja őt s csak odahaza siratnak és keresnek egy megbolondult fiút! Hiszen nincs messze ezektől a völgyektől, — aki reggel útnak indul, éjszakára már Názárethben lehet. Tanítványait hátrahagyja, csak személyével akar hatni odahaza, napközben délfelé megy, a part mentén, elhalad Magdala mellett, aztán nyugat felé fordul, a dombvidékre, balkéz felől elhagyván a Tábor hegyét. Most már minden lépést ismer hazáig.

Mily lassan jár az idő, mily gyorsan száguld a szív! Igazán csak néhány nyári hónap telt el, amióta ezekben a völgyekben menyegzőn találta az övéif s nekik bort, önmagának bizonyosságot szerzett? Hetek csupán, — se közben ő egész világot járt meg! De íme, itt is vannak már a fehér városka lámpásai, éppoly békésen pihen a magas völgyben, mint akkor, a forrás csobog, Jézus belép az ajtón az övéihez. Hogy megrémülnek! Az öccse, Jakab, jámbor ember, megtartja a törvényt és engedelmeskedik a farizeusoknak, de anyja is aggodalmasnak látszik s a húgai is, — hogy az a különös vándortanító, aki oly hirtelen otthagya a mesterségét, csendes lényével most ismét itt áll a szobában, mintha nem történt volna semmi. Holnap szombat van, — vájjon mit fog cselekedni?

Másnap feláll az imaházban, ahol hallgatva

töltötte el ifjúságát, értésére adja az előljárónak, hogy beszélni szeretne — az nem tilthatja meg, a szolgálta odaviszi neki a tekercset, éppen Ézsaiásnál tartanak. Mindenki feszülten és bizalmatlanul néz a város fiára: mit fog prédikálni? Szelíd szavakkal fogja meghatni a szíveket itt is, mint oly sok más helyen?

Jézus egy kis darabbal tovább csavarja az írást, kikeresi és felolvassa azt a helyet, ahol Ézsaiás ezt mondja:

„Az Úrnak lelke van énrajtam, mivelhogy felkent engem, hogy a szegényeknek az evangéliumot hirdessem, elküldött, hogy a töredelmes szívűeket meggyógyítsam, hogy a foglyoknak szabadulást hirdessek és a vakok szemeinek megnyílását, hogy hirdessem az Úrnak kedves esztendjét.“ Most bezárja a tekercset, visszaadja a szolgának, fellép a szószékre s szemébe nézve mindazoknak, akiket ismer, s oly sok éven át ismert, kis szünet után ezt mondja:

„Ma teljesedett be ez az írás a ti hallástokra!“

Meghökkennek: hová akar kilyukadni? Aztán tovább beszél, nem tudjuk, mit, bólogatnak, helyeslően mormognak, de az első kételkedők így szólnak: „Honnét vannak ennél ezek? . . . Avagy nem ez-é az az ácsmester, Máriának a fia, Jakabnak, Józsnak, Júdásnak és Simonnak pedig testvére? És nincsenek-é itt közöttünk az ő nőtestvérei is?“ És kezdenek bizalmatlankodni iránta.

Jézus, aki immár megszokta, hogy a tömeghez beszéljen, az első jelekből megérzi az ellenállást, felingerül és kihívja őket:

„Bizonyára azt mondjátok nékem: orvos, gyógyítsd meg tenmagadat! Amiket hallottunk, hogy Kapernaumban történtek, itt a te hazádban

is cselekedd meg azokat!“ Így vonja felelősségre őket, immár felhasználván hírnevét a hatás eszközeül. De még erősebb szavak is következnek, mert hajtja valami, hogy még jobban fölingerelje polgártársait: „Bizony mondom néktek: egy próféta sem kedves az ő hazájában. Éliás idejében sok özvegyasszony volt Izraelben, amikor az ég három esztendeig és hat hónapig be volt zárva, úgy, hogy az egész tartományban nagy éhség volt; mégis azok közül senkihez nem küldetett Éliás, hanem csak Sidonba, egy pogány özvegyasszonyhoz! És az Elizeus próféta idejében sok bélpoklos volt Izraelben, de azok közül egy sem tisztult meg, csak a Sziriából való Naámán.“

Most aztán elég volt! Az egész gyülekezet fölriad, érzik, hogy gúnyolja őket! A pogányokat hozta föl nekik példaképpen, hogyan kell hinni, hogyan lehet megtisztulni! Hallottátok? Magánkívül van, ahogy az anyja mondta! A tóparti asszonyok rajongása megfosztotta alázatától és jámborságától! Most hazajő és káromolja az Istent!

És ott áll Jézus a templomban, fölemelt öklököt lát maga körül, nagy pillantással fölismeri legrégebb titkos ellenségét s hallja, amint a gyermekkorabeli gazdag igaz ember a lehangosabban kiáltoz: igen, úgy van minden, ahogy sejtette s ami itt meg van írva, annak be kell teljesednie! Érzy, hogy harcra kényszerítik, hosszan elnyúlik előtte a tüzes szenvedés útja s amint még ott áll és gondolkodik, érzy, hogy megragadják a fenyegetőző emberek, kituszkolják az Isten házából, — egy csorda kiáltozó, dühöngő ember, — érzy, hogy kihajszolják a dombra, ahol mint fiú, az ő Atyjáról álmodozott. A jól ismert meredek falhoz, amelytől néha megóvta a kecs-

kéket — odakergetik a védtelen embert, hogy a mélységbe dobják.

De itt idehaza van, itt minden hajlását ismeri a hegynek, itt gyakran heverészett, mint gyermek, állatokat őrizve és álmodozva: itt nem ölheti meg senki, Atyjának első, szent réjtjén! S miközben körülötte a sokaság izgatottan keresi a legjobb helyet, s talán azon is vitatkozik, vajjon ítélet nélkül szabad-e őt kivégezni, — kisiklik a kezük közül a nagy tömegben, eléri a menekvés rejtett útját, a tuskés utat, amelyet gyermekkorára óta ismer: elment, megmenekült!

Amint egy idő múlva egyedül találja magát, föllélekzik, körülnéz, érzi, hogy önérzete megerősödött: mintha első csatáját megnyerte volna. Hiszen kigúnyolták és meg akarták ölni! És Isten mégis megtartotta! Úgy érzi, hogy az utolsó kötelékek is elszakadtak, az övéi iránt érzett vonzódásnak titkos maradványa is elmúlt és mert azok gúnyolták ki, azok ítélték el, akiknek legelőször kellett volna felismerniök: úgy érzi, hogy családjától, szülővárosától megszabadult s immár nemzetével sem kell törődnie! Megverve, számüzötten, testét alighogy megmentve, Jézus már csak emberi szívek után vágyakozik.

Amikor ismét megtalálja tanítványait, valamennyien fölkerekednek és elmenekülnek. El Galileából! Ez a kívánsága s egy nap alatt el is érnek a pogányok határaihoz. Csak itt, Tyros és Sidon vidékén lélekzik föl, — itt senki sem fog életére törni. De arcát már itt is ismerik, mert csak nemrég lépték át a határt s már ráismer egy föníciai asszony, aki nagy bajában zsidó titulussal akar hízelegni neki s így kiált fel: „Uram, Dávidnak fia, könyörülj rajtam! Az én leányom az ördögtől gonoszul gyötörtetik!“ Jé-

zus megszokta, hogy pogányokon ne segítsen s hallgatva továbbmegy. Tanítványai kéri: „Bocsásd el őt, mert utánunk kiált.“ Jézus azonban eszével még a törvénybe s annak szabályaiba kapaszkodik s újra megrázza fejét:

„Nem küldettem, csak az Izrael házának elveszett juhaihoz.“

Most utána megy az asszony, nem engedi továbbmenni, leborul előtte és felkiált: „Uram, légy segítségül nékem!“ Harmadszor is ellenáll szívének s ezt a kegyetlen választ adja:

„Nem jó a fiak kenyerét elvenni és az ebeknek vetni!“

Az aggódó anyát ekkor megragadja a lélek és ezeket a szavakat sugallja neki: „De hiszen az ebek is esznek a morzsalékokból, amik az ő uruknak asztaláról aláhullanak!“

E szavak hallatára elszakad az utolsó szál is, amely Jézust ifjúkorának parancsolataihoz köti: érzi, hogy ez az asszony éppen úgy megérdemli az ő művészetét, mint akármelyik zsidónő, ha még annyi bálványképhez imádkozik is. Megrendülten áll: mert ebben a szegény asszonyban, aki koldulva hever előtte a porban, prófétaszeme egyszerre megpillantja egy új világ példázatát, amely dadogva könyörög megváltásért. eltűnik az utolsó lidércfény is, amely a maga külön népének csalóka képét mutatta neki, kibontakozik előtte az emberiség, amely határoknak és szokásoknak fölébe emelkedik, érzi, hogy kilépett saját határai közül és így szól:

„Oh, asszony, nagy a te hited! Legyen néked a te akaratod szent!“

Ez volt az első pogány nő, akit Jézus meggyógyított.

HARMADIK FEJEZET.

Elhomályosulás.

I.

És most megkezdődik a menekülés. Egész őszen és télen hat vagy nyolc hónapig kénytelen az örvendetes üzenet prófétája, aki egész nyáron azért járta hazáját, hogy az embereket fölemelje és meggyógyítsa, — aki a hatalmasok ellen soha nem ingerelte harcra őket, aki hozzá sem nyúlt Isten államához s annak jeruzsálemi csúcsaihoz: Jézus, a szelíd, ragyogó Jézus erdőkben és szakadékokban kénytelen rejtőzködni, a tó egyik partjáról a másikra evezni, még a határokon is átlépni, hogy üldözői elől megmenekülhessen.

Oda a menyegzői vándorlás városokon és falukon által, az elért hatáson érzett öröm, a térítés boldogsága; a szeretet tiszta forrása, amely ezer szívből szökölt felé, széles, sárga folyammá vált, amelyben az alsó, láthatatlan áramlatok, felszínre kerültek és zavarossá tették az egészet. Oda van a harc nélkül kivívott nemes diadal érzete, amely az embert alázattal tölti el Atyjának kegyelme iránt, oda a kezdetnek minden ártatlansága és az ellenszenvnek minden távolsága. A lappangó ellenség, a félreismerés és a rágalom, sőt a gúny is megtalálta már az új kegyelem hirdetőjét, ránehezednek a kedélyére, de egyben kihajszolják rejtekéből az önérzetét is, ezerszeresre növelik, míg végre egész lénye

elsötétül, alázata királyi magatartássá változik és az Ember fia Isten fiává emelkedik.

Először, úgy látszik, csónakon Golan földjére és Bethsaidába menekült, egy csendes, termékeny helyre a tó partján, északkelet felé, ahol a Jordán a tóba ömlik és árterületet alkotott. Itt még tegnapig Philippus fejedelem uralkodott, a legkülönb a Herodes-fiak között; de most visszaszáll ez a föld adószedő gazdájára, Rómára s egy darab Szíria lett belőle. Itt, a zavaros viszonyok miatt, mintha nagyobb biztonságban lett volna a szökevény; mert Damaskus, az új főváros, messze volt, Róma, amelynek parancsolnia kellett volna, még messzebb, Heródes Antipas pedig kénytelen volt tiszteletben tartani a gazda nélkül maradt szomszédos területet. Nem tudjuk, hány hétig volt itt nyugta Jézusnak; csak annyi bizonyos, hogy később, még ugyanebben az évben Gadarában bukkant fel, egy szíriai kisvárosban, ahol görögök laknak, a tó délkeleti részén. Itt biztonságban hitte magát az ellenségeitől, mert ki gyanította volna, hogy egy zsidó tanító tartózkodik ilyen erős pogány városban?

Innen csakhamar tulajdon művészete üzte el. A tó partján, ahol sok nyáj között sertések is voltak, a pásztorok közül egy megszállott ember futott elébe, aki sírokban és barlangokban tanyázott a városon kívül; ez minden láncot letépett magáról, éjjel-nappal fékezhetetlennek látszott s mindenkit kövekkel dobált meg, aki a közelébe került. Most odaszaladt a prófétához, akiről ő is hallott s úgy kiáltott rá, mint annak idején az első Kapernaumban: „Mi közöm nékem teveled, Jézus, a magasságos Istennek fia? Az Istenre kényszerítelek, ne kínozz engem!“ Majdnem úgy, mint egy asszony, aki azt akarja,

hogyan elcsábítsák. Aztán arra a kérdésre, hogy mi a neve, ezt a villámló választ adta: „Légió a nevem, mert sokan vagyunk!” Jézus rászzegezi a szemét, megrázza és gyógyító szavakat mond neki s mert a beteg reszket az idegennek hatalmától, enyhül a ránehezedeő nyomás, szabadabban lélegzik, nemsokára nyugodtnak látszik. Ugyanekkor a meredek szikláról néhány sertés a vízbe esik, mert a pásztor nem rájuk ügyelt, hanem az idegent nézte.

De most, hogy mind a két dolgot ijedten látták, babonás borzalom fogja el a pásztorokat, azt hiszik, hogy a megszállott emberből az ő sertéseikbe ment át az ördög, visszarohannak a városba, egyik elbeszéli, másik tódítja, végre kicsődül az egész város s mert a megszállott ember csakugyan megszelídült, a sertések vízbe fulladtak s ott állnak az idegen emberek, akik bizonyára mindkét dolognak okai: elszörnyednek, ráparancsolnak a varázslókra, hogy forduljanak meg s be ne merjenek lépni az ő városukba.

Annyira elhomályosodott már Jézus működésének benyomása, hogy elűzik a jótevőt! Miért? Néhány sertés miatt? A monda nemsokára ezer sertésről fog beszélni, mint ahogy az az örült Légiónak nevezte magát. Mintha a menekülő lépés, a kutató szem, az éles hang, amire az üldözés tanította, elvett volna valamit kedvességéből s az emberek kezdik elutasítani azt, aki előtt még nemrég minden ajtó tárva volt. V/ssza kell térnie Galileába, még ha tudja is, hogy ott vannak az ellenségei, nem marad egyebe, csak a hazája, — az pedig fenyegeti.

Itt vannak már a farizeusok: keresik! Hol is volt hát? A szülővárosában történt esetnek már

rég híre ment s megértették, hogy miért rejtőzött el. Sohasem lépett fel többé a zsinagógákban, nem gyűjtötte össze a népet a dombtetőkön, csak éppen eltúrte, ha a vásártéren véletlenül körülfojták. Ennyire félne? Most, amikor ismét itt van az országban s egy napig sem maradhat rejtve, szájról-szájra jár a hír, s harmadnapra bizonyosan tudják mindenütt a kis tó körül. De ezek nem vadak, mint a názárethiek voltak; óvatosan akarnak szembefordulni vele: olyan ellenségek ezek, akik támadás előtt beszélgetésben tudják kikutatni a legsebezhetőbb helyet.

Még csak az úton látja jönni őket, — meg lehet ismerni kifogástalan járásukról, kimért mozdulataikról, élesen célzó pillantásaikról, összeszorított ajkukról, köszöntésük hideg udvariasságáról, — nyugtalansága már megéreztetni vele, hogy itt az ellenség, s a teremtett lények iránt való szeretetnek egész áradata visszahúzódik benső házikójába. „Mester, mikor jő el az Isten országa?“ kérdezi két ember az úton s úgy tesznek, mintha igazán ezt akarnák megtudni. Jézus azonban éppoly tartózkodó, mint ők s ezt mondja, mintha felvilágosításul, nem pedig rendreutasításul száná:

„Az Isten országa nem szemelláthatólag jő el. Sem azt nem mondják: ímé, itt, vagy; ímé, amott van; mert ímé, az Isten országa tibenetek van.“ E szavakkal faképnél hagyja őket, utána néznek, csak a vállukat vonogatják, nem érzik, hogy próféta ajkáról érte őket a lehellet. Itt, ezen a mezei úton olyan új gondolat hangzott el előttük, amely elég erős, hogy ezt a régi világot megrázza: Az Isten országa tibenetek van, — mondta az ácsmester és tovább ment.

De láthatatlan szellemek szárnycsapkodása nem adja tudtára ennek a két önelégült embernek Isten közellétét; csak azt gondolják, hogy nem tudnak belekötni Jézusba.

De más alkalommal néhány más ember ke-rekedik föl, elhatározván, hogy megkísértik a hamis prófétát. „Mutass nekünk valami égi jelt“ — ezt követelik ma. Erre föltámad Jézusban a bosszúság, szeretne kitörni, de még fékezi magát s csak megdorgálja őket:

„Jelt mutassak? Mikor estveledik, azt mondjátok: szép idő lesz, mert veres az ég. Reggel pedig: ma zivatar lesz; mert az ég borús és veres. Képmutatók! Az ég ábrázatját meg tudjátok ítélni, az idők jeleit pedig nem tudjátok? Miért kíván jelt ez a nemzetség? Bizony mondom néktek: nem adatik jel ennek a nemzetségnek!“

Ám az ég sötét, a jelek itt vannak, nemso-kára dörögni fog. Mert egy napon megeleglik a jeruzsálemi hatóságok ezeket a híreket, amelyek egymást érik a názárethi ember cselekedeteiről s megbízzák néhány emberüket, utazzanak fel Galileába, nézzék meg, ki követi a prófétát, káromolja-e az Istent s hogyan lehetne kezét vetni rá. Megtalálni nem nehéz, a tömeg ismét összegyűlt körülötte, s éppen a tanuknak ilyen nagy köre az, amit ők keresnek.

Eleinte hiába hallgatták ki az emberek beszédjét, hogy istentelen dolgokat halljanak, — végül semmi más kifogásolni valót nem találnak, csak azt, hogy a tanítványok evés előtt nem mossák meg a kezüket. Ezt ugyan csak áldozati lakomáknál parancsolta a törvény, de egy új magyarázat a világi étkezésnél is elrendelte, s ez a divat éppen a fővárosban vált általánossá: künn a vidéken, a szegény parasztok

„A gyermek nem halt meg, csak aluszik.“

alig ismerték. De mégis olyan pont ez, ahol meg lehet támaszkodni s ahonnan könnyen tovább lehetne csalogatni a lázítót. Úgy látszik, valami vásártéren történt, talán este, amikor mindenki a háza előtt kuksol, a kapufélfához támaszkodik, vagy sétálgatva keresi az est hűvösséget: az idegen tudósok egyenesen odaléptek a Meszterhez s nyilvánosan megkérdezték:

„Miért hágiák át a te tanítványaid a vének rendelkezéseit? Mert nem mossák meg a kezüket, amikor enni akarnak.“

Fél napja észrevette már őket Jézus, — ha nem látta, hát érezte közelségüket: személyükben érzi lefelől életében, hogy szembeszáll vele a nagy, idegen hatalom, a rend, a törvény: Jeruzsálem! így állottak ama napon János előtt, gáncsolva, vizsgálódva, — emberek küldöttjei, Istennek küldöttje előtt. Ilyen ravasz ábrázattal néztek a Keresztelő lángoló szemébe, ilyen ujjakkal kísérték kérdéseiket, ilyen tágranyilt szemmel állt körülöttük a tömeg, mint ma, — s amikor most megjelenik előtte János alakja és hangja, eszébe jut az a szó az erősebről, amit a Keresztelő éppen abban az órában mondott ki, s ugyanakkor a fogolynak Későbbi kérdése is, hogy vájjon ő-e az az erősebb; nagy önértzet tör ki belőle, amit hallgatásba vetett vissza a menekülés, erőt vesz rajta az a kívánság, hogy most először nyilvánosan ragadja meg az ellenséget, — az az ellenszenv, amit évtizedek óta érez ezek iránt az arcok iránt, a fiú homályos értelmének régi bizalmatlansága összekeveredik az utolsó találkozás emlékeivel, a nevetséges kérdésre nem érdemes többé válaszolni, — s hirtelen mintha láthatatlan fegyver került volna

ezekbe a szűz kezekbe, mert a Keresztelő hangján hívja őket, itt, a nyílt piacon:

„Ti meg miért hágjátok át az Isten parancsolatját, a ti rendelkezéseitekkel? Mert Isten parancsolta: tiszteld atyádat és anyádat és aki atyját vagy anyját szidalmazza, halállal lakoljon. Ti pedig ezt mondjátok: aki atyjának vagy anyjának ezt mondja: templomi ajándék az, amivel megsegíthetlek, az olyan akár ne is tisztelje az ő atyját vagy anyját. És erőtelenné tettétek az Isten parancsolatját a ti rendelkezéseitekkel. Képmutatók, igazán prófétált felőletek Ézsaiás, mondván: ez a nép szájával közelget hozzám és ajkával tisztel engemet, szíve pedig távol van tőlem. Pedig hiába tisztelnek engem, ha oly tudományokat tanítanak, amelyek embereknek parancsolataik!“

Így veri meg őket tulajdon szokásaikkal, ellenük beszélgeti prófétáikat, fenyegetően arcukba vágja legbensőbb vádját: az önelégültség bűnét. Úgylátszik, ez a nyíl szíven találta őket, mert nem felelnek semmit, csak hátat fordítanak. De ha egyszer a maguk nyilát küldik el, hogy bosszút álljon: az a nyíl ölni fog!

Jézus pedig érzi, hogy a szavai égnek, régóta nem beszélt a néphez, s ilyen tűzzel még soha: a tömeghez fordul, olyan lendülettel, mint János s bár itt egy poros kis fészek piacterén vagyunk, olyan hatást tesz, mintha a jeruzsálemi törvényszékkel szemben Galilea népéhez akarna fölebbezni. Most kigúnyolja az örökös étkezési parancsolatokat, amikkel azok olyan nagyra vannak, s még fülük hallatára kiáltja: „Nem az fertőzteti meg az embert, ami a szájon bemegegy, hanem ami a szájból kijő!“

A tanítványok megijednek: ilyenek még sohasem látták; félnek egy új összeütközéstől, odalépnek hát hozzá s halkán azt mondják: „Tudod-e, hogy megbántottad szavaiddal a farizeusokat?“ Jézus azonban, aki egykor oly szelíd és óvatos volt, most már fékezhetetlen, egyik kép a másikat hajszolja a fejében, s valamennyi a tudósok kigúnyolására való, mert hangja csak úgy cseng a piactéren:

„Minden plánta, amelyet nem az én mennyei Atyám plántált, kitépetik. Hagyjátok őket! Vakoknak vak vezetői ők: ha pedig vak vezet a vakot, mind a ketten a verembe esnek!“

Nem csendül-e pogányul kacagó visszhang a háta mögött? A tanítványok egyre jobban félnek s Péter, hogy visszatartsa, szavába vág s megkérdezi: „Magyarázd meg nekünk ezt a példázatot.“ Erre kifogy türelméből a Mester, úgy érzi, hogy félbeszakították s rákiált:

„Ti is értelem nélkül vagytok-e még? Mégsem értelek-e, hogy minden, ami a szájon bemegy, a gyomorba jut és az árnyékszékbe vetetik? Amik pedig a szájból jönnek ki, a szívből származnak és azok fertőztetik meg az embert!“ És pillantásai lándzsákat szórnak az eltávozott farizeusok után, amikor így folytatja: „Mert a szívből származnak a gonosz gondolatok, gyilkosságok, házasságtörések, paráznaságok, lopások, hamis tanúbizonyságok, káromlások. Ezek fertőztetik meg az embert; de a mosdatlan kézzel való evés nem fertőzteti meg az embert.“

Így hát mégis csak választ ad alattomos kérdésekre. Most visszamehetnek a papokhoz s egész Jeruzsálemnek beszélhetnek a fanatikus ácsmester bátorságáról: egyszer legalább megmondta a magátét szíve halálos ellenségének, az

egész nép füle hallatára! Most szabadnak érzi magát.

II.

Hallgatóinak serege újra megnövekszik: hárjón és szárazföldön vonulnak utána, ha egy helyet elhagy, mert nyugtalanabb és céltalanabb, mint valaha, gyakran nézeget hátrafelé, hogy hol rejtőzik az ellenség? A nyílt ellenségeskedés az, amely eleinte talán növeli körülötte a tömeget, mert ezeknek a parasztnak természetes érzése mellette és a papok ellen fog pártot. Törődtek-e azok valaha is az ő gondjaikkal — s tettek-e egyebet, mint hogy a törvényt követelték? Nem jártak-e egyenesen az utcán, büszkén a tisztaságukra? Bezzeg Jézus sohasem dicsekedett, mindig kereste őket s kiegyenesítette derekukat, mert közülük való volt.

Mégis lehet, hogy ő a feltámadott Éliás, vagy másvalaki, aki a boldog idők kezdete előtt megjelenik. De sohasem támad az a gondolatuk, hogy Dávid fia, vagy éppen a Messiás: az Ember fiának nevezik, ahogy ő is nevezi magát, földi művészetébe vetett hittel. Az ám, ha szükségük van rá, a farizeusok is eljönnek hozzá! íme egy zsinagóga elöljárója könyörög neki: „Haldoklik a leányom, tedd reá kezedet, hogy meggyógyuljon!“ Jézus bólint, a tömeg utána ered, de már jönnek is a rabszolgák és kiáltják, hogy a leány meghalt. Jézus ismeri a parasztnak babonás sietségét, akik könnyen halottnak mondják a súlyos beteget, siet, csak kevés tanítványát viszi magával, aztán belép az ájult gyermekhez:

„Miért sírtok? A gyermek nem halt meg, csak aluszik.“ A háttérben már nevetgélnek: ekkor mindenkit kikerget a szülőkön kívül s meg-

erősíti magát, így szólván az apához: „Ne félj, csak higgyj!” Most felébreszti a gyermeket, meg-simogatja, rákiált s a maga módján kényszeríti, hogy akarata szerint fölemelkedjék.

Ezen mindenki elszörnyed: ha holtakat tud feltámasztani, akkor a legerősebb varázslók közül való! Az a gyógyító erő, amely régebben út-ját egyengette, most éppen mint a gadarai sertések esetében, már másodszor emel falat közte és a nép közt, s míg kezdetben kerülő úton, mint orvos ejtette hatalmába a lelkeket, most éppen orvosi művészete miatt siklanak ki a kezéből.

Csalódottan nézi ezt a népet, amelyre minden szeretetét és türelmét rápazarolta. Nem kell-e a pogány anyára gondolnia, aki ezekkel éppen ellenkező módon, megrendíthetetlen hitével törte meg az ő dacolását? Most dorgálni kezdi a tömeget, amelyet idáig mindig vígasztalt s új, haragos hangján odakiáltja nekik:

„Jaj néked Korazin! Jaj néked Bethsaida! Mert ha Tyrosban és Sidonban történnek vala azok a csodák, amelyek nálatok történtek, rég megtértek volna! Azoknak könnyebb dolguk lesz az ítélet napján, mint nektek! Te is, Kapernaum, aki az édig felmagasztaltattál, a pokolig fogsz megaláztatni! Mert ha Sodomában történnek vala azok a csodák, amelyek tebenned lőnek, mind e mai napig megmaradt volna!”

Hogy állnak az emberek, hogy rázzák hallgatva a fejüket! Még mindig ugyanaz a próféta ez, aki úgy beszélt hozzájuk, mint pásztoruk, — ma pedig mint János? Miért emlegeti nekünk mindig a pogányokat és dicsekszik csodatetteivel, amikben pedig senki sem kételkedett? Nem fenyegetett meg azelőtt mindenkit, akit megmen-tett, hogy hallgasson?

Így aztán csalódván az eltompult népben és bosszankodván a törvény őrizőire, mindegyiküktől egyre inkább eltávolodik; egyre könnyebbé válik neki a Galileából való menekülés, öntudatlanul is keresi a pogány kerületeket; akár Samariába kerül, a déli határon át, akár a nyugati határon át Tyrosba, mindig segít a pogányokon és gyógyítja őket, a nélkül, hogy tanítana vagy térítene, s bizonyosan igaz történet az, amit odaát megélt vagy hallott, amellyel egyszer nyugodtabb hangulatában egy kérdezőnek megmagyarázza, hogy kicsoda felebajátunk, akit szeretnünk kell:

A Jerichoba vezető úton egy embert kirabol-tak, megvertek és levetkőztettek, de egy pap s aztán egy lévita, akik tehetetlenül heverni látták, tovább metek útjukon. A samariai pogányt azonban, aki rátalált, elfogta a részvét, bekötözte, föltette az öszvére, elvitte egy fogadóba és fizetett érte a gazdának: „E három közül azért kit gondolsz, hogy felebarátja volt annak, aki a rablók kezébe esett? . . . Eredj el hát és cselekedjél úgy, mint a samariai.“ És mert utána ezt a történetet milliók beszélték el, ez az egy, ismeretlen, könyörületes pogány halhatatlanná tette a szamaritanusok kis népét.

Jézus egyre inkább kénytelen fölismerni, hogy üldözik és gyanúsítják; visszahúzódik a néptől s már csak tanítványaival él: azok tanulják meg, amit gondol s adják tovább, amit az ő sok vitától körülvevő ajkának nem hinnének már el mindenütt. Lassankint minél inkább vissza kell vonulnia a világtól, kifejlődik benne egy tanítás érzése, ha szabályok és formulák nélkül is. Ilyenkor persze nem lehet mindig szeretettel beszélni hozzájuk, mint egy atya; az ember mes-

ter és parancsol. A gyermeteg embernek, aki egykor kitárt karral akart mindenkinek szívére borulni s most érzi a hideg világ ellenállását, — ennek az embernek egész keserősége érzik tanítványainak adott tanácsából, akiket az ő apostolainak is nevez:

„Elbocsátalak benneteket, mint juhokat a farkasok közé. Legyetek azért okosak, mint a kígyók és szelídek, mint a galambok!“ Hiszen ő maga is szelíd volt mindig, de okos, mint a kígyó, nem volt soha; legyenek hát okosabbak a gyermekei. Jézus immár atyává lett.

Egyszersmind gondoskodik arról is, hogy látszata se keletkezzék olyan szerzetfélének, mint az esszéusoké, megtilt minden külső jelet, szigorúbb életet követel tanítványaitól, mint előtte bármelyik mester: se pénzt, se kenyeret, se tarisznyát, még egy botot sem szabad vándorútjukon magukkal vinniök, majd találnak enni-valót a házakban, ahogy ő talált: szegény és védtelen legyen mindenki, aki a szegényeknek és védteleneknek viszi az evangéliumot. „És valakik be nem fogadnak titeket, kimenvén abból a városból, még a port is verjétek le lábaitokról, bizonyosságul őellenük . . . Mikor pedig abban a városban üldöznek titeket, szaladjatok a másikba.“ Mily keménnyé vált a szelíd tanító! Hová lettek a szeretet hangjai? Mintha semmi más nem lenne már, mint elkeseredett próféta.

Ha ügyetlenek, reátámad tanítványaira: „Miért mondjátok nekem: Uram, Uram és nem cselekszitek, amit mondok néktek? Ha valamikor azt mondjátok: Véled együtt ettünk és ittunk s az utcákon tanítottál bennünket, azt fogja mondani: Honnan jöttök, nem ismerlek benneteket, távozzatok tőlem, gonosztévők!“ Ily távol érzi

már magát meghittjeitől; ha pedig újak közelednek hozzá, azokra ráriad: „Ha valaki énhozzám jő és meg nem gyűlöli az ő atyját, feleségét és gyermekeit, fitestvéreit és nőtestvéreit, sőt még a maga lelkét is, nem lehet az én tanítványom!”

Egyszer, amikor valaki megtetszik neki, röviden csak ennyit mond: „Kövess engem!”

„Uram, — mondja az idegen, — engedd meg nekem, hogy előbb atyámat eltemessem.”

„Hadd temessék el a halottak az ő halottait! Te pedig jöjj és hirdesd Istennek országát!”

Sőt, amikor valaki csak övétől akar előbb elbúcsúzni, otthagyja és bosszúsan mondja: „Aki kezét az eke szarvára teszi és hátranéz, az nem választatott ki Istennek országába.” Ez nem az a szelíd ember többé, aki a farizeusoknak szemére vetette, hogy szabályaik meggátolják a fiút atyjának gondozásában.

Még saját anyját is megtagadja a tömeg előtt, mert amikor az többi fiaival együtt egy utolsó kísérletet tesz, hogy fiát veszedelmes útjáról eltérítse, odautazik hozzá, kint áll és beizen, hogy látni szeretné, Jézus rákiált tanítványaira: „Ki az én anyám, vagy kik az én testvéreim? Ti vagytok az én anyám és az én testvéreim! Mert aki az Isten akaratát cselekszi, az az én fitestvérem és nőtestvérem és az én anyám!”

Csak néha leli meg újra a régi, szelíd hangokat. Amikor bolond tanítványait vándorlás közben vetélkedni hallja, hogy ki lesz közülük legnagyobb a mennyek országában, akkor leül egy kőre és elhallgatja azon való csalódását, hogy tanításait ily nyersen magyarázzák; csak odahív egy gyermeket, aki az úton játszadozik, ölébe veszi, így szól a körülötte állókhoz:

Az irgalmas szamaritánus.

„Ha meg nem tértek és olyanok nem lesztek, mint a kisgyermek, semmiképen nem mentek be a mennyeknek országába; mert csak aki megálázza magát, hogy olyan legyen, mint ez a kis gyermek, az lesz a legnagyobb a mennyeknek országában.“

III.

A Machaea erődben zajlott az ünnep. Heródes meghívta születésnapjának ünneplésére seregének főtisztjeit, a tisztviselőket és előkelő embereket; hogy háta mögött mit készítettek elő, arról nem tudott.

Mert hosszú idő óta mind hevesebben nyugtatták már a jeruzsálemi főpapok, hogy ölesse meg azt a börtön mélyén senyedő embert, akinek hírét még növelte a fogság; mindenkifölött János tanítványait akarták ezzel megrémíteni, s azt a názárethi embert, aki, úgy látszott, tovább vezeti a Keresztelő szektáját, még veszélyesebb célok felé. Heródes azonban mindig nemet mondott: mint államférfi, ismerte a megölt mártírok hatalmát, mint filozófus élvezte néha a bölcs emberrel való beszélgetést, mint gyöngé ember, félt, egy senkinek sem használó gyilkosság következményeitől.

E közben Herodias, aki bátorság, gyűlölet és szenvedély dolgában erősebb volt a férjénél, mohón kapott a szinhedrion tanácsán; bár nem félt attól, hogy házasságát veszélyezteti a fogoly próféta, de a gögös asszonyt mégis sértette János ítélete erről a házasságról; s a farizeusok és szaduceusok okosan kihasználván ezt a sértődést, elérték politikai céljukat. Herodias a leányát is belevonta a cselszövésbe. Salome éppen most veszítette el férjét, Heródes Philippus

fejedelmet; öreg ember volt, ő pedig fiatal, élni szerető teremtés, akinek művészi táncáról Rómában is beszéltek.

Ma, anyjától előkészítve, táncol a tisztek és állami tisztviselők asztalánál, de legfőképpen Heródes előtt. A fejedelem növekvő vágyakozással érzi meg újra a fölötte elszállt ifjúságot, felesége leányában, aki nem az ő leánya. S amint ott hever az asztalnál, a bor rabságában, — az idő már éjfél felé jár, — hallja a tetszés zaját. Látja maga körül az udvari emberek buja pillantásait, a rabszolgák lesütött szemét és mindenekfelett Salomét, aki félmeztelenül, inkább szajhához, mint fejedelmi asszonyhoz hasonlatosan táncol a lant és a fuvola szavára: elfogja az az ősi, keleti vágy, hogy ajándékot adjon s övéi előtt kiteresse hatalmát és gazdagságát, a szépségnek hódolván. Meglehet, hogy Herodias, aki máskülönben nem szívesen mutogatja leánya bájait fáradt férje előtt, most maga biztatta, hogy valami kegyvel tüntesse ki az est csillagát. Talán eszébe jut Eszter is, népének kedves alakja, s a dicsvágyó fejedelem szeretne új legendát teremteni, hogy a mai idő se maradjon el a régi mögött, így aztán Ahasvér szavaival kiáltja oda a táncosnőnek:

„Kérj tőlem, amit akarsz és én esküvel fogadom: megadom neked, még ha birodalmam fele volna is!“ Mindenki feláll, az emberek érzik a pillanat ritkaságát s hallani akarják, milyen hasznát veszi a táncosnő. Gyöngyláncokat kíván, karjára és bokájára? Vagy talán egy várost? Egy fél provinciát? Miért mondja ki a kívánságot oly halkán, hogy senki sem hallhatja? Tisztelegtelen szó talán? De miért, hogy Heródes elsápad, feltápaszkodik az asztal mellől és szí-

véhez kap: ugyan mit követelhetett? Senki sem értette meg, csak azt látják, hogy Herodiasnak felvillan a szeme. A fejedelem eltávozott.

Egyedül, lihegve ül a szomszéd szobában, magában töprengve: — János fejét? Isteni kísértés rejtőznék a szép táncosnő fátylai között? Hátha valami mást adna neki? Elhívhatja, kérdezi, könyörög neki, de Saloméban az anyai parancs összekeveredik a maga kéjes borzongásával, nem akar engedni, nem elégszik meg semmiféle várossal és provinciával, amit Heródes fölajánl neki: János fejét egy arany tálon! Hiába igyekszik megnyerni a feleségét, hogy beszéljen lelkére a leányának: csak hideg hallgatással találkozik. És végre is, miért ne? Egy szegény képzelgő odalenn a börtönben, a hatalmasok és gazdagok ellensége, akit minden tanító gyűlöl, — miért kímélne egy ilyen embert? Nem zendülést prédikált-e a Jordán mellett s nem készítette-e elő a lázadást?

És int a rabszolgáknak és elhallgattatja a zenét.

Senki sem tudja, hogy mi történt, azt sem, hogy mi készül, feszülten suttognak a vendégek, a bor érintetlen marad, a beszélgetés elhallgat, csak Heródes igyekszik erőt gyűjteni erre a pillanatra, de hiába. Most lassan jönnek fölfelé a lépcsőn súlyos lépésű fegyveresek, nyomukban egy ember, aki arany tálon a fejet hozza. Odaviszi Sajóménak, az visszaretten. Aztán gyöngyeivel odaröppen az anyjához s az hideg pillantással veszi át tőle a tálát.

A hír végigfutott az országon; az ország máris reszket, mert más jelek is előzték meg ezt az eseményt. Különösen Galileában volt nagy a rémület, mert egy csoport vad galileai, zelóták

és ama Judának követői, a kornak új Messiásiáltásaitól felizgatva, előrenyomultak Jeruzsálemig, megsértették a rómaiakat és megtámadták a templom őrségét: erre bevonult Pilátus és elfogta őket. Egyiküknek Barabbas a neve. Jézus is hallotta elvonultságában ezt a történetet, kezdődő nyugtalanságok jelének tartotta, — most minden jelt önmagára vonatkoztat. És feszültségében nem érte váratlanul, amikor ugyanabban az időben Siloah forrásánál ledől egy torony és agyonvert tizenennyolc embert.

Ekkor hozzák tanítványai János halálának hírét. Jézus megdermed: az a pillanat a Jordán mellett! Jánost elfogták! Jánosnak fejét vették! A megvilágosodás villáma újra átcikázik rajta, nyomában bénító mennydörgés. A nagy példakép ismét rámutat az ő helyére, mintha még a sírból is odakiáltaná neki: én egy nálam erősebbnek útját készítem!

Az ő útját? Hát egész sorsát előtte éli át a Keresztelő? Viharos érzéssel száguld keresztül a szívén: csak most vált visszavonhatatlanul szabaddá az az út, amelyen ő oly szívesen látott más valakit járni, vége az utolsó ürügynek is, amelybe habozó természete belekapaszkodott, s mindazt, ami az utolsó hetekben oly hatalmasan forrott a szívében, most cselekedetben való megpecsételését keresi.

Négyszer hajtotta őt János homályos útján előre: annak idején, amikor keresztelt, a hegyek közül a tömegbe vonzotta a hallgató Jézust; amikor elfogták, reá hárította hivatását; amikor a nagy kérdést fölvetette, fölébresztette az alvó Messiást; halálával pedig most elhatározásra kényszeríti. De amiként titokzatos módon megkoronázta, úgy jelzi a szenvedésnek útját is.

Másodszor is beront a félelem a kiválasztott ember lelkébe; mint akkor, most is hallja megszűröl atyjának hangját, de ma mennydörgés ez a kiáltás és nincs galamb, amely menyegzői napokat hirdetne, mint egykor. Veszedelem fenyeget kívülről, mert Heródes megölet minden újtót, üldözés belülről, mert a farizeusok védve érzik magukat, — de a szív legmélyén ott van a kiválasztottnak szomjúsága, hogy a népnek, önmagának és Istennek megfizesse azt a tartozást, amelyet ez a hallatlan adomány rótt reá!

És elszörnyedve menekül tanítványaival a tavon át, a Jordánon át, fölfelé, messze északra, a Hermon lábáig.

IV.

A folyó balpartján lévő előhegységből termékenyen nyúlik ki egy széles völgy. Itt még vad és fiatal a Jordán, nincs húsz lépés széles, s ha a vándor fölemeli szemét a dombokra, maga fölött látja Caesarea Philippi erős várát, egy új, dacos várost. Itt uralkodott még nemrégiben Heródes Philippus, a Békeszerető, Salome férje, — azé, aki táncával elnyerte János fejét. Talán, ha Philippus él és magánál tartja, egyik emberi élet megmentette volna a másikat s maga Jézus sem vetődött volna most ide, menekülő útján.

A menekülő tudja, hogy itt volt Izraelnek régi határa, amikor még szabad és hatalmas volt s egy zsidó fejedelem sem terjesztette hatalmát északabbra, még Dávid sem; ma a pogányoké, a görögöké. Meredeken lejt a különös folyó innen délfelé, s aki itt áll és gondolkodik, azt pillantása elvezeti a Jordán forrásától torko-

latáig s mindahhoz, ami ott történt vele. Ismét február van, mint akkor, de az az egy esztendő, amely a keresztelés óta eltelt, gazdagabb volt az addig átélt harminc esztendőnél. Hány év következik még? Talán az ő életét példázza ennek a folyónak forrása és torkolata? Jánosnak fejét vették.

S amint övéi társaságában, odaát, a városon túl megtalálja azt a helyet, amelyet a pogányok a Jordán forrásának tartanak, belép egy szikla-barlangba, amely egykor Pánnak volt szentelve. Köröskörül márványablák és szobrok, idegen arcok és betűk, de talán megmagyarázza ezeket neki egy philippibeli ember, aki arra jár, s a barlang előtt találja az idegeneket: ez itt a nimfa, aki a forrásban élt; amazok a folyók nimfái; a legszebb, ott a túlsó szélen Echó, aki a hangot egyik sziklától a másikig viszi, úgy, ahogy ő most megmutatja nekik kiáltásával. Mindez pedig a nagy Pán tulajdona, aki a levegő és a víz közt mindenütt uralkodik s némelykor délben látták a pásztorok, amint meztelenül aludt egy sziklán, a napsütésben. A tanítványok iszonyodva fordulnak el.

Jézus azonban megszemlél mindent és hallgatja a pogányt; aztán kilép övéihez a barlangból, mindnyájan letelepednek annak árnyékában. Bizonyára gyakran hallott bálványképekről, de a nagy Pánról, akinek ezt a forrást szentelték, még soha. Erről nem alkottak szobrot: hátha szellemes ha a levegő és a víz közt uralkodik, talán elbolyongott egyszer már a názarethi hegyekbe is? De hogyan láthatták volna a pásztorok? ő maga is hallotta, mint pásztor a bozót és a szél, a növekvő fű és susogó fák hangjait, de ezek között szellemet nem lehetett

látni: csak a nagy Atya lebegett fölöttük, nem pedig a nagy Pán.

Mily hosszú ideje annak, hogy ő is oly fiatal volt, mint ezek a tanítványok! Mily tompa az elméjük, mily keveset értenek meg! Alig is tudják, kit követnek, kinek engedelmeskednek. De honnan is tudnák, ha ő maga nem mondja meg nekik? Kérdezze meg őket? Ha az a bizonyosság, amely János halálának hírére elfogta, talán az ördög káprázata volna, akkor a tanítványok sem ismernék föl; de ha Istentől jó, — ki tudja, hátha akkor is félreismerik! Csak Isten nyithatja meg tompa érzékeiket: vájjon megteszi-e?

Ilyen gondolatok közben fordul a körülötte lévőkhöz s félig tréfásan megkérdezi őket: „Kinek mondanak engem az emberek?”

Az ilyen kérdésre mindenki tud valamit válaszolni: „Keresztelő Jánosnak; és némelyek Éliásnak; mások Jeremiásnak, avagy egy más feltámadott prófétának!”

Így kiáltoznak össze-vissza és egyikük sem tud semmit! Merje-e fölteni az egyetlen kérdést, a nagy, a veszedelmes kérdést? Akad-e egy is a tizenkettő közt, aki válaszolni tud rá? És nem jelent-e majdnem istenkísértést ennek a kérdésnek föltevése? De már le akar szakadni az ajkairól, már szinte akarata ellenére kiszökken belőle — és Jézus kérdez s hangja eltitkolja feszültségét:

„Ti pedig kinek mondotok engem?”

Erre hallgatnak mindnyájan, meghökkenve néznek rá, egyik-másik lesüti a szemét, egy sem meri kimondani, amit gondol. Csak Simon, akire mindnyájuk közt legkönnyebben lehet hatni, szedi össze a bátorságát és válaszolja:

„Te vagy a Messiás!”

Egyetlen sugár földeríti Jézus előtt a világot. A sorsdöntő szó, amellyel János kérdése óta küzködött, hogy vájjon ő-e a Messiás, — végre hangot kapott. A szó mágiája útján egy magányos emberszívből világosságra kerül a régi érzés s immár ragyogóbb a napnál: Jézus érzi, hogy ráismertek s csak így ismer rá igazán önmagára. Feláll, kitarja karjait s olyan áldást mond Péterre, aminőt nem mondott még soha: „Boldog vagy, Simon, Jónának fia, mert nem test és vér jelentette ezt meg néked, hanem az én mennyei Atyám!“ De a következő pillanatban megbánja már, hogy szívének titkát prédául dobta, fenyegetően fordul a körülötte állókhoz, s megtiltja nekik, hogy egy szóval is elárulják, kicsoda ő.

És mégis késő már! A kimondott szó, az idő sürgetése, az üldözés, a büszkeség s a megújított bátorság feltarthatatlanul hajszojják előre a kiválasztottnak útján. Mi dolga a Messiásnak itt, a pogányok között, az ország északi szélén? Mi dolga van még tovább a kis Galileában? Jeruzsálemet kell elérni, a mindig irtózva került Jeruzsálemet! Jeruzsálemet látni és meghódítani! Nemsokára húsvét ünnepe lesz, akkor a világ minden részéből a fővárosba özönlik a zsidó nép: ez az a pillanat, ez az a hely, ahol a Messiásnak tanítani és harcolni kell, a régi próféták jóslata szerint!

És szorosabbra vonja tanítványai körét s fojtott hangon azt mondja nekik, hogy most Jeruzsálembe kell mennie; s a próféta hirtelen megjósolja saját halálát.

Rémület fut végig a tanítványok körén: ilyen messzire nem járt egyikük gondolata sem. Ily módon tölteni be a régi írásokat: örültség! Pé-

Keresztelő János fővétele.

ter, a maga természetes elevenségével keményen megragadja a Mester karját és felkiált: „Uram, kíméld magad! Nem eshetik ez meg tevéled!”

Ekkor érzi Jézus, mennyire nem érti őt senki, még az sem, akiről imént azt hitte, hogy Isten világosította meg. Hogyan? Hát legjobb hívei közül senki sem fogta fel a nagy misztériumot, amelyet óvatosan kinyilatkoztatott előttük most, hogy a Messiás szó elhangzott? Semmi másra nem gondol ez a csapat, csak kenyérré, alvásra és a szombati prédikációra? Erőszakkal lerázza válláról barátja kezét és kiáltva válaszolja:

„Távozz tőlem Sátán; bántásomra vagy nékem; mert nem érted az Isten dolgait, csak az emberi dolgokat!”

Ott állnak és rábámulnak, tisztelet és elszörnyedés között. Sátánnak nevezte kedvencét s miközben megrázta és elszakította, mintha egyik pillanattól a másikra megnőtt volna: most olyan, mint a régi próféták! Ő pedig körülnéz közöttük, merészebb, mint valaha, most először harcos, aki elszánta magát sorsára:

„Ha valaki én utánam akar jőni, tagadja meg magát és vegye fel az ő keresztyét! Mert valaki meg akarja tartani az ő életét, elveszti azt; valaki pedig elveszti az ő életét énérettem és az evangéliumért, az megtalálja. Mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, lelkében pedig kárt vall? Avagy mit adhat az ember váltságul az ő lelkéért? Mert valaki szegyei engem és az én beszédeimet e parázna és bűnös nemzetség között, az embernek fia is szégyelni fogja azt, amikor eljő az ő Atyja dicsőségében a szent angyalokkal. Bizony mondom néktek, hogy vannak némelyek az itt állók között, akik

nem kóstonak addig halált, amíg meg nem látják, hogy az Isten országa eljött hatalommal.“ És Jézus királyi mozdulattal megfordul s előremegy.

V.

„Aki nincs velem, az ellenem van!“

Ez az új szava a prófétának, aki rövid időre visszatérve, hazájában készülődik, hogy Jeru zsálembe vonuljon. Mert Jézus immár harcossá vált. Amit idáig került és halogatott, ami a szelíd költőnek, vidám tanítónak, résztvevő orvosnak idáig idegen volt, nem Isten akarata és semmiképpen sem az övé: a testvérharc lángralobban s most már a nagy Atya, akinek ő csak szeretetét ismerte, fogja eldönteni a harcot igaz és álnok fiai között.

Nem mindnyájuk közt! Mert amióta a Messiást érzi magában, amióta ezt a küldetést kimondta, tanítványainak kijelentette s a régi próféciák formáihoz alkalmazta, azóta hatalmába kerítette az extázis: most már valóban hiszi, hogy csak azt teljesíti be, amit az írás hirdetett. A fiú immár nem egy a sok szerető fiú közül az Atya szívében: ő a kiválasztott, az egyetlen, közbenjárója és bírója testvéreinek! A csendes béke ideje elmúlt, ránézve és a világra nézve is; a mennyek országa, amelyet idáig hirdetett, most már el fog jönni, de kívülről, ítélettel és mennyköcsapással s előbb szükséges, hogy a királyt országbéli kis ellenségei megbántsák és elítéljék, hogy az Ószövetség minden jóslata beteljesüljön.

Így emelkedik föl egyszerre a nagy választófal a tanító és tanítványai, a vándor prédikátor s az ő népe, Jézus és a világ között: Istennel való

párbeszéde titokká válik. Szörnyű büszkeség töri át szívének gyöngéd héját, amely gyermekkorától fogva páratlan alázatot kényszerített magára, mintha el akarná nyomni ezeket az ösztönöket; uralkodás és bíróság, fölemelkedés és magányos nagyság, a világraszóló küldetés páthosza s az az akarat, hogy az elkövetkezendő halálos áldozatot megdicsőüléssé emelje: mindez összefolyik benne, hogy férfiasabbá, hidegebbé, sötétebbé tegye, mint lénye, tanítása, fejének meghajlása, jóságos pillantása, ajkainak szelíd szózata valaha is sejteni engedték.

Még a hazafelé vezető úton vannak, amikor egy viharos napon magához inti három kedves tanítványát, hátrahagyja a többit s ezekkel fölmegy egy hegyre: mert ott laktak egykor a nagy próféták, ott elmerülhet az ő szellemükbe, meghallgathatja, amit tanácsolnak neki. A felhők alacsonyán járnak, már árnyak burkolják be őket, nem látni tovább a legközelebbi fánál, különös ködképekké növekszik, mosódik az emberi alak. A három tanítvány, nem tudván, hogy mi fog történni, szorosan összebújik, a Mester pedig mintha eltűnnék előlük, már nem látnak egyebet, csak egy fehér foltot: mintha szemük láttára megdicsőülne, — s a felhők és az érzelmek zűrzavarában letelepszének és álomba merülnek.

Ekkor megjelenik Péter előtt az a két próféta, akikkel gondolata tele van ezekben a napokban, Mózes és Éliás s úgy tetszik neki, mintha Jézussal beszélnének. Józan, világi gondolkozásával tüstént fölismeri a menekvést, amit a kinyilatkoztatás órája óta keres mestere számára s felkiált álmában: „Mester, jó nekünk itt lenni: csináljunk ezért három hajlékot, néked

egyed, Mózesnek is egyed, Éliásnak is egyed!“ Egyszerre csak meghátrál az álom, átlebeg kételkedő agyán a Mester elbeszélése elhivatásáról, maga is hall már egy távoli hangot, amely most az akkori szavakat ismétli a tanítványok előtt s Péter hallja: „Ez az én szerelmes fiam, akiben nékem örömem tellik. Öt hallgassátok!“

Ekkor fölriad, arcraborul s vele együtt a többiek is, mert felhők között, hegycsúcsokon minden pillanatban megnyilatkozhatik maga az Isten. De amint újra fölemelik fejüket, csak Jézus áll előttük s szelíd hangján mondja:

„Álljatok fel és ne féljete!“ és alázatos korszakának régi hangján figyelmezteti őket, hogy e titkokat ne árulják el a nép előtt.

De amint ismét eléri a tavat, amint körülveszi a parasztok kíváncsisága, az ellenségek rosszindulatú pillantása, a húsvéti zarándokok útnakindulása: hamarosan visszatér új viselkedése, elszánta már magát, hogy küldetése szerint fog cselekedni. Most minden szó parancs, minden parancs fenyegetés:

„Aki titeket megvet, engem vet meg. Aki engem vet meg, azt veti meg, aki engem elküldött! . . . Valaki azért vallást tesz énrólam az emberek előtt, én is vallást teszek arról az én menyeyi Atyám előtt. Aki pedig megtagad engem az emberek előtt, én is megtagadom azt az én mennyeyi Atyám előtt.“ Amikor egy holdkóros fiút nem tudnak meggyógyítani, rájuk kiált: „Ó, hitetlen és elfajult nemzetség! Vájjon meddig le szék veletek? Vájjon meddig szenvedlek titeket?“

Amikor aztán a fejedelem vámszedője jön, hogy Pétertől adókat követeljen érte s a körülötte levőkért, ez pedig megkérdezi mesterét, válszéken ezt a kérdést hallja:

„Kitől vesznek a föld királyai vámot és adót, gyermekeiktől, avagy idegenektől?”

„Az idegenektől, Uram.”

„Akkor hát gyermekeik szabadok!”

Önérzete oly királyivá emelkedett, hogy már sérti az állam igénye: mintha ő is olyan polgár volna, mint a többiek! De maradék okosságával meggondolja magát, nem akar ürügyet adni az ellenségeinek, mert gyermekkorából még mindig intő példaként áll előtte a galileai Juda alakja s talál egy kivezető utat, hogy az adót megfizesse. De éppen mert semmiféle világi uralmat nem akar és nem kell erre várnia, — ő, aki elméjével és kezével sohasem merült el a világ dolgaiban, úgy látja, hogy az önmagába vetett hit és küldetésének bizonyossága is elég, hogy lelkileg megújítson mindent, tisztára terv nélkül, az eszközök ismerete nélkül. Mivel Isten államában él, amely évszázadok óta tanítja a Messiás eljövetelét s most, idegen elnyomatás alatt szenvedélyesen várja: arra az érzésre támaszkodik, hogy ő a Messiás; nem kell-e, hogy az ő tiszta, ragyogó Isten-érzése mindenkit meggyőzzön, aki előtt ki nyilatkoztatja? És Jézus, aki idáig semmi újítást nem kívánt, egyre csak a szeretetet, s a megértést dicsérte, így kerül most napról-napra gyorsabb örvénybe.

Még hevesebben fokozza föl magát előre megszabott szerepéig, kijelenti, hogy ő több, mint Ábrahám és Salamon és „mindent nékem adott át az én Atyám s az Atyát nem ismeri senki, csak a Fiú és akinek a Fiú akarja megjelentetni.” Ilyen fennhéjázó extázissá változott a mindenkit szerető Atya iránt táplált gyöngéd fiúi érzés, — mintha ő mindenki másnál inkább birtokában volna az Atya szeretetének és ismeretének. Ho-

mályosan a cél felé imbolygó, általános harci érzése felfokozódik már a régiek bosszúálló gondolatáig, amely oly idegen volt tőle s mintha önmagát kellene vad szavakkal ösztökélnie, hogy szelíd természetének hangját túlharsogja, amikor kiáltást hallunk tőle:

„Azért jöttem, hogy e világra tüzet bocsássak és mit akarnék inkább, hanem hogy az meggerjedjen! . . . Gondoljátok-é, hogy azért jöttem, hogy békeséget adjak e földön? Nem, mondom néktek; sőt inkább meghasonlást! Mert mostantól fogva öten lesznek egy házban, akik meghasonlanak, három kettő ellen és kettő három ellen. Meghasonlik az atya a fiú ellen és a fiú az atya ellen; az anya a leány ellen és a leány az anya ellen!“

János sorsa megmutatta neki, hogy Isten szenvedést és pusztulást küld prófétáira, ma is, mint egykor; ismeri Ábrahám, Mózes és Jób nehéz útját. És mégis szereti az életet s törekszik a diadalra! A próféták közül, akiknek szava a Messiás szerepére ösztökéli, egyik sem tanítja arra, hogy szenvednie kell. Némelykor azt mondja: meg akar halni, hogy a mennyek országát megalapítsa, némelykor mintha gyönyörűséggel keresné a szenvedést, az üldöztetést, némelykor úgy látja, mintha minden jóformán beteljesedett volna már s csak gonosz emberek akadályoznák még egyelőre. Lelke ezért szenvedéllyel veti rá magát a feltámadásra s az utolsó ítéletre s mert egy el nem űzhető előérzet mégis egyre közelebb tolja a halált, odaát épít magának egy új világot, amelyben diadalmaskodik.

A feltámadást, amit Dániel és Hénoch tanított, de nem minden zsidó hitt benne, Jézus egészen kézzelfoghatóan elfogadja; néha csak az iga-

zaknak ígéri, néha megfenyegeti vele a gonoszokat is, hogy kárhozatuk annál nagyobb legyen. Mert bizonyára eljő a nagy ítélet, csak azt nem tudja senki, hogy mikor: mint a tolvaj, váratlan órában, mint a látóhatáron cikázó villám, — így mondja, — és csak az Atya tudja azt; aztán megint, ha övéit lelkesíteni akarja, megígéri nekik, hogy élő szemmel fogják meglátni a mennyek országát. Ily bizonytalan mindaz, amit Jézus a régi próféták gondolköréből tanít és átalakít, ami az ő emberszerető érzéseitől idegen, rátukmált dolog.

Csak egyet tud bizonyosan, a maga helyét az égben. Még mindig Dániel a kedves tanítómestere, aki látta az ember fiát az ég felhői között Istenhez emelkedni, — ezt választja példaképül, ezt magyarázza: a trónon fog ülni, Atyjának jobbján s az utolsó ítélet után örökké uralkodni fog. Isten át fogja neki adni azt a hatalmat, amelyet idáig egyedül magának őrzött meg, mert „az Atya nem ítél senkit, hanem az ítéletet egészen a Fiúnak adta, hogy mindenki úgy tisztelje a Fiút, miként tisztelik az Atyát.“ Erről a pontról már ma is ítélezhetik, uralkodhatik s egy olyan hatalom, aminőnek bírásában soha még ember nem hitt előtte, megengedi neki, hogy kiválasszon és eltaszítson:

„Aki az én beszédemet hallja és hisz annak, aki engem elbocsátott, örök élete van és nem megy a kárhozatra ... És mégsem cselekedhetem semmit magamtól. Amint hallok, úgy ítélek és az én ítéletem igazságos, mert nem a magam akaratát keresem, hanem annak akaratát, aki elküldött engem, az Atyáét.“

Ilyen fenyegetés és zúgás, ilyen ujjongás és dörgés hallatszik ki messiási elragadtatásaiból.

Egy csöndes asztalost, aki Istent hordozta magában, megáldva az Atya, az embertestvérek, a gyermekek s a növények iránt való szeretet kiáradó érzésével, egyetlen esztendő alatt mind szűkebb, meredekebb utakra hajszol a kényszerűségből végrehajtott csodák nyomása, a tömeg ujjongása, a papság gyanakvása és támadása, övéinek tisztelete és megvetése, de mindenekfölött egy előfutárnak alakja és sorsa . . . Míg végre eltölti az a bizonyosság, hogy ő az a Megváltó, akire egy szenvedő nép a maga nagy önérzetében vár, hogy megmenthesse magát. Oly kicsinek látszott eleinte a csatatér és oly csekélynek a különbségek: az egész harc néhány kalász, egy szombati kézmosás, rossz hírű emberekkel való társalkodás körül folyt, hiszen az új próféta sohasem csábította arra a népet, hogy megszüntesse a parancsolatokat, formulákat és áldozatokat, amiért ő maga nem kedvelte ezeket. Ami őt amazoktól elválasztotta, sokkal mélyebb szívbeli érzés volt, de nem lehetett üldözni, nem lehetett kifejezni semmiféle formulában.

Most azonban, amikor ugyanez az ember Messiásnak hirdeti és Istenhez hasonlónak nevezi magát, megrázzván Mózes templomának legrégibb pilléreit: reszketni kezd Isten állama, mert melyik állami hatalom engedhetné nyugodtan tovább működni azt, akit csalónak, vagy legalább is megszállottnak tart! Csak most sötétül el igazán a főpap homloka, amikor meghallja, hogy a názárethi ember visszatért a kapernaumi zsinagógába, ahol először tűnt fel s az egész nép előtt ezt tanította:

„Én vagyok az élet kenyere. Aki hozzám jő, semmiképpen meg nem éhezik, és aki hisz bennem, meg nem szomjúhozik soha . . . Mert azért

szállottam le a mennyből, hogy ne a magam akaratát cselekedjem, hanem annak akaratát, aki elküldött engem ... Az pedig az ő akarata, hogy mindaz, aki látja a Fiút és hisz őbenne, örök életű legyen és én feltámasszam azt az utolsó napon!“

„Zúgolódának azért a zsidók őellene, hogy azt monda: én vagyok az a kenyér, amely a mennyből szállott alá és mondának: nem ez-é Jézus, a József fia, akinek mi ismerjük atyját és anyját? Mi módon mondja hát ez, hogy: a mennyből szállottam alá?“

ő azonban ismétli s másodszer, harmadszer is megerősíti szavait, úgyhogy még tanítványai közül is sokan zúgolódni kezdenek. Ekkor diadalmaskodva néz rájuk:

„Titeket ez megbotránkoztat? Hátha meglátjátok az Embernek fiát felszállani oda, ahol előbb vala? A lélek az, ami megelevenít, a test nem használ semmit. A beszédek, amelyeket én szólok néktek, lélek és élet. De vannak némelyek közöttetek, akik nem hisznek!

Erre fölállnak azok, akik idáig hittel hallgatták, megfordulnak, elhagyják s a nép azt mondja: „Az ördög szállotta meg!“

Mindezt harmadnapra tudja már a jeruzsálemi nagy tanács; most megparancsolja híradóinak, hogy hegyezzék a fülüket. Heródest is figyelmeztették már. Amikor ez meghallja, hogy az a názárethi ember nyíltan Messiásnak vallja magát, rémület fogja el s amikor az aggodalmaskodók azt mondják neki, hogy Éliás az, írtózva kiált fel: „Nem! János az, akinek én fejét vétettem! János támadt fel a halálból és ezért vannak benne ezek az erők“.

Alighogy a farizeusok meghallották ezt, összekötik a háló szálait, Machaeától Jeruzsálemig, onnan Kapernaumig; közelednek Jézushoz és fülébe súgják: „Eredj és menekülj! Heródes meg akar ölni téged!”

Ez az a pillanat, amikor a Kiválasztottat egész királyi ereje elhatározásra ösztökéli. Hallja a furfangos szavak suttogását, látja ellenségei szemének hunyorgását, érzi, hogy tanítványai nem értik meg, a nép örültnek tartja, köröskörül leskelődnek rá a rómaiak és Heródes emberei. Ott, a szentségtelen-szentséges városban, amelyet egész életében került s ahová három nap alatt eljuthat, — ott kell harcolnia vagy seholy, most, vagy soha! Mert éppen most járja végig az a hír az országot, hogy a csillagászok kihirdették Nizán első napját: küszöbön áll tehát a húsvét s akkor ezer elégedetlen jó a városba, arra az egy emberre várva, aki nyíltan hozzájuk csatlakozik. Nem tudja hogyan, de valahogy érzi, hogy a főváros és az ország nyugtalansága, ez az idő és ez a nép hordozni fogja őt! Uralkodó pillantással méri végig azokat, akik színeskedve megmentéséről beszélnek s ezt a választ veti oda nekik:

„Elmenvén, mondjátok meg annak a rókának: ímé, ördögöket űzök ki és gyógyítok ma és holnap és harmadnapon elvégeztetem. Hanem nekem ma és holnap és azután úton kellennem, mert nem lehetséges, hogy a próféta Jeruzsálemen kívül vesszen el!”

NEGYEDIK FEJEZET.

Harc.

I.

Fülsértően hangzik az árusok kiáltozása a nagy kőváros szűk utcáin. A borbélyok késeikkel kopognak, a vargák a papucsok sarkával, a füstölők a rézcsészékkel; csikorog a magas szekerek tengelye, nyögnek az öszvérek a rabszolgák ütéseitől, kocsisok káromkodnak az utca-sarkok tolongásában, s miközben egy csapat római katona zörögve, inogva tör utat magának, a gyümölcsárosok szitkozódnak felforgatott kosaraik miatt, vinnyognak a kutyák és sírnak a gyerekek, akiket a tülekedésben meglökdöstek. A lármával együtt tisztátalan szagok vastag szövedéke is emelkedik a dombos utcák zúrzavara fölé, mert délre jár az idő, s az égető áprilisi hőségben szétfolynak az utcán a dinnyék, rothadnak a hulladékok, eliszaposodnak a csatornák, ezernyi konyhából száll az ürüzsír és a sült kalács szaga, s az emberek kloakái, az állatok gánéja, istállókból, utcákról, összekeverednek a tömjén és myrrha áldozati füstjével bűzös felhőszerű réteggé, amely megáll a mozdulatlan levegőben a kőváros fölött.

Ha a nyüzsgő idegen húsvéti zarándokok a középső utcákból lassan előre és fölfelé nyomakodnak, a külső városrészekben jobb levegőhöz jutnak, de nagyobb csöndességhez nem, mert éppen ma, ünnep előtt való utolsó pénteken,

sietve érkeznek az utolsó karavánok is, hogy ezt a lármás hetet végigtombolják s aztán kényelmesen elterpeszkedve üljék meg az ünnepet. Az Egyiptomból való szabadulást s egyben az első aratást is ünnepli a nép, s kettőzött önérzettel ünnepli a régi nagy időket, éppen, mert most szolgaságban senyved. Legsűrűbben tolakodnak a városbéli és idegen kíváncsiak északnyugat felé, ahová — az Olajfák-hegye és a Botránkozás-hegye közt lévő nyergen — a jerichoi-út torlik; mert onnan érkeznek a vidéki menetek s mindenki várja rokonait, akik minden esztendőben itt fogyasztják el vele a húsvéti bárányt. Minél közelebb érnek a menetek a fővároshoz, annál sűrűbben nyomulnak össze, s itt, egy órával a cél elérése előtt, majdnem egyetlen zárt menetté válik az egész: az eléjük vonulók szinte az egész országutat szegélyezik.

S amint a kíváncsiak és a várt vendégek, barátok és idegenek, akik mindent látni akarnak, s az idevalósiak, akik gyakran látták már, egyre jobban eltávolodnak a várostól, a keskeny út felé, ahol éppen eltűnnek hátuk mögött a házak s túlhan tüstént a köves sivatag tárul fel: egyszerre csak elbámulnak az idegenek, sűrűbben csoportosulnak, tolakodnak és elzárják az utat. Mert a kocsik és lovak közül, a talyigák, öszvérek és tevék közül, ládákat és kosarakat cipelő, siető, fáradt, poros férfiak és asszonyok közül kiválik egy zarándokcsoport, amely minden ízében különbözik a tömegtől.

Énekelve és kiáltozva jó az úton ez a csoport fiatalember; hosszú hajukról megismerszik, hogy galileabeliek; néhány tucat férfi és egy-két asszony, tágranyílt szemmel, szinte táncoló lépésekkel: némelyik füge- és szederfaágakat nyesett

s ezeket lengeti most, mások pálmalegyezőket törtek az út mentén, s így integetnek, dobálóznak, énekelnek, szaladnak, párosan összefogózkodva és egyedül, hármasával, négyesével, rend és pompa nélkül, csak fiatalosan, benső örömtől hordozottan, hanggal és kézzel arra az egyre mutatva, aki a menet közepén lovagol.

Azaz: számaron ül és idősebbnek látszik, mint a körülötte lévők. Köpenye szürke, aminőt mindnyájan hordanak, porlepte és szegényes — de amin ül, az tarka, még pedig nem takaró az, hanem egy csomó ünnepi köntös: alája rakták, hogy kissé felékesítsék. A nőstényszamár nyomán halad a csikaja, néha megdöföli hátulról, mert szomjazik, — így hát gyerek is van a menetben, ha csak a nőstényszamáré is. Amint közelebb érnek, megértik az emberek, hogy mit énekelnek azok voltaképen:

„Dicsértessék, aki itt jő az Úr nevében! Áldunk benneteket, akik az Úr házából valók vagytok!“

Nem a nagy hallál ez, aminek éneklése közben a templomban körüljárják az oltárt s lengetik az ifjú lombot? Mit akarnak hát ezzel a zsol-tárral, amely Dávid fiának szól? Most másokat hívnak oda, integetéssel, kiáltással; kérdeznek, figyelnek, hallanak:

„Ujjongj, Jeruzsálem leánya! íme, királyod jő hozzád, az igazságos, a győzedelmes. Alázatos ő és számaron ül, meg annak csikaján.“

Erre sokan nevetni kezdenek, bökdösik egymást és kérdegetik: kik ezek? Bolondok? Megfogták a Messiást? Ki ez és kik vagytok ti? És pillanatok alatt megnövekvő tömeg tolakszik a csoport köré, amely zavartalanul énekel és lóbálja az ágakat. Egyik elárulja, másik tovább

adja, hamarosan már az egész országút tudja: próféta ez! Hát nem tudjátok: az, akiről hallotunk, amikor egy barátunk járt itt Tiberiasból! Galileai! A názárethi próféta ez!

Názárethi? Hát nem tudják ezek a parasztok, hogy a Messiás Betlehemből jön és Dávid törzséből származik? Mikor jött valaha is valami jó Galileából? Lázítók, rablók, megszállottak, mint nem régen is, más semmi! Ez azonban szelídnek látszik; az emberei aligha viselnek fegyvert, s ő maga, amint a szamarán ül, inkább szomorú, mint harcias. Halljátok, hogy énekelnek:

„Áldott a király, ki jó az Úrnak nevében! Békesség a mennyben és dicsőség a magasságban! Hozsánna! Halleluja!“ És a csapat száz főre szaporodik, s félóránival közelebb a városhoz, a zsúfolt főúton, már ezren vannak, kiáltozó, éneklő, integető emberek, akik közül a fele sem tudja, kinek szól mindez. Sugárzik a tanítványok arca, az asszonyok szeme beleragyog a tülekedésbe, aztán ismét felcsillan Mesterükhöz, mintha meg akarnának bizonyosodni róla. Halleluja!

Ám az zárkózott arccal ül szamarán s csak egyenesen néz maga elé. Nem köszönti a tömeget, de övéit nem akadályozza meg abban, hogy őt köszöntsék és dicsérik.

Már amikor a termékeny Jerichóból befordultak a hideg, köves sivatagdombok közé, ahol kialudt minden és elbujt az utolsó növény is: ijedség, aggodalom tört rá, amit eddig az úton távol tudott tartani magától. Inkább a fogságba vezető útnak tetszett ez a szemében, mint a szent város útjának, s tanítványai türelmetlen fecsegése közben mind mélyebben hallgatott. De aztán, amint a szoroshoz közelebb értek, Bethphage falunál, amikor megkérték, hogy üljön szamára, amiként

a Messiásról megjósolták, hogy Jeruzsálemhez közeledni fog: akkor megértette, hogy ezt nem tagadhatja meg, most és ezeknek nem, — és úgy cselekedett.

De ahogy most a köpenyeiken ült és látta, amint víg mozdulatokkal, inkább gyermekek, mint bölcsek módjára nekikészülődtek, hogy az ágakat összefonják, az éneket próbálják; látta mindnyájukat a várakozás örömeiben, hogy megmutassák a nagyvárosnak, ki jő most; amint a zsoldárt hallotta s magát, először életében, kiemelkedve, szaladok közt lovagolva látta s az emberek füle hallatára dicsérni hallotta; amint az izgalom átszállott barátairól az országúton járó idegekre, akik őt nem ismerték, elfogta az első kétség, hogy mit is készül cselekedni.

Halleluja! Bezárva ebbe a furcsa felvonulásba, maga előtt látja most a félelmes várost, amelyről gyermekkorától hallott. Ami ott a déli nap fényében csillog, bizonyára a római Antónia-erőd; gyakran hallotta, hogy balkéz felől esik. Az pedig, ami ott túl emelkedik, kissé hetvenkedően, fehér tisztaságában, udvaraival és kapuival, kupolákká szélesedve, márványtetősen, szikla-ábrázattal, amint a sziklából kiemelkedik, hidegen és veszedelmesen: ez Heródes temploma! Ez a királyi vár, amelyet a szellemnek meg kell hódítania: ez ellenségeinek székhelye!

De miért, hogy egyetlen fát sem pillant meg a szem? Amott az a lejtő zöldéi, ott mintha forrás csörgedezne. De az óriási, dombos, fehér, szilárdfalú város árnyéktalan a sárgás kőzetben, kemény körvonalakkal odaépítve, könyörtelenül, gonoszul. Miért kiáltanak ezek hozsannát? Nem látják, hogyan tiltakozik ez a város az irgalomnak minden kiáltása ellen? Lärmával, csengéssel, kiál-

tásokkal, csörömpöléssel és horkantással, párával és büzzel fogadja az idegent, s a hangok és szagok felhője összesűrűsödik a levegőben a város és az ég, az emberek és az Isten között.

Halleluja! De most látja, amint a csődület megsűrűdik; most sokan köntösüket terítik az állatja elé, hogy azon lépdeljen; sűrűbben legyezgetik körül az ágak, gyermekek tolakodnak a szamárra mellé, s a rajtaülőnek ügyelnie kell, hogy merre lép, nehogy megriadjon és eltapossa valamelyiket. Hozsánna! Csak túl volnánk már ezen! Nem nyugtalankodnak már az övéi is? Nem csodálkoznak, hogy útjukban senki sem hajt térdet? Hiszen ezek az emberek csak kiáltoznak, énekelnek és ágakat lengetnek, mintha álarcos menet vonulna erre!

Hirtelen felriad bosszúságából, ijedelméből, idegenkedéséből: felbukkannak előtte az ellenséges arcok, farizeus-csoport állítja meg a menetet, hírül vették a jövetelét; csak ezek ismerik, az ellenségei, csak ezek várták őt. Most odalépnek hozzá; egyik hang, amely már kezdettől fogva gyűlöletet hord magában, egyik fej, amelynek hamis alázata mögött gőg lappang, közeledik felé s hallja, amint kérdezi: „Nem hallod, mit énekelnek, mester? Dorgáld meg a te tanítványaidat!”

Erre felébred a próféta. Kiegyenesedik a kis állat hátán, felbuzdul benne mindaz, ami idáig hajszolta. Érzi, mielőtt még elérte volna ezt a várost, hogy itt mindenkinek védekezni kell, ki kell harcolni a helyét — s neki ezt a várost meg kell hódítani! Egy szavával megfosztja hazug nyugalmatól a kérdezőt s állandósítja az ellenségeskedést a város kapujánál; hangosan kiáltja vissza, hogy sokan hallják: „Ha ezek elhallgatnak, a kövek fognak kiáltani!”

Meghökkenve, haragosan, de megszokott hallgatásukkal hátrálnak meg a kérdezők. A tömeg kiáltozása ismét ott zúg a számaron ülő ember körül. Most éles, metsző kiáltás hallatszik keresztül a város lármáján: harsonaszó a dombról! A pap hívó szava!

Ekkor megfordul, keményebben rászegzi szemét a dombra, megdöföli a számar oldalát s a leg-rövidebb úton indul a templom felé!

II.

Vásár ez itt? Bolondját járhatja velük a vezető s előbb a profán világ kellő közepébe viszi őket, hogy aztán nyisson be a csendes szentélybe? Ez? Ez volna valóban a Legfőbb Lény háza, tülekedéstől körülvéve? Egy szigorú Isten, ennek az államnak ura, egy bíró, gondolkozó, bosszúálló uralkodik talán itt, a hideg márvány között. De az Atya, a Názareth völgyeiből ismert szerető atya nem lakhatik itt. Lárma hömpölyög a próféta körül. Már amikor a keleti főkapuhoz közeledett, a Susan-kapúhoz, s lábbelijét, botját félre akarta tenni, mert mindig úgy hallotta, hogy ez szigorú szabály: csodálkozott, hogy a lépcsőkön fölfelé siető ezernyi ember közül egy is alig tette le a világi út jeleit. A pogányok pitvara ez, gondolta, talán mind hitetlenek ezek, akik látni akarnak, nem imádkozni, s valóban, fülét idegen hangok ütik meg. De hisz itt vannak a figyelmeztető-táblák, hogy megállítsák őket s három nyelven fenyegezzék halállal azt, aki itt körülmetéletlenül előbbre merészkedik. És mégis éppen odabentről, a fedett csarnokból hallatszott a kiáltozás!

Most bent áll, körülcsapdosva a lármától,

amely a padozat tarka kockáitól a cédrusfennyezetig hullámzik fel s alá. Csoportokban, kis nyájokban bégetnek a birkák a kuksoló árus körül, s amint ez magához csábítja a zarándokokat, hogy a legszebbet, legkövérebbet rájuk tukmálja, amint ő is, a vásárló is a kezével beszél és alkudozik, mellette meg fiatal borjak állnak, nyugtalanul keresve az anyjukat, szemüket meregetve, orrlyukaikat nyalogatva, a sarkon meg a galambárusok, a megkötözött madarakat párosával emelgetve a lábuknál fogva, úgy, hogy a megriadt állatoknak csak úgy borzong a tolla; ahogy a borkereskedő, szalmafonatú kancsójával, mellette pedig a kuksoló olajáros kiáltozza az árait, a legolcsóbb, csak még ma érvényes árat — és mások gabonát, sőt kínálnak zsákokban s elkapják az arrajárók lábát, hogy magukhoz húzzák őket ... Jézus megdermedve áll meg. Azt hiszi, álmodik — ahogy soha nem álmodott Galileában!

De most, hogy a hullámzó tömeg előretaszítja, övéitől elszakadt, egyedül van a tülekedésben — pénzek csörögnek, pörögnek előtte az asztalon, zacskóikat rázogatják a pénzváltók, akik a külső országbeli zsidóknak a megengedett pénzben fizetik ki a templomi adót s az idegen pénzt elveszik érte; hallja amint minden félgarasra rácsapnak egy hatodrészt, így engedik ezt a templom szabályai, mert ezek itt a papok írásbafoglalt jogát képviselik; az idegenek pedig alkuszna és nem akarnak fizetni; a szomszéd megcsinálja egy hetedrészért is: most aztán az első azt kiabálja, hogy a másik becstelen, fel fogja jelenteni, mindenki számokat, törtéket kiált, és szédítően cseng, peng, csörög, pörög az arany, az ezüst, a réz ... a názárethi Jézust pedig szent harag szállja meg,

amelyhez hasonlót sohasem érzett még. Ami féltelmet és bántódást, haragot és csüggedést, várakozást és csalódást utazásának utolsó napján s a bevonulás órájában átértett, ami álmától és étvágyától megfosztotta, s attól a lendülettől is, amellyel szülőföldjének csendes tava mellől megindult: az mind összegyülemlik benne életének első erőszakos cselekedetévé — és mert most nem ismeri önmagát, nem tudja, hogy ez lesz az utolsó is.

Jobbkezevel, amely soha még ökölbe nem szorult, közébe csap az első pénzváltóasztal tányérainak és zacskóinak, ahol éppen áll, s amint a pénzek széjjelperdülnek, balkezének egy fogásával fellöki az asztalkát, hogy minden legurul róla. Mielőtt még az emberek megértenék a dolgot, mielőtt a megriadt pénzváltó kiáltozva utána szaladna a jószágának, a fékét vesztett próféta már ott van a másodiknál, s valamint az az ember, aki kezét még soha ütésre nem emelte, első, örült dühében oly óriási erővel csapkod maga körül, aminőt sem ő, sem más nem sejtett benne: úgy üt, ver, borogat és fut a fegyvertelen idegen is a magas csarnokon véges-végig, hogy mindenki elszörnyedve szalad szanaszéjjel. Már ott van újra az áldozati állatoknál, elkapja egy pásztor kezéből a korbácsot, üti az állatokat és az árusokat, s az emberek futnak, menekülnek, mint a földrengés elől, árusok, idegenek, istentelenek és jámborok, bárányok és borjak, mind kifelé hömpölyögnek, le a lépcsőn, s csak néhány fogoly galamb szárnya csapkod szabadon. Az emberek pedig dörgő hangot hallanak a hátuk mögött:

„Meg van írva: az én házam imádságházának mondatik! Ti pedig azt latroknak barlangjává tetétek!“

A templom őrsége dermedten áll és nem mozdul. Az első pillanatban mindenki azt hitte, hogy megszállott ember az, aki ott össze-vissza csapkod — a másodikban már a babona, a várakozás és maga a tanítás is azt a következtetést oltja beléjük, hogy itt Isten nyilatkozik meg egy emberben, hogy ez egy második Matathias, sőt hogy talán Juda, a galileai zelóta kél új életre egy földijében! Nem kiáltotta-e a régi próféták szavait is? Mit bánja a nép az árusok veszteségét, eleget nyernek azok úgylis! A templom őrsége látja mind ezt és nem mozdul. Látja a templom kapitánya, érzi a magasból jött ösztönzést ebben az emberben és nem parancsolja meg, hogy elfogják. Senki sem mozdul. Az óriási csarnokban egyedül marad az idegen; háta mögött a szentek szentjéhez vezető nagy oszlopok, most leroskad a lépcsőn. A békéstermészetű ember vihara elzúgott; nem ismeri a világot, hirtelen cselekedetét nem tudja megfontoltan folytatni, nem méri fel, mekkora győzelmet aratott ebben az első órában. Fáradtan ül és hallgat.

De itt egy csapat gyerek: ezek nem félnek, örülnek a lármának, dörömbölésnek, örülnek, hogy most zavartalanul végig szaladhatnak a csarnokon — s amint az elsők, a legbátrabbak odalépnek a magányos férfiúhoz, megváltoznak a vonásai, visszatér a régi mosolya, amellyel gyermekekre és asszonyokra nézni szokott; bizonyos, hogy ölébe vesz egyet. Aztán itt van valaki, aki jelen volt a bevonulásánál, hallotta a sok éneket és maga is részt vett benne — ez megismerheti a számarháton ülő embert s elkiáltja magát, eleinte halkán, kissé habozva, mint az imént, az országúton: „Hozsánna a mi királyunknak!“ És most hamarosan beleszól a többi is, félig ingerkedés-

bői, s gyermekhangok kórusa énekl: „Hozsánna a mi királyunknak!“

Jézus ekkor újra hallja a szív szavát! A sivár álmom egyszerre leszakad róla; ekkor lelkében végét veti az első viharnek, amelyben — az Úrnak lángjától megérintve, mint egy Makkabeus — harcolt és győzött; s így elveszti azt az erőt is, amellyel a középpontban tarthatná magát. Ezekben a gyermekekben újra megtalálja magát a tanító, a jó ember: lehet, hogy az ő királyuk, megértették őt, hiszen övék a mennyek országa.

Hirtelen, menekülve, mint azok, akik idáig hajszolták, fölkerekedik, keresi és megtalálja néhány tanítványát s elsiet velük ebből a templomból, fel az Olajfák hegyére, egy csöndes kert oltalmába, barátságos társak közé, Bethániába.

III.

És másnap reggel mégis a városba, a templomba hajtja valami. Megkérdezte talán Atyját az éjszaka? Erőt adott neki s újra elhívta tanítványainak, barátainak látása, az a hatás, amelyet tettével keltett s amelyet most nyugodt elmével fog föl? A küldetés az, ami megacélozza, az a nagy méltóság, amely ennek az alázatos embernek mindig megkeményítette a derekát, ismét harcra ösztökéli: ismét játszani kell az Írásból kiválasztott szerepet, végig kell játszani. Lehet, hogy ellenségei okosabbak nála, de bizonyítsák be ezt az egész nép színe előtt!

Azok eközben tanácskozva ültek odabenn, amíg ő künn az övével hallgatva hevert az asztal mellett. Az első támadás meglepően sikerült neki, akit a farizeusok idecsalogattak s most várnak; tegnap, ha nem oly gyöngé és félúton

vissza nem tér, igazán maga mellé hódíthatta volna a népet. Mert a nép ingatag, azt harminc esztendő óta újra meg újra bebizonyította. De Isten elterelte az idegenek lépéseit a templomtól, így hát meg lehet menteni a törvényt! Hiba volna a törvény áthágása miatt bevádolni őt, bár be lehetne bizonyítani, hogy a pénzváltók s az árusok jogosan ültek ott barmaikkal és pénzükkel; ilyen embert, akinek képzelgése veszedelmes a papi osztályra, a hitelenség hálójában kell megfogni, mint törvény ellen vétkezőt!

Amikor ismét belép a templomba, néhány tanítványával, s ezúttal távol marad a vásártól, a nyugati csarnokban — nem mint zelóta, csak mint tanító jelenik meg, a népből sokan felismerik, senki sem támadja meg, titkon sokan dicsérik, — odalép hozzá néhány tudós, s amint udvariasan köszöntik, a többiek köré ülnek s beszélgetésbe akarnak fogni a bibliáról: sok hallgató sereglik köréjük; mert most kiderül majd, tud-e többet is a galileai próféta, mint erős karral asztalokat felborítani, árusokat és barmokat elkergetni. Előbb ezt, amazt kérdezzetik, bosszúságukat visszafojtva; aztán egyik egyenesen nekitámad:

— Micsoda hatalommal cselekszed ezeket? És ki adta néked ezt a hatalmat?

Jézus talán várta ezt a kérdést, hiszen itt, Isten államában, az Istentől nyert hatalmon fordult meg minden, azt pedig nehéz volt bebizonyítani. Nagy gyakorlata van a törvényről folytatott párbeszédekben, ragyogó fordulattal hárítja el a kérdést egy másik kérdéssel:

— Én is kérdek egy dolgot tőletek, s ha arra megfeleltek nékem, én is megmondom néktek,

micsoda hatalommal cselekszem ezeket. A János keresztsége honnan vala? Mennyből-é vagy emberektől?

Hallgatás; amazok azt gondolják magukban: „Ha azt mondjuk: mennyből, azt mondja majd nekünk: miért nem hittetek tehát néki? Ha pedig azt mondjuk: emberektől — félnünk kell a néptől, mert az prófétának tartja Jánost“. Okosabb tehát hallgatni ez alkalommal; azt felelik: „Nem tudjuk“.

Jézus gúnyos pillantással fordul el tőlük s így szól: „Akkor én sem mondom meg néktek, micsoda hatalommal cselekszem ezeket“.

Erre rábólint az egész hallgatóság: szereti a nép, ha valaki kérdez valamit s a másik nem tud mit felelni rá! Bizonyos, hogy ma estére a félváros tudja ezt. De most már nekilendült s amit tegnap hibásan mulasztott el — hogy az erő győzelmét kiaknázza — azt ma hibásan cselekszi meg: kiaknázza a szellem győzelmét. Elhatározta talán, hogy nyilvánosan megveri az ellenfeleit? Vagy csak az az érzés ösztökéli, hogy ebben a városban, ebben a templomban megállja helyét mindazzal a harcossal, amit önmagából ki tud csikarni? Most példázatot mond nekik a két különböző fiúról: egyiknek azt mondja az apja: dolgozzál ma a szőlőben; a fiú nemet mond, de megbánja és mégis csak elmegy dolgozni. A másik igent mond, de nem megy el. „E kettő közül melyik teljesítette az atya akaratát?“

— Az első — felelik az írástudók s remélik, hogy a tanulságon megbotránkozhatnak. így is van: mert amaz most izgatottan támadni kezd s emelt hangon kiáltja: „Bizony mondom néktek: a vámszedők és a parázna nők meg-

előznek titeket az Isten országában! Mert eljött hozzátok János, az igazság útján és nem hittek neki, a vámszedők és a parázna nők pedig hittek!“

Rémülten és tisztelettel hallgatja a nép: nem úgy beszél-e, mint János? Azok pedig, akiket meg akar semmisíteni, harag és örvendezés közt ülnek ott, mert miközben nyilvánságosan megsérti őket, egyre inkább belegabalyodik ennen szavaiba s végül majd csak megfoghatják, ő azonban csak az egyiket érzi, a másikat nem, Jeruzsálem mesterkedéseit nem ismeri, e csapás után még egyszer felemeli szellemének fegyverét, egyik példázatot a másikra halmozza s elrontja az elért hatást. Mert amint most a családapáról és a szőlőhegyről beszél, összezavarodik, a képeket tövel-heggyel egymásra hányja s hirtelen fenyegetőzni kezd: „Áz Istennek országa elvételik tőletek és oly népnek adatik, amely megtermi annak gyümölcsét“.

Ettől megrökönyödik a hallgatóság, mert ezt senki sem akarja hallani. Most könnyű a dolguk az írástudóknak, ha fölkelvén, a tömeg közé mennek, annak jeléül, hogy ez az ember megzavarodott vagy örült. Erre megfordul a nép kegyének szellőfuvintásra is mozduló vitorlája, amely az utolsó félóra szélcsendjében lankadtan lógott; s ha most a vezetők és a hatalmasok értik a módját, hogyan kell embereikkel hatást elérni a városban, ha az árusok visszatérnek asztalaikhoz s vevők és eladók közt megkezdődik az a forgalom, amely nélkül az idegen zárando kok nem tudják elvégezni a húsvéti áldozatot: akkor előbb mosolyognak, aztán kacagnak az emberek a bolondos galileain, aki tegnap mindent szét akart rombolni, most pedig nyugodtan

nézi, hogy marad minden a régiben s csak azért ül embereivel a lépcsőkön, hogy a tudósokkal feleljen.

ő azonban érzi, minden arcon látja, mit gondol mögötte a lélek; bosszúság fogja el fél-győzelme után, megsejti, hogy ez a levegő, ez a város a legerősebb szellemet is szétmorzsolhatja ősrégi törvényeivel — és újra kivándorol csendes rejtekébe, dacos és szomorú gondolatok között.

De most megszomjazik, mert fél délelőtt beszélt s a nap forrón süt le. Az utcát, ahol kereskedők vannak, elkerüli; de itt, az Olajfák hegyének nyugati lejtőjén, sok a gyümölcs, s arra járóban csak szabad egyet leszakítani? Két nap alatt annyira elszakadt lényének természetes forrásaitól, hogy megfedkezik az évszokról s fügét keres egy olyan fán, amely éppen most lombosodott ki. Odahaza ismerte a gyümölcs növést és nem követelt volna fügét június előtt; de itt, a köves Júdeában, már áprilisban követeli, s mivel a fa nem engedelmeskedik és szomját még növeli ez a csalódás: kezét a fára emeli és átkot mond:

— Soha, örökké ne egyék rólad gyümölcsöt senki!

Amióta csak tanít Jézus, több mint egy esztendeje, sok áldást mondott, átkot soha; utóbbi időben fenyegetett, intett. Ma először vágott oda egy zord jóslatot a templomban a szenteskedőknek, amikor kizárta őket a mennyek országából. De itt, a forró kaptatón, fáradtan, szomjasan, vitától bosszúsan, haragjában átkot mond egy ártatlan lényre, amely úgy hoz virágot és gyümölcsöt, ahogy Isten elrendezte; megfedkezik minden áldásos adományáról és arra gyűjti

össze az erőt, amelyben hisz, — isten fiának erejét, — hogy az Atyának egy teremtményét megsemmisítse.

Így égeti, így szikkasztja ki Jeruzsálem napja egy prófétának szívét, aki Galilea ártatlan földjén sohasem tévedt le a maga ösvényéről.

IV.

Tanakodnak a farizeusok, tanakodnak a szadduceusok; a titkos gyűlölet elválasztja, a közös ellenség egyesíti őket, így hozzák határozataikat; ők veszélyesebbnek látják az idegent, mint aminőnek ő maga vagy tanítványai hiszik; mert ők alaposabban ismerik Jeruzsálem könnyelműségét, ennek a tömegnek kíváncsiságát és állhatatlanságát, pártoskodását és hidegségét, mint a tájékozatlan galileabeliek; s ha a papok a tömeget figyelik, ha sok országból követeket fogadnak, akik a felbomlás veszedelméről, új szektákról és írásmagyarázatokról tesznek jelentést nekik: tudják, hogy egy tetterős ember néhány jó jelszóval rendetlenséget, talán zendülést is támaszthat ebben a vásári nyüzsgésben.

Tettrevágyónak ugyan nem látszik ez az új próféta, olyan izzónak sem, mint János; de tudja a papok ellen idézni az írást, ezt nem lehet túrni a nép füle hallatára. Az a felvonulás, amely a városba kísérte, inkább híveinek rajongására vall; amit pedig a templomi árusokkal cselekedett, azt alighanem maga is elfelejtette már. De a templom pitvarában hangosan kiáltani azt, hogy vámszedők, szajhák és pogányok előttünk jutnak a mennyországba — ez nagy

veszedelmek magvát hordja magában: az ilyen embert el kell hallgattatni!

Csak tudná az ember, — gondolják a farizeusok, — hogy azok a kényelmes szadduceusok mit terveznek? Most is csak gúnyolódnak és nyugton maradnak? Hátha megmozgatnák a Herodes-pártiakat? Ezzel már megvolna az átmenet. Mert Heródes királyi házának hívei a heródesi birodalom pusztulása óta várják a megújódását, ezért szívük mélyén ellenségei a rómaiaknak, de ellenségei egy népbeli szentnek is. A szadduceusok barátai a rómaiaknak, de ellenségei a Messiásnak: így lehet köztük hidat verni. Talán elég egy politikai kérdés, hogy a naiv igehirdető megbotolják rajta: ha Róma ellen beszél, elfogatja a kormányzó, mert ez politikai pör lesz; ha a Messiás mellett beszél, a Herodes-pártiak is cselekedni fognak. Ezek ma erősnek érzik magukat, mert fejedelemük, Heródes Antipas, tegnap húsvét ünnepére a városba érkezett. Cselekedjünk óvatosan!

És elfogulatlanul, mintha csak az írásról akarnának vitatkozni, odalép harmadnap a templomban az idegenhez néhány fiatalember, akiket a farizeusok és Herodes-pártiak jól kioktatva küldtek előre — s egyik nagy udvariasan így szól:

— Mester, tudjuk, hogy igaz vagy és az Isten útját igazán tanítod és nem törődöl senkivel, mert embereknek személyére nem nézel. Mondd meg azért nekünk, mit gondolsz: szabadé a császárnak adót fizetnünk, vagy nem?

Jézus sohasem törődött az adóval, de még a császárral sem, s amikor Kapernaumban meg akarta tagadni az adót, az csak olyan gesztus volt, hogy királyfi voltát bebizonyítsa, mielőtt fizet. De most eszébe jut a földije, Juda, aki a római adók miatt lázadt fel s lett vezérévé a zendülésnek;

Juda, aki szégyent látott ebben a szolgáltatásban s harcba szólította ellene a nemzet büszkeségét; így hallotta, így élte át ezt, mint gyermek. Mindez — aminek semmi köze az ő új országához — újra eszébe jut most; látja, hová akarnak kilyukadni, de sokkal elfogulatlanabb, semhogy el tudná titkolni ezt, s így válaszol:

— Mit kísértgettek engem, képmutatók? Mutassátok nékem az adópénzt.

Erre odaadnak neki egy római garast, hogy a tiltott képpel még erősebben fölingereljék; ám ő csak ezt kérdi: „Kié ez a kép és kinek neve van köréje írva?“

— A császáré.

— Adjátok meg hát a császárnak, ami a császáré; és ami az Istené, az Istennek.

E mesteri szavakra mind elhallgatnak: érzik, hogy tettenérték, megdorgálták és meg is verték őket.

Amikor a szadduceusok hallanak erről, nevetnek ugyan ellenségeik vereségén, de maguk is fölkerekednek s legjobbnak tartják, ha nevetőségessé teszik Jézust. Nem beszélt-e a feltámadásról, amiben persze a farizeusok is hisznek? ők nem: s ezért terjeszt a templomban egy csoport valami komikus esetet Jézus elé: állítólag hét fiútestvér egymás halála után ugyanazt az asszonyt vette feleségül, gyermeket egyik sem nemzett, s most meghal az asszony és mind a hét férjével összetalálkozik az égben. Melyiknek lesz hát felesége a feltámadás után, hiszen a földön mindnyájuké volt? Most várnak, s velük együtt a hallgatóság köre is, amely minden vitatkozó csoport körül kialakul a templom csarnokában. Ilyen formulázás mellett akármelyiknek ítéli is oda az asszonyt, minden válasz nevetséges, mert hat fivér-

nek mindenképpen felkopik az álla. Jézus azonban komoly marad és így felel:

„Tévelyegtek, mivelhogy nem ismeritek sem az írásokat, sem az Istennek hatalmát. Mert a feltámadáskor sem nem házasodnak, sem férjhez nem mennek, hanem olyanok lesznek, mint Isten angyalai a mennyben. A halottak feltámadása fölül pedig nem olvastátok-e, amit az Isten mondott néktek, így szólván: én vagyok az Ábrahám Istene, és az Izsák Istene, és a Jákob Istene: az Isten nem holtaknak, hanem élőknek Istene“.

Most rábámulnak a tudósok, sokan elismerik, hogy ez a laikus mélységesen felfogta az írás szellemét — de hallgatnak. Most ismét a farizeusok örülnek, hogy megverték ellenségeiket; már mintha versengés volna a két párt között: melyik fogja törbe ejteni? Ezúttal egyetlen tudóst küldenek hozzá a farizeusok s az ezt kérdezi tőle: „Mester, melyik az első minden parancsolatok között?“

„Halljad, Izrael: az úr, a mi Istenünk egy Úr. Szeressed azért az Urat, a te Istenedet, teljes szívedből, teljes lelkedből, és teljes elmédből és teljes erődből. Hasonlatos pedig a másik parancsolat: Szeresd felebarátodat, mint magadat. Nincs más, ezeknél nagyobb parancsolat.“

A hallgató megdöbbenve áll; homályosan érzi, hogy száll szembe egymással két mondatban a régi hit és az új magyarázat, csóválja a fejét, megfélekedzik a megbízatásról és csodálkozva mondja: „Jól van, Mester, igazán mondád.“ Megismétli a mondást és hozzáteszi: „Ez többet ér minden égő áldozatnál és véres áldozatnál!“ De Jézus is hamar megenyhül a csendes hang hallatára és így szól:

„Nem messze vagy az Isten országától.“

Így közeledik egymáshoz egy pillanatra két világ.

Hát lehetetlen megfogni ezt az embert? — kérdik újra a farizeusok, barátjuk jelentése uián. Hátha szelídségével ejtenék törbe, amellyel, úgy látszik, minden bűnöst pártfogásába vesz? S valakinek tüstént támad egy gondolata: az éjjel házasságtörésen értek egy asszonyt, a fél város tele a dologgal, ezt kell a próféta elé vezetni; ki tudja, talán még ezt is fölmenti! Elküldenek a fogoly asszonyért, közben keresik Jézust, s megtalálják lenn, a templom egyik pitvarában, tanítványai közt a porban ülve, — ott, ahol tizenégy lépcső vezet föl a templom belsejéhez. Csálódottan néz föl, amint itt is felkutatja egy sereg ember — mert sok nép csődül arra, amerre egy asszonyt vonszolnak. Ki ez az asszony? — ezt kérdi a pillantása s erősen szemügyre veszi.

— Mester, — mondja az egyik, aki az asszonyt vezeti, — ezt az asszonyt házasságtörésen kapták. Mózes azt parancsolta törvényében, hogy kövezzük meg az ilyeneket. Mit mondasz te?

Jézus inkább az asszonyt nézte, mint vádlóját. Ez, úgy látta, tele van gonosz buzgólkodfissal, amaz bánattal és szégyenkezéssel. Válaszolja azt, amit a szíve mond? Van itt egy ember is, aki megértené? Látja, hogy minden pillantás rászégeződik; lenéz a porba és irkálni kezd benne az ujjával. A többiek egymásra néznek, — mit jelenthet ez? — várnak, s végül még egyszer megkérdik: mi a véleménye. Ekkor föltekint, s mert ezt a bűnös asszonyt nem védelmezheti, pedig szenvedélyesen szereti a bűnbánatot és gyűlöli a hetvenkedő, ítélező erényi: halk hangon belemondja a vádlók szívébe:

„Aki közületek nem bűnös, az vesse először a követ.“

Aztán újra lehajol, mintha maga is szégyenkeznék, s tovább irkál a porba.

Sohasem hatott egyetlen szavával sem mélyebben, mint most.

Sokan jöttek hozzá Galileában, akik beszédének hatása alatt vezeklésre szánták el magukat; vámszedők jöttek és lemondtak istentelen foglalkozásukról, egy szajha jött és sírt, látván az ő alázatosságát, Magdolna új szeretetet tanult tőle — s éppen az imént, ma délelőtt hajolt meg előtte egy írástudó, mondván: igazán beszéltél. Ámde halk szava most sokak szívét hatja meg, akik az önelégültség vakmerőségével fogva tartották és halálba akarták vinni a bűnös asszonyt. Most hallják a szavát, s mindegyik érez magában egy le nem vezekelt vétket, egyik sem érzi még elég erősnek magát, hogy a követ fölemelje, — és hirtelen ott hagyják az asszonyt, elfordulnak, mintha el akarna rejtőzni egyik a másik elől, s a próféta magára marad a bűnös asszonnyal.

Ekkor feláll, s a kérdésében már válasz is van, mert egy mozdulatot tesz az üres kör felé, hogy megmutassa: valamennyien tudják a maguk bűnösségét s ezért tűntek el. . . azt kérdi: „Asszony, hol vannak azok a te vádolóid? Senki sem kárhoztatott-e téged?“

Megváltottan feleli egy hang: „Senki, Uram!“

Ő pedig a bűnös asszony láttára megfeledkezik új hivatásáról, egy-két pillanatra kialszik benne a Messiás öntudata, s úgy érezvén, hogy az Ember fia ő is, mint mindenki más, leplezett kétértelműséggel így szól hozzá:

„Én sem kárhoztatlak: eredj el és többé ne vétkezzél!“

V.

Vagy kétség volt ez? Máris kiszáritaná Jeruzsálem aszaló levegője ennek a prófétának képzetét? Három nap múlt el — és nem történt semmi, csak egy-két hadakozás, szavak, szokások, semmiségek miatt? Hol vannak a csudák, hol a hitnek áradata, amelyet ebből a száraz sziklából akart vesszejével kifakasztani, Mózes módjára? A nép csendesen vitatkozik róla, azt mondják a tanítványai, de az ünnep és az ezernyi új dologtól elbűvölt idegenek feledésbe merítették az árusokkal vívott harcot, s mert úgy látszott, hogy aztán nem történik semmi egyéb, ami hitet vagy akár csak kíváncsiságot ébresztene: hamar elmúlik a félelem, a remény, s minden nap meszebb tűnik a győzelem díja.

Amikor negyedszer megy föl a templomba, elhatározza, hogy maga tesz föl egy kérdést: hadd lássa, hisz-e valaki az övéin kívül is az ő küldetésében. Az a kéjelmetlen érzés, amely akkor fogta el, amikor Philippiben Pán barlangja előtt megkérdezte tanítványait, hogy minek tartják őt — ugyanaz az érzés, de most félelemtől szorongatottan, bírja rá, hogy ebben a csarnokban, ahol a farizeusok már minden reggel várnak rá, a negyedik napon maga terelje a beszédet a Messiásra, de csak burkoltan; és mert itt öreg írástudók vannak, nem a lelkesedő philippii tanítványok, a Mester a tanítás nyelvébe öltözteti mondanivalóját, írásmagyarázó kérdés alakjába:

„Miképen vélekedtek ti a Krisztus felől? Kinek a fia?“

„A Dávidé.“

Jézus és a házasságtörő asszony.

„Miképen hívja tehát őt Dávid lélekben Urának, ezt mondván: Monda az Úr az én Uramnak: Űlj az én jobbkezem felől, míglen vetem a te ellenségeidet a te lábaid alá zsámolyul. Ha tehát Dávid Urának hívja őt, mi módon fia?“

A kérdés elhangzik, senkisé is válaszol rá. De aki okos ember a körülállók közt, már pedig a farizeusok mind okos emberek: ebből a kérdésből következtet annak az embernek gondolatára, aki Messiásnak érzi magát és mégis meghökken galileai születése, Dávidtól messzeeső származása miatt; most el akarja ferdíteni a régi mondásokat s már eleve meg akarja cáfolni az ellenvetéseket. Hunyorgatva állapítják meg a farizeusok: ennyire mélyen meggyökeresedett lelkében a kiválasztottság érzete; úgy látszik, alig is kételkedik már benne!

Ő pedig, hogy nem hall választ és látja az okosok hallgatását — ő, aki megszokta, hogy megnézzék az arcokat és léleket ismerjen meg belőlük s most látja eltompulni a tömeg tekintetét; ő, akit a sok ellenségeskedés közepette csak fáraszt a vitatkozás egész játéka és túlon túl izgat a feszültség, miközben hiába keresi a kivezető utat: még egyszer, utoljára összeszedi magát, s mert ellenségeinek támadása mintha már elcsöndesült volna, maga kezd támadni.

Olyan pontján állhatott a templomnak s olyan órában, ahol és amikor a tömeg összecsendül; olyan pillanat lehetett ez, amikor ismét körülveték, szavát lesve, mint oly sokszor odahaza, a tó partján: most összeszedte erejét, hogy vádat emeljen, s mindazt, amit már gyakran elgondolt, összefoglalta egy ellenük szóló beszédben. Itt, a templom közepén mondhatta meg a teljes igazságot élete halálos ellenségének, az önelégült pol-

gárnak; meg kellett tennie — és ha törbe ejtik saját szavaival, hát jó, annál jobb!

„Az írástudók és a farizeusok a Mózes székében ülnek“, — így kezdi, a nélkül, hogy ő maga most még a zendülést tanácsolná. „Annakokáért amit parancsolnak néktek, mindazt megtartsátok és megcselekedjétek; de az ő cselekedeteik szerint ne cselekedjétek. Mert ők mondják, de nem cselekszik. Mert ők nehéz és elhordhatatlan terheket kötöznek egybe, és az emberek vállaira vetik; de ők az ujjukkal sem akarják azokat illetni. Minden dolgukat pedig csak azért cselekszik, hogy lássák őket az emberek; mert megszelesítik homlokszíjjaikat és megnagyobbítják köntöseik peremét; és szeretik a lakomákon a főhelyet és a gyülekezetekben az előülést, és a piacon való köszöntéseket, és hogy az emberek így hívják őket: Mester, Mester! Jaj néktek, képmutatók, mert a mennyeknek országát bezárjátok az emberek előtt; mivelhogy ti nem mentek be, akik be akarnának menni, azokat sem bocsátjátok be! ...

Azt mondjátok: ha valaki a templomra esküszik, semmi az; de ha valaki a templom aranyára esküszik, érvényes az. Bolondok és vakok: mert melyik nagyobb, az arany é, vagy a templom? ... Ti képmutatók dézsmát adtok a mentából, kaporból és köményből és elhagyjátok, amik nehezebbek a törvényben, az ítéletet, az irgalmasságot és a hívséget: pedig ezeket kellene cselekedni és azokat sem elhagyni. Megszűritek a szúnyogot, a tevét pedig elnyelitek ... Megtisztítjátok a pohárnak és tálnak külsejét, belül pedig rakvák azok ragadománnyal és mértékletlen seggel. Vak farizeus, tisztítsd meg előbb a pohár és tál belsejét, hogy külsejük is tiszta legyen! ...

Hasonlatosak vagytok a meszelt sírokhoz, amelyek kívülről szépeknek tetszenek, belül pedig holtaknak csontjaival és minden undoksággal rakvák! Kívülről igazaknak látszotok az emberek előtt, de belül rakva vagytok képmutatással és törvénytelenséggel! A prófétáknak sírokat építetek s azt mondjátok: Ha mi atyáink korában éltünk volna, nem lettünk volna az ő bűntársaik a próféták vérében . . . Töltsétek be hát ti is atyáitoknak mértékét! Kígyók, mérges kígyóknak fajzatai, miképpen kerülitek ki a gyehennának büntetését?”

A rémült hallgatók úgy érzik, hogy János felátadott! Nem gondol-e reá ő maga is, amikor annak a pályának végén, amelynek küszöbén János állott, beleesik abba a nyers, ostorozó hangba, amely Jánosban annyira megdöbbenette? Nem, soha többé! Ki ebből a templomból, ahol csak a szenteskedés álarcával találkozott, de jámbor arcot egyet sem látott! S amint övéivel sietve áttüledik a tömegben és ki akar menni, a szomszéd udvarban tolongó népet lát: pénz akarnak a ládába dobálni. Tizenhárom ilyen ládát állított egymás mellé a templom kincstára, hogy fizessenek a jámborok.

Pillantása ekkor egy szegény öreg asszonyra esik, aki nagynehezen csongolyít ki kendőjéből egy pénzdarabot s keresi a nyílást, amelybe belétegye. Nyomják, taszigálják a szépen felcicomázott gazdagok, akik ünnepnapon sokak szemeláttára sokat szoktak a ládába vetni; reszketve, rongyosan áll ott és végre bedob ügyetlen ujjaival két rézpénzt. Jézus ekkor tanítványaihoz fordul, most végre látott igazi jámborságot itt, Jeruzsálemben! Meghatottan áll és így szól:

„Látjátok? Ez a szegény özvegyasszony töb-

bet vetett, mint mind a többi, akik a ládába vetettek. Mert azok mindnyájan az ő fölöslegükből vétenek; ez pedig az ő szegénységéből, amiye csak volt, mind beveté, az ő egész vagyonát.“

VI.

A tanítványok most sem értették meg: nem látták sem a Jézust fenyegető veszedelmet, sem a ránehezedő kétségeket, sem a csalódást, amit ezekben a napokban elszenvedett. Reménységeik, kívánságaik nem mentek túl a maguk szűk körén s ha egyenesen hozzáfordultak, akkor sem lelki dolgokban tettek. Így például egy napon odalépett hozzá Salome, Jakab és János anyja s nyomában a két fiú, úgy, hogy látni lehetett: ők küldték maguk előtt; mind a hárman térdreborultak s az anya így szólt: „Mester, mondd, hogy ez az én két fiam üljön a te országodban, egyik jobbkezed felől, a másik balkezed felől.“ Ilyenek voltak hát kedvenceinak kérései? Esztendőnél tovább éltek a Mester szoros közelségében s tanításaiból nem értettek meg többet, csak azt, hogy a felhők fölé emeljék a világi becsvágy törekvéseit? És Jézus haragosan, büszkén válaszolja:

„Nem tudjátok, mit kértek. Megihatótok-é a pohárt, amelyet én megiszom? És amikor bizonygatjátok ezt, barátságosabban folytatja: „Az én jobb- és balkezem felől való ülést nem az én dolgom megadni, csak az én Atyámnak dolga.“

Másnap veszekedés riasztja fel hallgatag gondolataiból; most valamennyi tanítvány azon vitatkozik, hogy ki a legnagyobb közöttük. Esz-

tendőnél tovább tanította őket a Mester, hogy egyik se emelkedjék a másik fölé, hogy az új birodalomban nem számít az erő, a hatalom, a ranglétra, — és most a helyük miatt vetélkednek? Ekkor odalép közéjük s ezeket a keserű szavakat mondja:

„A pogányokon uralkodnak az ő királyaik és akiknek azokon hatalmuk van, jóltévőknek hivatnak. De ti nem úgy: hanem aki legnagyobb köztetek, olyan legyen, mint aki legkisebb; és aki fő. mint aki szolgál. Mert melyik nagyobb, az-é, aki az asztalnál ül, vagy aki szolgál? Nemde, aki asztalnál ül? De én tiköztetek olyan vagyok, mint aki szolgál.“

Amikor így vitatkoztak a tanítványok, nyilván arról is, hogy mit tegyen, mit ne tegyen a Mester ezekben a napokban: egy valaki némán hallgatta őket. Judáson látszott, hogy többet gondolkozik, mint amennyit beszél.

Az egyetlen volt e férfiak és asszonyok között, aki nem Galileából származott; annak idején Júdeából költözött ide, talán azért, hogy előbb a Keresztelőt, azután a Názárethit kövesse, akinek szava és tanítása jobban tetszhetett neki, mint a Mester maga. Úgy látszik, családot, mesterséget hagyott el, talán pénzt és birtokot is, mert gyakorlati ember volt, ezért bízták rá a közös pénzek gondozását, ő volt az egyetlen, aki ismerte a világot, mielőtt a világ-nemismerő próféta oldala mellé vetődött; ismerte a hatalmat és ismerte Jeruzsálemet. Tudta, mit hagyott el és miért; de azok, akiket ott talált s akik most testvéreivé váltak, csupa fiatal, rajongó férfiak és asszonyok voltak, akik kis helységekben, szűk körben nevelődtek fel, a Galileabeliek hirtelen, nyughatatlan természetével, a háló, az

eke, a halászóhorog mellől szakadtak el, amikor kikötőikben először hangzott fel a názárethi ember szelíd hangja.

Új mesterének minden útján szerető buzgalommal gondolta végig Júdás, hogy vájjon mit tett volna ő a Mester helyében s vájjon helyesen cselekedett-e az. De minél közelebb kerültek régi otthonához, minél erősebben kezdte ismét érezni az ifjúságnak minden ösztönét, minél tisztábban látta családját és mesterségét s azokat a gondolatokat, amelyek egykor övéi köréből elüldözték: annál nagyobbra növekedett a tanítvány nyugtalansága s talán semmivel sem volt kisebb a Mesterénél. De mi történt? Mit tett most a Mester, hogy nagy törekvésének céljához érve, biztosítsa a hatalmát? Igazán azt hiszi, hogy Isten lenyújtja kezét a világ zűrzavarába, hogy fiának útját elkészítse? A tanítvány napról napra szenvedett a várakozástól, ott állt a többiekkel a templomban, hallott példázatokat, vádakat és válaszokat, — de mintha semmi sem mozdult volna, amióta Jézus az első napon hatalmas mozdulattal elsöpörte ellenségeit s második tett híján elhalványult a hős alakja.

Egyszersmind régi barátainak, vérrokonainak serege is nyaggatta Júdást: ez hát az ő Mestere? Azért mondott le társadalmi helyzetéről, birtokáról, mindenről, hogy egy gyöngé rajongót kövessen, aki sehogy sem tudja megvetni a lábát? A mellett — amitől régen elszokott már, — újra látta a papok hatalmát, templomi köntöseik szépségét, fellépésük méltóságos erejét, az idegenek bámulatát. Az pedig, akiért mindezt odaadta, csöndesen, fénytelen szemmel, bejött a városba, nyomorúságos számára hátán s egyéb semmit nem tett.

Így hát Júdás növekvő kételkedéssel ügyelte az Úrnak minden szavát, mert hívő akarata volt, hogy igazságosan döntsön, ne ítéljen elhamarkodva. Minél inkább elhomályosodik előttük a Mester, annál nyugtalanabbá válik a tanítvány: úgy érzi, mintha amaz elvesztegetné a cselekvés utolsó óráit. Mert a világot ismerő szemével világosabban látja, mint a többiek, hogy a háttérben már ökölbe szorul a törvény hatalmas keze, hogy a rendzavaró képzelgőre lecsapjon. Elsőnek érzi meg, hogy azok a szavak, amelyekkel az elbúsult próféta inkább ijeszti, mint tanítja tanítványait, a halál sejtelmében fogamzottak.

De ekkor Jézus, mintha újra összeszedné magát, a hitnek minden erejével még egyszer Messiásként jelenik meg övéi előtt, mert a hirdetett katasztrófák, éhínségek és földrengések közül most maga emelkedik ki, mint Megváltó. Asztal mellett hevernek tanítványai, Bethániában, az ötödik estén s a meghitt körben így beszél Jézus:

„És abban az időben, a földnek minden nemzetsége meglátja az Embernek fiát eljönni az ég felhőiben, nagy hatalommal és dicsőséggel. És elküldi az ő angyalait, nagy trombitaszóval és egybegyűjtik az ő választottait a négy szelek felől, az ég egyik végétől a másik végéig. El nem múlik ez a nemzetség, mígnem mindezek meglesznek. Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim semmiképen el nem múlnak .. . Amikor pedig az Embernek fia az ő dicsőségében eljön és vele mind az angyalok, akkor beül majd az ő dicsőségének királyi székébe és elébe gyűjtetnek mind a népek és elválasztja őket egymástól, miként a pásztor elválasztja a juhokat a kecskéktől. És a juhokat jobbkeze felől, a kecskéket

pedig balkeze felől állítja. Ekkor ezt mondja a király a jobbkeze felől állóknak: Jertek, én Atyámnak áldottai, örököljétek ez országot, amely számotokra készítettet, a világ kezdete óta. Mert éheztem és ennem adtatok; szomjúhoztam és innom adtatok ... Mert amit megcselekedtetek eggyel az én legkisebb atyámfiái közül, énvelem cselekedtétek meg!“

Így osztogatja az üdvösséget s mindjárt nyomában a kárhozatot, azoknak, akik jót vagy gonoszt cselekedtek; így mutatja magát mennyei bírónak, ünnepélyesebben, mint valaha s hirdetni meri, hogy akik itt körülötte csoportosulnak, még látni fogják, amint ő elevenen kilép a felhők közül. így ragaszkodik — mivel Jeruzsálem nem hallja hívóinek szűk körében — a philippii gondolathoz. A körülállók ránéznek és hisznek neki. Csak a világias Júdás hökken meg azon, hogy ugyanaz az ember, aki odakünn folyvást meghátrál, idebenn ilyen hatalommal és dicőséggel dicsekszik, — s tovább burjánzik benne a kételkedés.

Ekkor az asztal körül hallgatva álló emberek közé egyszerre belép egy asszony, — nemrég először látta itt Jézust. Szép, mint egykor Magdolna volt, de nem oly alázatos: mint egy szobor, lépdél Jézus felé. Kezében alabástrompalack van, odaviszi a Mester elé, eltöri a nyakát a palacknak, amelyből máskülönben csak csöpögtetni szokták a jóillatú indiai folyadékot s az egész drága nárdusolajat egyszerre ráönti Jézus hajára, hogy megkenje vele azt, aki őt hívóvé tette. Csudálkozva nézik mindnyájan és hallgatnak. De Júdás, akiben felgyülemlettek a csalódások, fölfortyan, merészkedik megróni magát

Az utolsó vacsora.

a Mestert, aki e pazarlást nem akadályozza meg s így kiált fel:

„Miért nem adták el ezt a kenetet háromszáz dénáron és miért nem adták a szegényeknek?“

Ilyesmi még soha sem történt Jézussal. Tágranyílt szemének pillantása megakad azon az emberen, aki így fölemelte ellene a hangját. Vájjon megérzi a lázadás csiráját tulajdon házában, vagy heveskedő és számító embernek tartja csak Júdást, aki inkább szereti, ha a pénztárt gondozzák, mint a mester haját? Csöndesen rendreutasítja és így szól:

„Hagyj békét neki, miért bántod őt? Jó dolgot cselekedett énvelem. Mert a szegények mindenkor veletek lesznek és amikor csak akarjátok, jót tehettek velük; de én nem leszek mindenkor veletek. Ez az asszony előre megkente az én testemet a temetésre.“

E szavak után maga is megrendülten hallgat egy darabig, aztán még fokozza az idegen asszony iránt való kegyességét, s a régi próféták hangján mondja:

„Valahol csak prédikálják ezt az evangéliumot az egész világon, amit ez az asszony cselekedett, azt is hirdetni fogják az ő emlékezetére.“

VII.

Júdás elkeseredett. Hiszen ő legyőzte magában a szerzés ösztönét, a szegények kedvéért, minden jószágát feláldozta a benső élet gondozásáért. Mit ér vele? Ürességet érzett, megcsalva érezte magát azzal, hogy itt háromszáz dénárt pazaroltak el egy illatozó, tiszteletteljes

üdvözlésre. Mint a láng, úgy harapózott el benne a kétség, s mesterének egyre növekvő csendesége talán eszébe juttatta Mózes nyers mondását: „Ha a próféta Isten nevében beszél és nem teljesül, amit mond, akkor elbizakodottságból beszél és többé ne félj tőle!“ Az övéinek figyelmeztetése és gúnyolódása, akik ezekben a napokban nyaggatták Júdást, most szilárdabb alapot nyert, nem védekezett többé az ifjúság és a régi szokások benyomásai ellen, s látván, hogy a Mester tökéletesen tétlen marad, elhatározta, hogy majd ő fog cselekedni. Hátha ő tudná megmozgatni a várakozásnak elviselhetetlenül fojtó levegőjét!

Elszakadni a többiektől, elhagyni a Mestert? Ez kevesebb is, több is a kelleténél, őt magát akarta ellenségeivel együtt döntésre kényszeríteni! És miközben nagyobbszabású indító okokat keresett, a próféták páthoszából kiinduló szenvedélyes mentségeket a csalódott ember személyes bosszúja számára: mindezt egy új gondolatban találta meg. Hiszen a Mester éppen ezekben a napokban újabb meg újabb fordulatokkal mondotta, hogy az ő szenvedése lesz a dicsőséghez vezető lépcső, sőt mondta azt is, hogy immár közről fenyegeti a halál! Ha csakugyan ő a Messiás és cselekedettel nem akarja ezt bizonyítani, akkor csak szenvedéssel mutathatja meg az embereknek; ha tehát a papokkal való ellentét kilép a viták, gúnyolódások és vádak köréből és Jézus az ellenség pusztá kezébe kerül: akkor benső igazságának mindenki szeme láttára meg kell világosodni.

Csak az nyitja meg a Mester előtt a dicsőség útját, aki szenvedésre kényszeríti; ő maga lemondásában talán vár is a segítő kézre, amely

eljuttatja a véghez s a vég útján a kezdethez! Ha Isten csodát tesz és végül győzelemre segíti fiát, az kétszeresen is igazolja a hűtlennek látszó tanítványt, — akkor a Mester önmaga előtt és tanítványa előtt is bebizonyította Isten erejét és szétoszlat minden kételkedést.

Ilyen gondolatok közt, amikkel tulajdon gyöngeségét, Jézusba vetett egykori hitén s még inkább mostani hitetlenségén való bosszúságát igyekezett elburkolni, lépett be Júdás egy papi házba, amelyet nyilván régebről ismert már.

Sietve bezárták mögötte az ajtót és hallgatózni kezdtek, mert éppen most ült együtt a nagy tanács egyik csoportja, hogy megbeszélje, mi a teendő: gyorsan kell cselekedni! Ha ez a názárethi ember holnapután a főünnepen az egész nép előtt megismétli vad beszédeit, azok ellen, akik Mózes székében ülnek: akkor valóban veszély fenyeget. Ezért azon kell igyekezni, hogy távol a vitáktól és a templomtól, távol a várostól és a néptől, éjszaka, titokban foghassák el, hogy aztán gyorsan, még az ünnep előtt megsemmisítsék néhány tanúvallomással. A nagy forgatagban az emberek hamarosan megfedledkezének az egésről.

Mindezt tudták a beavatottak. De tudták azt is, hogy nem veszélytelen dolog csak úgy egyszerűen fegyvereseket küldeni Bethániába, megrohanni azt a csendes házat s talán akaratuk ellenére is, sok embert elfogni. De ha most egy tanítvány maga nyújt segítőkezet egy csínyhez, még ma este végre lehet hajtani mindent. Úgy látszik, utasították Júdást, hogy mesterét ne veszítse szem elől.

A Mester a városban rendelte meg a húsvéti bárányt, ma estére, az ünnepi csütörtökre. Ha

beszélt is az áldozatok ellen, ehhez a régi szokáshoz ragaszkodott, különösen arra gondolván, hogy most először s nyilván utoljára is költi el Jeruzsálemben a húsvéti bárányt. Itt egy szobát, párnákat, takarókat adtak az idegeneknek: a húst és a bort a vendégek hozták magákkal, könnyű, lapos, búzalisztból sült kalácsot és keserű növényekkel vastag gyümölcspépat készítettek, — mindezt az egyiptomi szenvedésre való emlékezésül. S most a tanítványok elvitték a bárányt a templomba, ezernyi emberrel együtt várakoztak az áldásra s aztán a nagy tömeggel betódultak a mészárosmunkát végző papokhoz, akik ott vér és belek közt, az állatok keserves bégetése s a templomszolgák trombitálása közben zavartalanul énekelték a zsoltárokat.

Amikor Jézus este lejö a városba, készen találja az idegen szobát: négy nagy, letakart párna hever félkörben, mindegyiken három ember fekszik s ma egyedül vannak, asszonyok nélkül. Középen övé a díszhely, úgy, hogy hátaához és melléhez két tanítványa támaszkodhatik s ő Pétert és Jánost választja ki. Mint jó családapa, minden szokást megtart.

De mindegyiket megtoldja annak jelzésével, hogy nemsokára mindennek vége lesz. Már amikor leülnek, így szól: „Kívánva kívántam a húsvéti bárányt megenni veletek, mielőtt én szenvednék. Mert én többé nem eszem abból, míglén minden beteljesedik az Isten országában.“ Ekkor odanyújtják neki a vörös bort, vízzel keverik, megáldja az első poharat: „Dicsértéssel, Urunk Istenünk, világnak királya, aki a szőlőtökének gyümölcsét teremtetted“ és körbejáratja a poharat. Aztán így szól: „Vegyétek ezt, én nem iszom belőle többé, míglén eljő az Isten országa.“

Csak most hozzák be az asztalt; oly alacsony, hogy fekve lehet enni róla; előbb a keserű növényeket fogyasztják el, aztán a pépet, mind ezt hálaadás közben; aztán ismét kiviszik az asztalt, hogy megkeverjék a második poharat, ismét sorban énekelnek és sorban isznak, újra behozzák az asztalt, két kerek, lapos kenyér hever rajta, egyiket megtöri Jézus s a darabokat ráhelyezi a megtört kenyérre: „Dicsértessék az, aki kenyeret támaszt elő a földből!“ Azután körülcsavarja a keserű növényekkel, belemártja a pépbe, ismét imádkozik és csak most következik a bárány. Ekkor keleti szokás szerint mind belenyúlnek a tálba és enni kezdenek.

Messziről egy ideig azt hihetné az ember, hogy örvendezők ülnek itt, akik megbecsülik és elfogyasztják Isten adományait s hálásan élvezik, amit ád nekik. Igen, Jézus is velük eszik, mint mindig; de lelke messze jár, mint eddigelé soha. Érzi, hogy harca elveszett, küldetése elveszett, elveszett ő maga is barátai között. Hát barátok ezek? Kiben bízhatik még? Ül-e itt egy is, aki megérti őt? Vájjon megmozdítaná-e harcához nem szokott karját ez a tizenkét ember, vagy merne-e csak szólni, kiáltani is, hogy őt megsegítse? Gyöngék voltak mindig s hat nap alatt megzavarta őket ez az erős város, hitüknek csöndes alapja meginog, amikor sarujukat ezeken a köves utakon koptatják: egyikük sem termett arra a harcra, amelyről maga a Mester is lemondott. Ó, Jeruzsálem!

Vájjon mindnyájukra gondol-e, amikor most kételkedés fogja el? Vájjon a tálba nyúló kezeket nézi-e vagy csak Júdásnak csupasz kezétől csupasz arcáig jártatja kutató pillantását, — Júdásnak, akit elvakít a néma harc és gyöngén

megremegetteti az ujjait? Csak annyi bizonyos, hogy a Mester egyszerre kiveszi kezét a tálból s az általános csöndben így szól:

„Egy közületek, aki velem eszik, elárul engem.“

Rémülten hőkölnek vissza valamennyien. Mind kihúzzák kezüket a tálból, egymásra néznek, aztán reá, aztán ismét egymásra. Mi történt? Talán megsejtette a közelgő katasztrófa előérzetében, hogy tanítványai közül egy sem fog megállani mellette, hogy tehát voliaképen mind a tizenkettő elárulja? Tudja, hogy olyan valaki támaszkodik a hátához, aki még ma éjszaka meg fogja tagadni, — és nem árulás-e ez is? Avagy okos emberi pillantása éppen Júdás figyelő hallgatásában ismerte meg a titkos ellenséget?

Egyedül Júdás tudja, kire gondol a Mester: öt szíven találta! Ha Jézus most fölemelkednék s ujjával mutatna rá: ez az, Júdás akar engem elárulni! — olyan bűnöst téríthetne meg, mint még soha, s több öröme volna benne, mint a tizenegy igazban itt körülötte, akik végül mégis csak el fogják hagyni! Ez az a pillanat, amikor a kételkedő, csalódott Júdás Isten fiának királyi erejét várja s mintegy villámtól sújtottan omolna a lába elé, hogy imádjá azt, aki eszétől megfosztotta! Vájjon látja a Mester, mennyire elsápad az az egy, aki találva érzi magát? Senki sem veszi észre, hogyan reszket keze a tányéron s hogyan iparkodik kikerülni a lámpa fényéből?

„Én vagyok az? Én vagyok az?“ kérdik sorjában a tanítványok s gyermekek módjára fejezik ki azt az egyszerű alázatot, amellyel szavában hisznek; de Júdás is ismétli ezt a szót.

még mindig várva a Jézus szeméből kilövellő nyilat. Jézus azonban csak ennyit mond:

„Egy a tizenkettő közül, aki velem együtt márt a tálba. Az Embernek fia jóllehet elmegy, amint meg van írva felőle; de jaj annak, aki az Embernek fiát elárulja; jobb lenne annak, ha nem született volna!“

— Hát ez az egész? — gondolja Júdás és feszültsége enyhül. — Semmi más nincs benne, csak halnivágyás? Még annyi tetterő sincs, hogy itt, mindnyájuk szemeláttára kinyújtsa felé a kezét? Hát ez a próféta, akire mi építettünk! Aki nem ismeri fel leendő árulóját s ha felismeri, nem akar harcolni? Ezt a rejtvényt csak a halál oldhatja meg!

Nehéz hangulatban, vontatott beszélgetés közben ért véget a lakoma. Az árulóról ejtett szó mintha csak megpecsételte volna a fenyegető véget, mert hogy közeledett, azt ezen az estén mindegyre ismételte a Mester. Ő maga, életéről lemondván, úgy érezte, mintha itt, a tanítványai közt kellene felolvadnia,

Valóság hát, hogy ezek a szegény halászok és parasztok, ezek a lanyha és megbízhatatlan derék gyermekek, akik vele együtt jöttek a tó mellől a szent városba, most ismét egyedül ülnek itt vele, szűk szobában, mint odahaza, — s odakünn zúg az ünnep teljessége, tízezernyi szív dobog hívó gondolatokban, de senki sem jő, senki sem nyitja ki a kis ajtót, hogy a prófétát keresse és dicsérje, aki pedig azért jött, hogy Jeruzsálemet meghódítsa! Így aztán szinte testi kívánság fogta el, hogy önmagát és evangéliumát első és utolsó tanítványainak körében áraszsa szét s amikor vacsora végeztével még egy kenyeret tört meg, úgy érezte, mintha a maga túlélte éle-

tét törné széjjel s amikor ezt az utolsó kenyeret még az elsónél is fáradtabb kézzel odanyújtotta barátainak, ezt mondta halkán:

„Vegyétek és egyétek: ez az én testem.“

Aztán körüljártatta még az utolsó poharat s a piros bort meglátván benne, folytatta ezt a gondolatot s a pohárba pillantva így szólt:

„Ez az én vérem, az új szövetség vére, amely sokakért kiontatik. Nem iszom többé a szőlőtőnek gyümölcséből mindama napig, amikor mint újat iszom azt az Isten országában.“

Aztán feláll, elénekli a dicséretet, megy s a többiek utána. Egyedül Júdás marad a városban.

Most fogja elhozni az őrséget.

„Atyám, ha lehetséges, menjon el tőlem e pohár.”

ÖTÖDIK FEJEZET.

Szenvedés.

I.

Az ég tiszta, de hűvös van, amint az éjszakában lassan fölmásznak az Olajfák hegyére. Az ünneplő város lármája utánuk hatol, de nem hallják, mert hallgatva gondolnak mindnyájan a Mester szavaira.

Csak a Mester olyan, mintha megváltozott volna. A friss levegő okozza, vagy egyik tanítványnak eltűnése, amit bizonyára észrevett? A közeli veszedelemnek növekvő érzete? Idekünn élénkebbé válik, mintha harc és fegyver járna a fejében; talán arra gondol, hogy elmenekül az utolsó pillanatban, mert odafordul tanítványaihoz és így szól:

„Mikor elküdtelek benneteket erszény, táska és saru nélkül, volt-e valamiben fogyatkozások?”

„Semmiben sem.”

„De most, akinek erszénye van, elővegye, hasonlóképen a táskát; és akinek nincs, adja el felsőruháját és vegyen szablyát.”

Csodálkozva hallgatják a tanítványok, mintha tetten érte volna őket, mert közülök is gondoltak némelyek harcra és fegyverre; most, a különös parancstól felbátorítva, kettő elő meri húzni fegyverét: „Uram, ímé, van itt két szablya.” De Jézus, aki most is megijed minden valóságtól,

e nyomorúságos kardokat megpillantva fölismeri az ellenállás értelmetlen voltát, amikor szellem és hatalom, Isten és világ mérkőznek egymással, gyorsan eltörli az egy-két pillanatra feltűnt gondolatot s csak ennyit mond csöndesen, kétértelműen:

„Elég az.“

A halálos gondolatok sehogy sem akarnak tángítani. Néha az írással akarja megédesíteni őket s mintegy azért, hogy tanítványait kipróbálja, visszafordul hegymászás közben:

„Ezen az éjszakán mindnyájan megbotránkoztok bennem; mert meg van írva: megverem a pásztort és eltévednek a juhok.“ Ismét Péter az első, aki ifjúi szenvedélyében szavába vág: „Ha mindnyájan megbotránkoznak is, de én nem!“ A Mester ekkor fájdalommal néz a szemébe, ismeri ennek az ifjú embernek változékony lelkét, érzi, hogy voltaképpen mily kevésbé számíthat valamennyiükre s ezt szemébe is meri mondani:

„Bizony mondom néked, hogy ma, ezen az éjszakán, mielőtt a kakas kétszer szólana, háromszor tagadsz meg engem!“

„Ha veled együtt kell is meghalnom, semmiképpen meg nem tagadlak téged.“ És hasonlóképpen szól a többi tanítvány is.

Ez a hűségeskü meghökkenti, — és most hatalmas ellenmondások kezdenek Jézusban hullámozni. Igazán kezébe adja magát az ellenségnek, fegyvertelenül, védtelenül? Hiszen vannak itt kardok! Nem, ma nem megy Bethániába, ahol bizonyára hamarosan keresni fogják s ha az eltűnt Júdás csakugyan benne van az összeesküvésben, nem fog rájuk találni! Ismét fellobban benne a harci kedvnek egy maradványa,

hirtelen letér az útról, megparancsolja tanítványainak, hogy kövessék: rejtekhelyet keres. Életének utolsó napján keresi Jézus első rejtekhelyét, tervtelenül, elkésetten, — ahogy mindazt cselekedte, amit a magát valóságosnak nevező világgal szemben megkísérelt. Az éj sötétjében hatolnak át valamennyien egy olyan olajfakert vastag sövényén, aminőket a Kidron patak hozott létre a domb nyugati lejtőjén s a kertet bizonyára tüskék oltalmazzák köröskörül, mert a polgárok védik termésüket a tolvajoktól.

Végül mégis csak bejutnak; de mert ez az egész behatolás és elrejtőzés tökéletesen új ennek a szelíd embernek, aki élete harmincegy esztendejében sehová sem hatolt be, csak emberi szívekbe, — olyan recsegés, suttogás, keresés, sompolygás veszi körül, aminőt eddig soha sem ért meg: most félelmes nyomással törnek elő az eleven élet démonai, amelyek eddig eltöltötték és lelkét derűssé tették, s amelyeket egész télen, üldöztetése óta s különösen a nagyvárosban töltött héten, vissza tudott fojtani. A halál, amelyet homályos szavakkal oly gyakran hívott, egyszerre megmutatja szörnyű arcát; a csend, az olajfák szaga, az éjjeli harmat, lába alatt a kert puha földje, az ágak közt keresztülragyogó csillagfény, ismét rabul ejti a szívét, írás és elhivatás mintha feledve volna, vagy kétértelművé válna, — és Jézust égő vágy fogja el: könyörögni akar Atyjához, hogy engedje élni!

Szabad-e tanítványai előtt elárulni lelkének zavarát? Csak három kedvencét fogja karon, magával vonja őket a többiek közül, akik óvatosan elnyújtóznak a fák alatt, megy velük egy

darabig a homályban: reszketni és habozni kezd. fél az egyedüllétől és felsóhajtva kéri meg őket:

„Szomorú az én lelkem mindhalálig. Maradatok itt és virraszatok!”

Még néhány lépést tesz, aztán leborul a földre, homlokával és hajával megérinti a nedves talajt és imádkozik:

„Atyám, minden lehetséges néked. Vidd el tőlem ezt a poharat; mindazonáltal ne az én akaratom legyen meg, hanem a tied!”

Így imádkozik tovább, életéért könyörögve; de tiszteletteljes hitének utolsó erőfeszítésével, mint engedelmes fiú, még ennek a kérdésnek meghallgatását is az Atya szívére bízta. Oly erős a hite az Ember fiának az ő Atyjában, hogy még halálfélelmében is rábízta azt a döntést, amelyet pedig szeretne megváltoztatni. Ilyen mély volt Jézus hite az Isteni kegyelemben, ilyen alázatos a szíve.

Most azonban feláll lelkének aggodalmában, üldözve, mintha hangokat hallana, hajszolva, mintha közel volna már a vadász, előre érezve mindent, ami közeledik s ily gyöngén, ily gyámoltalanul, haláltól féltő szegény emberként keresi kedvenceinek biztató szavát. Nem tájrák-e ki a karjukat, hogy megtartsák őt? Nincs-e barátja, aki roskadozásában felfogja?

Alusznak. Jakab, János, Péter alszik.

„Simon, alszol? Nem bírtál egy óráig virrasztani?”

Ebben a szóban egy emberi élet csalódása van. Hát ezek a leghívebbek, akiknek esztendőnél hosszabb ideig adta szívének teljességét? És most, amikor barátjuk és mesterük először akar az emberekbe kapaszkodni, Isten helyett, aki e pillanatban sötétbe burkolózva tanakodik ma-

gában az ő sorsa felől: most, ez egyszer is elkábította őket a bor és a sötétség? Itt hevernek és alszanak!

Még erősebbé válik a próféta kételkedése. Hátha helytelen utat választott? Nem látta-e gyakran, amint ugyanez a Péter testben, lélekben kifáradva felesége kebléhez menekült s úgy csüggött rajta, mint a gyermek? Hátha tévedés volt az ő magányossága? Az asszonyadta menedéket, a haját simogató szelíd kezeket, a lábát csókolgató ajkakat, a gondot, amellyel ápolgatták, — mindezt hosszú, hosszú időre megkaphatta volna, a gyermekeket, akiket szeretett, szeme előtt láthatta volna felserdülni, megmaradhatott volna csöndes városkájában, egynek a sok közül és mégis mindenkinél különbnek, hiszen az a párbeszéd, amit az Atyával folytott, odafent a dombon, a házak mögött, az az övé maradt volna, senkinek sem kellett volna tudnia róla!

Miért ment el, hogy örvendetes üzenetet vigyen meg az embereknek s ezért veszedelembé sodorja lelkének csöndes életét? Hol vannak hát azok az emberi szívek, amelyeket fölébresztett és boldoggá tett? Ha Péter alszik, akit ő a hit sziklájának tartott, ha János alszik, aki oly gyakran borult hízelkedve a keblére, mint a gyermek, ha Jakab is alszik s egyik sem hallja, amint mesterük először kér tőlük valamit s magára hagyják aggodalmában, csüggedésében: akkor talán képzelődés volt ez az egész; a sok idegen, aki hallgatta, akit meggyógyított, rég megfeledkezett az üzenetről; hiába hitte, hogy fölébresztette a szívüket, most is hidegen járnak az eke után, vagy ülnek a halászcsonakban. Hát olyan üzenet ez, amelyért érdemes meghalni? „Atyám,

minden lehetséges néked. Vidd el tőlem ezt a poharat; mindazáltal ne az én akaratom legyen meg, hanem a tied.“

Ekkor fegyverzörgés, lárma hallatszik, fáklyák és lámpások tűnnek elő. Fölfedezték őket. Egy csapat férfi tódul be a kertbe.

A templomórség kapitánya vezeti őket. Mivel ünnepen nem hagyhatta őrizetlenül a templomot, a főpapnak néhány szolgáját vette maga mellé, fölfegyverezve őket, ahogy éppen lehetett, karddal, füstélyokkal, rudakkal. Előbb Bethániában keresték a názárethi embert, aztán Júdás kémlelődve az út mentén vezette őket, kutatva, hogy hol rejtőzhetnek. A döntő pillanatban sem akadályozta meg semmi, hogy megtegye, amit elhatározott; csak testvéreit és barátait akarta megmenteni, akiket éppen úgy félrevezettek, mint őt. És mert valamennyien a sötétben kuporognak, s Jézust sem a kapitány, sem a szolgák nem tudják fölismerni és mert akit egyszer elfogtak, nem szabadul meg egykönnyen: Júdásnak egy ötlete támad. Így szól a kapitányhoz: akit kerestek, azt köszöntésül átölelem és rabbinak nevezem, így nem menekülhet ki a kezetekből!

Amikor azonban megteszi ezt, megcsókolja Jézust és így szól: „Köszöntelek, rabbi!“ — az emberek fölemelik a lámpákat, hogy lássák, csakugyan ő-e az és milyen, — akkor a Mester szemébe néz tanítványának és azt mondja:

„Barátom, miért jöttél?“

Ez a szó valamennyiüket megbénítja. Amint a zűrzavaros éjszakában fölcsendül ez a szó, hogy „barát“, haboznak és bámulnak még a botos szolgák is: mindegyik érzi, hogy itt elárultak egy embert.

Nem érzed e szó hallatára, Júdás, hogyan tör össze üveg gyanánt egész okos fontolgtásod, amit elfújt a próféta lehellete? így törik össze az ész és a számító művészet, ha két emberi szem ártatlanul rászegeződik arra, aki önmagát és őket félre akarta vezetni!

Jó, hogy Péter megtöri a csendet. Tüzesen és meggondolatlanul, mint mindig, előrántja elrejtett kardját s valakinek, akit éppen talál, levágja egyik fülét. Ez a jeladás arra, hogy az emberek elfogják, — de nem azt, aki vagdalkozott, mert az elfutott a sötétben, hanem azt, aki későn kapott a karjába.

A Mester az.

Abban a pillanatban, amikor idegen fáklyák világították meg a durva arcokat, amikor kardok és sisakok verték vissza a fáklyák fényét, amikor a fegyveres ellenség, az állam állt vele szembe: az aggódó, meghajszolt ember visszanyerte nyugalmát; most ismét úgy viselkedik, ahogy a hatalommal szemben viselkednie kell, a kiválasztottság érzete újra fölbred ereiben és visszaadja neki azt a büszkeséget, amelyet a két utolsó napon és különösen itt, Gethsemáné kertjének éjszakai rémületében elvesztett. Túl van a csapásnak gyötrő varasán, megragadta és fölegyenesíti a bizonyosság. Ebben a reánézve ünnepeles pillanatban mindenekelőtt tanítását hirdeti:

„Tedd helyére szablyádat; mert akik fegyvert fognak, fegyverekkel kell veszniök.“

Aztán a körülötte állókhöz fordul s mintha inkább a katonákhoz, mint barátaihoz beszélne, amikor emelt hangon katonás kifejezésbe foglalja anyagi szavát:

„Avagy azt gondolod-é, hogy nem kérhetném most az én Atyámat, hogy adjon ide mellém többet tizenkét sereg angyalnál? De mi módon teljesednének be az írások, hogy így kell lenni?... Mint valami latorra, úgy jöttetek fegyverekkel és füstélyokkal, hogy megfogjatok engem? Naponként nálatok ültem, tanítván a templomban és nem fogtatok meg engem!“

Szavai ürességben hangzanak el. Senki sem érti meg. A kapitány int. A szolgák megragadják. A tanítványokat lenyűgözi a rémület. Senki sem védelmezi a Mestert.

Mind elárulják.

Az olajfák sűrűjében recsegés hallatszik, árnyékok surrannak el a sötétben. Valamennyi tanítvány elmenekül.

II.

Amikor Jézust egy órával később a főpap palotájában, kapukon és folyosókon át, széles lépcsőkön, egy szőnyegetől fojtó levegőjű terembe vezetik, a néma terem füstös gyertyái közt félkörben vagy húsz arcot pillant meg: selyemruhás férfiak kuksolnak párnákon, némán és várakozva. A középső szőnyegről, párnák és takarók közül, amikkel óvták és támogatták, éjfélileg emelkedik ki egy ősz, Öreg, sorvadtan sárga arc, ráncaiban és színében a régi törvényteker-csekhez hasonlatos, amiket Jézus odaát a templomban látott s az arcból előbb sivító, öblögető hangok, aztán szavak törnek ki.

Hanna ez, aki főpap volt már Augustus idejében, aztán egymásután öt fiát tette utódává s még ma is, félelem és gyűlölet közepette, kezében tartja a hatalmat. A hatalmat most Kaiphas

„Egy órát sem tudtok-e virrasztani?”

gyakorolja, a legifjabb az öt fiú közül, akit a római urak kiválasztottak s aki öreg korában is engedelmes fia százestendős apjának. Akit a mai ünnepnapon sietve megtalálhattak, az itt ül most; erre az alkalomra elég a nagy tanácsnak egyharmada is. Törvény szerint a halálos ítéleten két napig kell tanácskozni s meg kell erősíteni; de szükségből az éjszakát lehet első napnak tekinteni s a rákövetkező reggelt másodiknak.

Mert halálos ítéletet akarnak hozni. Rosszul ismeri a főpap házában és a szinhedrionban uralkodó szadduceusokat, aki azt hiszi róluk, hogy végnélkül elvitatkoznak, mint a farizeus fecsegők! Nemzedékről nemzedékre öröklődik itt a hatalom s a pénz is; kezükben van az áldozati állatok árusításának joga, ők bérelik ki a tereket, ők adják bérebe az árusítóhelyeket, ők szabják meg az árakat. Meg tudják őrizni nyugalmaikat, amikor a farizeus már felháborodik, de viszont az igazán döntő pillanatban tudnak cselekedni s egy óra alatt el tudják fojtani a veszedelmet. Most itt a kellő pillanat, a tanuk odakünn váraкоznak, a vádlott már itt áll.

Bizonyos, hogy ezek a régi, gyakorlott, politikus papok belépésekor pontosabban tanulmányozzák a galileait, mint ahogy ma az tanulmányozza őket: nekik össze kell hasonlítaniuk viselkedését és arckifejezését, más törvényellenes lázítókéval, az pedig már feladta az ügyét s csak a formára vigyáz. Mind a két fél tudja, hogyan fog végzödni a dolog, s a dolgukban biztos vádlók mégis izgatottabbak, mint az elveszett ember. Hátha minden váraкоzás ellenére — mint Zakariás tette a zsidó háború kezdetén — mennydörgö szavakkal szaggatja szét a cselszö-

vések hálóját és föllebbez a néphez? Mit tud majd szemére vetni az öreg Hanna? Bevonulását? Az árusok elűzését? A farizeusok ellen mondott haragos szavait?

Semmi ilyesfélét. Előbb a tanuk hordanak össze egy s mást; úgy látszik, az öreg olyan hatást akar kelteni, mintha pártatlanul vezetné a vizsgálatot, ámbár vádló és bíró egy személyben. Aztán fölingerli a vádlott hallgatása, a hangját sem hallotta még, megkérdezi hát, hogy mi voltaképen az ő tanítása?

A próféta közöttük áll. Ezek előtt az arcok előtt tárja föl lelkének bensejét? — ezt kérdi magától és hidegen válaszolja:

„Én nyilván szólottam a világnak, én mindenkor tanítottam a zsinagógában és a templomban, ahol a zsidók mindenünnen összegyülekeznek és titkon semmit sem szólottam. Mit kérdesz engem? Kérdezd azokat, akik hallották, mit szoltam nekik: ímé, ők tudják, amiket nekik szoltam.“

Így még senki sem beszélt az ősz öreg emberrel s mielőtt ez még figyelmeztethetné, egy templomszolga már fölemeli kezét, megüti a vádlottat és felkiált: „Így felelsz-e a főpapnak?“

„Ha gonoszul szoltam“, mondja amaz nyugodtan, s úgy beszél, mint egy farizeus, „tégy bizonyosságot a gonoszságról; ha pedig jól, miért versz engem?“

A papoknak nem tetszik a durva ütés, mindennek meg kell adni a maga formáját és rendjét; de mert az öreg látja, hogy így nem boldogul, behivatja azokat a tanukat, akik a legroszszabbat tudják. Ezek egybehangzóan vallják, hogy ez az ember nemrég így kiáltott fel: „Én lerontom ezt a kézzelcsinált templomot és három

nap alatt mást építek, amely nem kézzel csináltatott!“

A vádlott ismét hallgat. Bizonyára mondott valami hasonlót, mert Isten országának házait, az igazi jámborság otthonait nem kell esztendőig építeni, — vagy az örökkévalóságig kell. Az öreg most kissé előrehúzódik párnáin, félretolja az egyik takarót s azt kérdi: „Hát nem felelsz semmit?“

Egy hang sem rezdül a sűrűn el függöny zött szobában. Köröskörül mindenki összenéz. Miért nem szavaztat máris az öreg? Hiszen ez az ember Istent káromolta szavával s még csak vissza sem vont! De a sokat tapasztalt öreg szilárdabb alapot akar találni. Ismeri a farizeusok igen és nem szavát, tudja, hogy szeretnek utólag kifogásokat találni, ismeri a kormányzó parasztesztét is, — az mindig valami bizonyosat akar hallani: ezért vallomásra akarja kényszeríteni az álprófétát s még csak most nyúl a legerősebb szóhoz, a legveszélyesebb kérdéshez, hogy azzal kicsaló gassa gögijének erősségéből. Még közelebb húzódik hozzá, mintha selyembe burkolt karjaival el akarná érni a vádlott szegényes köpenyét, mert kinyújtja karját s úgy kérdi: „Mondd meg nekünk: te vagy-e a Messiás?“

Még egyszer harcot vív Jézusban a hivatás és a megvetés, az iszonyodás és a méltóság, harcol benne a büszkeség a büszkeséggel, még egyszer kitér s ezt válaszolja, keményen és dacosan, mint egy paraszt:

„Ha mondom néktek, nem hiszitek. De ha kérdezlek is, nem felelték nekem, sem el nem bocsátotok!“

A körben ülő bírák ekkor bosszankodni kezdenek a nyakasságán s azon is, amit ők az öreg

türelmességének tartanak. Ez azonban még mindig nem adta fel a harcot. Az aggastyán csökönységével és a pap ravaszságával igyekszik célja felé, vallomást akar kicsikarni és utolsó rohamra indul. Föl akar emelkedni s amint reszkető karját a párnára támasztja, kétfelől gyorsan segít neki két fia, mert tudják, hogy csak akkor áll fel, ha Istenhez akar szólni. Lassan emelkedik ki a takarók és párnák közül az ő öreg ember selyembe burkolt csontváza, föl-emeli csontos kezét s károgva szól rá az előtte álló sápadt emberre:

„Az élő Istenre kényszerítelek téged, hogy mondd meg nekünk, ha te vagy-e a Krisztus, az Istennek fia?“

Ekkor érzi Jézus, hogy eljött az a pillanat, amikor itt, az ellenséges tábor közepén olyan hitvallást tehet magáról, aminőt Isten neve követel meg, amely éppen most hangzott el ebben a fülledt szobában. De dicsekedni nem akar, s ezért éppen most régi, alázatos hangján, igen halkán válaszolja:

„Te mondád.“

De tüstént fölemeli ő is a karját, körülnéz s másik, idegen, királyi hangján kiált fel: „De mondom néktek: mostantól fogva meglátjátok az Embernek fiát ülni az Istennek hatalmas jobbján és eljöni az égnek felhőiben!“

Valamennyien felugrottak. Feszültségüket rémület váltotta fel, mintha valami egyebet vártak volna. Amit egy óra óta türelmetlenül akartak, az most veséig ható csapássá változott, mert ez az ember hangosan merészelt kimondani. Dániel szavaival élt vissza, hogy a Messiás Isten trónja mellett fog ülni! Az öreg reszkető ujjakkal tépdesi ruháját, meg akarja szaggatni.

s kiszáradt hangja megcsuklik, amikor fel akar kiáltani: „Káromolta az istent! Mi szükség van még bizonyosságra? Mindnyájan hallottátok a káromlást! Hogyan vélekedtek felőle?”

„Méltó a halálra.“

Most végre mindnyájan megkönnyebbültek. Ha pártoskodóan, titokban kezdődött is a pör és az elfogatás, most valamennyien érzik, hogy az érvényben lévő jog szerint önmagát ítélte el ez a próféta. Amit cselekedett, árulás volt isten államában s ha nem sikerült, bűnhődést követelt. Sok árulót, sok prófétát ítéltek el és öltek meg teljes joggal a názárethi ember előtt és után, — aztán pedig szobrokkal és énekekkel dicsőítették, mint őt.

Most oda van a méltóság, amely eddig ránehedett az ülésre, megfélemlenek a bøjtről és gyászról, amit a törvény minden kivégzés előtt megparancsol, mind körültolongják, gúnyolják, ütik ezt az embert, mintha meg akarnának bizonyosodni gyöngesége felől s kilökdösik a szobából, hogy odakünn várja meg a reggeli törvénykezést.

E közben valamennyi tanítvány közül csak Péter hagyta abba a gyáva menekülést, végre reggel felé hajszolta valami, hogy urát kövesse, utána surrant azoknak, kik elfogták. A főpap házának udvarán tűz mellett ülnek a szolgák, beszélnek a ma éjszaka végrehajtott csínyről s Péter közeledik hozzájuk, hogy megtudjon valamit. De ekkor odalép egy szolgáló, aki a férfiakkal évődött, — ez látta a prófétát a templomban; most ráismer a tanítványra és így szól: „Te is a názárethi Jézussal voltál!”

„Nem ismerem! Nem is értem, mit mondasz!”
A többiek figyelni kezdenek, egyikük közelebb

húzza a tűzhöz az idegent, hogy megismerje az arcát s azt mondja: „Nem láttalak-e véle ma éjszaka a kertben?”

„Ember, nem én vagyok az!”

Most egy harmadik, aki a tájszólást ismeri, taláalomra így szól: „Bizony, ez is vele volt, mert Galileából való!” Péter ekkor, hogy mindent eltagadhasson, káromkodik és esküdjözik: „Mit akartok! Nem ismerem azt az embert!” És ügyesen ki tud surranni közülük, eljut a kerítésig: ekkor hallja, amint az udvaron megszólal a kakas, eszébe jut mesterének szava, elmegy és sír.

Az elítéltet kora reggel az összegyülekezett színhedron elé vezetik. Röviden beszámolnak előtte arról, amit a tanúk vallottak s amit ő maga mondott. A nagy tanács további kérdések nélkül megerősíti a kis tanács határozatát. Azzal fölke-rekednek, s készülnek a kormányzóhoz, mert neki kell minden halálos ítéletet helybenhagyni és végrehajtani. Ünnepestes menetben vonul a hetven férfiú az Antónia erődbe, — köztük megkötözve az elítélt.

III.

Pilátus csak az ünnepek idején tartózkodott az erődben: azt ilyenkor kapukkal és hidakkal páncélozták fel, a cohorsok szigorúan őrizték, itt volt a rendőrség középpontja s ezernyi ezer idegen félelemmel és tisztelettel nézett a nyugati szakadék felé, amely fölött a fenyegető erőd kiemelkedett a felső város épületei közül. Most, hogy a papokat ünnepesti köntösben fölmenni látták, mindenki arrafelé tülekedett. Be nem léphetnek: megszensteleníténék magukat az ünnepesten, ha belépnének a pogányok várába s így azt a kivezető

utat találták, hogy odabenn, a körfal előtt fából törvénykezőhelyet emeltek, ahol a római, amíg itt tartózkodik, elfoglalhatja bírói székét.

Pilátus, amint a menetet közeledni látja, kilép a kapun, tisztekkal és liktorokkal körülvéve; állva fogadja Kaiphást, a főpapot, aki a nagy tanács nevében beszélni fog. A római rámutat a köztük lévő, megkötözött emberre s kurtán azt kérdi: „Micsoda vádat hoztok fel ez ember ellen?“ Ha szobájában tárgyal a főpappal, mind a ketten udvariasan igyekeznek megértetni magukat egymással, mert Rómának békés alattvalókra van szüksége, Kaiphásnak pedig barátságos uralkodóra. Ma azonban, a nép színe előtt, a kormányzó a nagy Rómát képviseli s nyomatékosan, kurtán és hidegen beszél.

Elsősorban attól kell őrizkednie, hogy pártállást foglaljon el a zsidók között. Talán szokásból tette, talán csak a fogoly külsejének hatása alatt, akinek mivoltáról és esetéről már régen hallott: intett a liktoroknak, elválasztatta a foglyot bírától s a kapun át, a vár udvarára vezettette. Aztán ismét a papokhoz fordul s hallja, amint össze-vissza kiáltozzák:

„Félrevezeti a népet! Tiltja a császár adójának fizetését!“ Végre Kaiphás csendre inti őket s csak ezt a szót hangsúlyozza: „Krisztusnak, a zsidók királyának nevezi magát!“ így parancsolta a ravasz Hanna: hogy az egész dolognak új fordulatot adjanak, eltörölték a vallási kérdést, amely a pogányokat nem érdekelhette; így csinált a vallási pörből politikai port, Róma árulója ellen. Pilátus meghökken. Bemegy a kapun, hogy a vádlottat kikérdezze.

Az e közben nyugodtan állt az udvaron s körülnézett. Nagy díszítésekkel, értékes kövek kö-

zül emelkedik ki a belső csarnok nemes gerendázata, azon túl park terül el szép utakkal s a tornyoskákkal ékesített medence fölött galambok szálldostak. így laknak hát e földnek hatalmasai, — gondolja magában Jézus, aki sohasem járt még várkastélyban; de harag nélkül gondolja ezt, a csöndesség jólesik neki. Most odalép hozzá a római s megkérdezi a kihallgatások kemény hangján, — bizonyára görögül beszél s a vádlott éppen csak hogy megérti: „Te vegy-e a zsidók királya?”

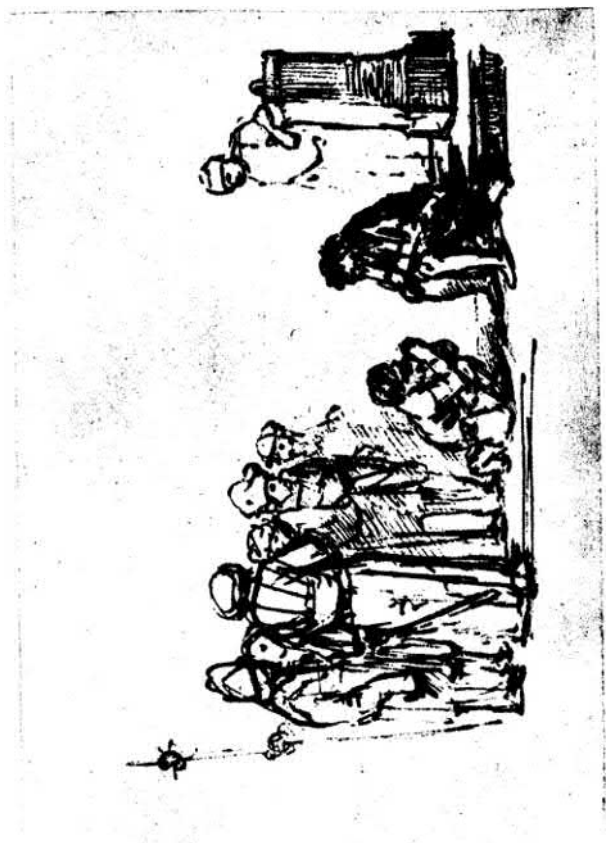
Valami melegség érzete fogja el a prófétát, amit már gyakran érzett pogányok között, mert tekintetükben és szavukban nincs annyi önelégültség; sőt, talán lehetségesnek tartja, hogy ebben a katonában van valami olyan érzés, ami a künn álló papokból hiányzik, mert kérdéssel felel vissza:

„Magadtól mondod-e te ezt, vagy mások beszélték néked énfelőlem?”

Pilátus elmosolyodik s egészen a zsidó vitakozás hangján válaszolja: „Avagy zsidó vagyok-e én?” Aztán észbekap és ismét bírói hangon folytatja: „A te néped és a papi fejedelmek adtak téged az én kezembe: mit cselekedtél?”

Jézus ismét valami vonzalmat érez: meg akarja meggyarázni ennek a pogánynak, amit tulajdon törzséből való ellenségei nem értettek meg. Talán most, pályája végén ez a katona megértheti a kézművest s egészen a názárethi hangon, egykori lágy, olvadékony hangján szól hozzá, — s az egész úgy hangzik, mint egy magasabbrendű vallomás:

„Az én országom nem e világból való. Ha e világból való volna az én országom, az én szol-

Jézus megcsúfoltatása.

gáim vitézkednének, hogy át ne adassam a zsidóknak.“

Meglepetten hallgatja a katona: hiszen ez az ember csak rajongónak látszik, talán fel lehet használni az oly gyakran dacoskodó zsidók ellen! Ezért élénken kérdezi: „Király vagy-é hát csakugyan?“

A másik bólint, látja, hogy ez a pogány megértheti őt s így válaszol:

„Te mondod, hogy király vagyok. Azért születtem és azért jöttem e világra, hogy bizonysgot tegyek az igazságról. Mindaz, aki az igazságból való, hallgat az én szómra.“

Ily világi módon még sohasem fejezte ki küldetését; de a kérdező most csak azt gondolja: — filozófus volna? Azzal nem ér semmit s már egy kis megvetéssel feleli:

„Igazság? Micsoda az igazság?“

Így állnak egy pillanatig egymással szemközt, egy megkötözött zsidó és római bírása, a vár udvarának közepén, sisakokkal és kardokkal körülvéve, az egyik fegyveresen, rövid tógájában; szürke köpenyében, fegyvertelenül a másik: így álltak ott, egy-két gondolatot cserélve, mintha nem is vádlott és bíró, koldus és úr volnának, mintha nem is életéért küzdene az egyik s a másik nem mérlegelné ezt az életet fegyveres kezében; csak úgy, mintha a koldus király volna, amaz pedig, egy császár megbízottja, mégis csak szegény szolgája a kötelességének. Így álltak egymással szemközt Jézus és Pilátus, elgondolkozva, egymásra figyelve, kérdezve, — míg el nem hangzott az a szó, hogy „igazság“ s el nem szakította egymástól a világi embert és a prófétát.

Pilátus ismét kimegy a kapun, összeszedi ma-

gát s így szól a papokhoz: „Én nem találok benne semmi bűnt.“

Ismét visszazúgja a kórus: „A népet felzendíti, tanítván az egész országban, mint egykor Juda, s amaz is Galileában kezdte el!“

Galileában? Ez olyan szó, amelybe ebben az egész zűrzavarban megkapaszkodhatik a római. A magába szállás pillanata elmúlt, ismét az a kívánság uralkodik rajta, hogy ebben a furcsa Isten-államában lecsendesítse a sok kellemetlen mozgólódást. Mert alig tudta meg Pilátus, hogy ez az ember valóban Galileából való, reméli, hogy kimenekülhet ebből a kényelmetlen szorongatásból, mert Galilea nem tartozik Rómához, hanem Heródeshez, s az tegnap itt járt nála látogatóban. Felvilágosítás és válasz nélkül visszamegy az udvarba, egy kapitányt és néhány embert elküld a megkötözött fogollyal egy hátsó kapun, a fejedelem házához s megkérdezteti, nem venné-e át ezt az embert.

Heródes nyugtalanul hallotta e napokban, hogy a feltámadott János a városban van; bizonyára hallott a harcokról s ma reggel a pörről és az ítéletről is. Most kíváncsian és elfogódottan néz az ajtó felé, amikor a prófétát jelentik. Nem, Jánoshoz nem hasonlít, de talán elárulhat egy bölcs szót, el tudja hallgattatni egy mondattal azokat a szörnyű érzéseket, amelyek még mindig elfogják őt, ha a meggyilkolt Keresztelőre gondol. Elkezd hát „sok mindenről kérdezgetni“ — nem tudjuk, miről.

Jézus azonban nem felel semmit. Heródes színe előtt egyetlen gondolata ez: íme, itt áll az az ember, akinek elhatározásai nélkül az ő egész útja másfelé térült volna, a világ elé sohasem jut talán, de semmiképpen sem arra a pontra, ahol

ma bevégeződik. És ezzel az emberrel álljon szóba, ennek magyarázzon csillagokat, jóslatokat, jövendőt! Hallgat, — pedig éppen ezen a helyen megmenthetné még néhány okos szó. Hallgat, — mert gondolatai nem irányulnak többé arra, hogy emberi kézben keresse a menekvést. Hallgat, — mert ez a zsidó és ama pogány már pusztá sémák csupán egy olyan pillantás előtt, amely a fellegeken szeretne áthatolni.

Így aztán Heródes bolondnak tartja, aki csak dicsekedett János hírnevével, de annak keserű bölcsessége nincs meg benne: ez csak csúfságra való! Fehér köpenyt adat rá és így küldi vissza Pilátushoz: szegény örült!

E közben Pilátus felesége az ablakból megnézte azt az embert, akiről csodálatos dolgokat hallott e napokban. A zsidók közt töltött évek folyamán sok mindent végiggondolt, amit a római és alexandriai filozófusok meg az idevaló tanítók magyarázgattak neki; a babona összekeveredik a megismeréssel s nyilván azzal a részvétellel is, amely minden asszonyt elfog a názárethi ember láttára. Így hát leküld valakit az urához s figyelmezteti: „Ne avatkozzál amaz igaz ember dolgába! Ma álmomban sokat szenvedtem miatta.“

Ezzel a figyelmeztetéssel csak megerősíti a rómainak azt az első benyomását, hogy ez az ember — rajongó és semmi több. Bosszantja ezeknek az önző papoknak erőszakoskodása, akik bizonyára csak iskolájuk és szektájuk miatt akarnak feláldozni valakit, aki versenytársuk a nép kegyében: harmadszor is kilép s azt mondja: „Kivallattam ezt az embert és semmi bűnt nem találtam benne, de még Heródes sem; azért megfenyítvén őt, elbocsátom“. A zsidók és a római most bizony-

talánul állnak egymással szemközt, — nem tudják, mi fog történni.

Ekkor a város felől egy menet özönlik arra: az emberek azért gyűltek össze, hogy ma, húsvét ünnepén felújítsanak egy régi népszokást: Izrael felszabadulásának ünnepére a rómaiak minden esztendőben kiadtak nekik egy elítéltet, mintha ezzel a szimbólummal megkisebbednék az ő úri joguk s amazoknak szolgasága. Most futva jönnek az utcákon, élükön egy vezető s gyerekmódra kiáltoznak a hatalom kapujánál, inkább régi jogukért, mint azért, hogy egy embert megmentsenek:

— Húsvét van! Adj ki nekünk egy foglyot!

Nem olyan ez, mintha égi jel volna? — gondolja Pilátus és így szól a vezetőhöz: „Ha akarjátok, kiadom néktek a zsidók királyát!”

Hangjából a tömeg nem érzi ki a megvetést s a papoknak is egyébre van most gondjuk: ismerik a népük ingatagságát, csak egy szó kell, egy kiáltás, amely megezerszereződik, — és a veszedelmes próféta, akit mintha Róma oltalmába vett volna: szabad! Egyikük hirtelen összeszedi magát, eszébe jut egy másik fogoly, az utolsó ama szabadsághősök közül, akik kényelmetlenek ugyan a papoknak, de a nép mindig szívesen látja őket: az, aki múlt ősön egy csapat galileabelivel a városba vonult és megsértette a római őrseget, — Juda egyik tanítványa, egy zelóta. S a pap jelszóképpen a tömegbe veti Barabbas nevét.

„Barabbas!” — kiáltja tüstént a nagy tanács köre, mert valamennyien felfogják, miről van szó. „Barabbas!” — kiáltják a legközelebb álló körök. „Barabbas!” — hangzik az egész téren s mindenki ezt kiáltja, az is, aki nem ismeri:

„Add ki nekünk Barabbast!”

Pilátus még egyszer megpróbálja, hogy a rajongót megmentse a papoktól, de azt akarja, hogy ezt a nehéz ítéletet a nép is fedezze s mert az ünnepi vigasság talán két kegyelmezést is megenged, szájába adja a népnek a választ, amikor megkérdezi:

„De mitévő legyek azzal, akit ti, mint zsidók királyát vádoltok?

„Feszítsd meg!“ — kiáltja egy hang a papok csoportjából. „Feszítsd meg!“ — kiáltja utca és piac s ezernyi kiáltozó nem is tudja, kiről van szó. Így kiáltott a tömeg mindig, így fog kiáltani még kétezer esztendő múlva is.

De a római még egyszer megvizsgálja a tömeget: „Mi rosszat cselekedett hát?“ Most a legokosabbak közül valaki ezt feleli:

„Aki magát királlyá teszi, ellene mond a császárnak! Ha ezt szabadon bocsátod, nem vagy a császár barátja!“

Pilátus észrevétlenül elmosolyodik. Most megfordítja a játékot, még hangosabban meg akar bizonyosodni a népnek csodálatos császár-barátságáról, hogy jelenthesse Rómába ezt a sikert, — most ezzel a kérdéssel ingerli a tömeget:

„A ti királyotokat feszítsem meg?“

„Nem királyunk van, hanem császárunk!“

Most már lemond Pilátus arról, hogy harcoljon egy rajongóért, aki voltaképpen közömbös neki: int a kapu felé, hogy vezessék ki azt az embert.

De hogyan vezetik ki!

Miközben Pilátus odakinn tárgyalt, benn a katonák a maguk módján tréfálkoztak a fogollyal. Uruk azt mondta, hogy mindenképpen megkorbácsolják; lehúzták hát róla Heródes fehér köpenyét, megvesszőzték, amikor aztán ruháját ismét

fel akarta öltetni, eszükbe jutott, hogy királynak öltöztessék, hiszen királyt akar játszani: egyik rávetette csattos hadiköpenyét, a másik nádszálat adott kezébe királyi pálca gyanánt, a harmadik néhány tövises gallyat vágott le a kert sövényéről s azt koronául nyomta hosszú hajára.

De amikor hallgatva kilép így a kapun, a tömeg kacagásban tör ki és minden elveszett, — a nagyvilági embert még egyszer, utoljára elfogja a szellem hordozója iránt érzett tisztelet, rámutat s így szól a körülötte álló kapitányokhoz, latinul, hogy csak azok értsék meg:

„Ecce homo!“

IV.

— Mily nehéz a kereszt! Vájjon hosszú-e az út! A halál könnyű lesz, nem is lesz, — hiszen az Atya kitarja karjait és felsugárzik a dicsőség!

De a városon keresztül hosszú az út, meleg van és nehéz a cédrusfát cipelni. Itt a közepén mély rovás van, mint a befalazott mestergerendán, de nem jól csinálták, a baloldali rovás nem zárul szilárdan. Elég szilárd ahhoz, hogy egy embert elbírjon!

Hogy a kék felhőkön át a mennyek országába jusson, ahhoz nem kell kereszt, csak az Atyának kegyelme! Vájjon mikor jő el? Felhőbe burkolódik-e az arca, vagy felismerheti az emberi szem? Vájjon ködbe burkolja a keresztet és elevenen viszi őt magával? Pillantásával is ölni tud, azt mondják a régi próféták. Talán meg sem jelenik, csak a galambot küldi el, mint egykor a Jordán partján — s a hangját, szelíd mennydörgés gyanánt? Ó, hogy ez a hang soha azóta nem csendült

fel oly tisztán és szelíden! Én szerelmes fiam, — ezt nem mondta soha többé. Péter mondta, hogy így hallotta a Philippi mellett lévő hegyen. Ma ismét el fog hangzani!

Miért hajszojják, miért lökdösik így? Rossz emberek ezek a katonák? Azt teszik, amit parancsoltak nekik, s aki parancsolta, csak a papok akaratát teljesítette. Bűnösök-e a papok, ha nem ismerik meg Istent? Nem tudják, kit ölnek meg. Nem tudják, mit cselekszenek. Isten talán közelebb van hozzájuk, mint ahogy érzik. Az arcuk gonosz volt ugyan, de a tömeg szorongatta őket, s végül Pilátus is annak a szolgája volt. Csak egy órát tölthetett volna a rómaival s az követett volna bennünket! Hova? Vissza a tóhoz! Itt nem érik meg gyümölcs. Jeruzsálem tiszta kő.

Nagyon nehéz, — a fa még nem száradt ki! Az, aki ott az úton áll, erős és fiatal, lehet, hogy elviszi, hiszen nincs már olyan messze. Jóságos szeme van annak az embernek, segíteni vágyó! Idegen ház gerendáját viszi, megértette az üzenetet, amely el sem jutott hozzá. Még az utolsó órában is megjelenik egy tanítvány. Hol vannak a többiek?

S amint most a kereszt egy fiatal ember erős vállán ingadozik, aki előtte botorkál a menetnek; nyomában vonszolja magát a sápadt, hirtelen megöregedett ember, a katonák taszigálásai közt.

Egy cohors kíséri, a kapitány hallgatva lova-gol mellette, valamennyien rosszkedvűek, mert katonának nem szép munka a keresztrefeszítés, a várakozás még kevésbé; legutóbb két napig tartott, amíg az elítélt meghalt.

Fenn a dombon a másik cohors két keresztben kalapál, kettőnek ás gödröt, mert itt van még két

zsidó, rablók és gyilkosok, akik ma bűnhődnek vétkeikért s miközben a katonák egy része a földbe ásott lyukakat mélyíti, más részük a fekvő embereket szegezi föl. Egyik védekezik; keményen megragadják, nem sokat teketóriáznak vele, kiáltását nem hallani, két kezén átverik az óriási szegeket, aztán egyet két lábán keresztül. Erősen, hogy kötelet ne kelljen pazarolni! Testüket rányomják a ferde ülésre, lábukat a deszkára, hogy le ne szakadjanak. Most odavonszolják a keresztet a földbe ásott lyukakhoz s hívják a társaikat, hogy együtt egyenesítsék föl a nehéz gerendákat. A földet gyorsan helyére hányják ismét s kövekkel nyomtatják le: majdnem ugyanabban a pillanatban emelkedik a két kereszt az ordító emberekkel, a forrón csillogó, kék-ködös levegőbe.

A harmadik látja ezt és mégsem látja. Gyilkosok és tolvajok, gondolja, szegény emberek, akiket rosszra csábítottak és kivégeztek! Fejük fölött kis táblák három nyelven mondják el az ítélet okát, az elkövetett bűnt. Most a maga tábláját keresi. Éppen ebben a pillanatban szegezi föl az az erős kis ember, aki előbb megrúgta őt, fekvő keresztjének felső részére. „Rex Judaeorum?” Hiszen ő sohasem nevezte így magát! Hátha mindaz, ami itt történik, csupa olyan embernek őrtöngése, akit Isten vaksággal vert meg? Mindjárt, mindjárt meg fog nyilatkozni, felségesen az ő igazságában!

Még gondolkozik és reménykedik, amikor hirtelen érzi, hogy karjait félelmes öklök ragadják meg, lerántják a földre, húzzák, forgatják, még lát egy szeget növekedni a szeme előtt, borzalom tör be agyába, amely az imént még mérlegelt és gondolkodott; érzi, hogy rángatják a testét s elájul a halálos fájdalomtól.

Amikor magához tér, sebeinek tüzes üszkei

Jézusnak spongyát nyújtanak fel.

közt lassan felnyílik a szeme s fölemelkedik a feje: a jobbra-balra álló keresztek megmagyarázzák neki, hol van. Nem az égben, azt érzi, látja most. Maga alatt látja a letelepedett katonákat, egyrészt iszik, másrészt kockázik, homályosan fölismeri régi köpenyét, amely a nyertes díjaként hever a kör közepén. Most föltekintenek, — talán sóhajtott, — valaki int, egy rúd emelkedik föl, rajta spongya, valaki görögül felkiált hozzá, hogy igyék, az majd elkábítja.

Csak most ébred föl egészen. Utolsó emberi erejével védekezik, rázza izzó fejét, látja, hogy odalenn vállat von a katona; a rúd eltűnik. Nem akarja elkábítani magát! Elmulassa a várva-várt pillanatot, csak azért, hogy kezeinek fájdalmát enyhítse? Csak itt volnának a tanítványai, hogy a kegyelem eljöveteletét lássák!

Messze vannak mind, messze a nép is, mert odaát zajlik az ünnep. Kemény dombok alakjában emelkedik tekintete előtt a megerősített város: Jeruzsálem! Ragyogó kupola a messzeségben balra: a templom. Ott történt; ott akart ő győzni! Mit is csinált ott? Nem támadta-e meg halálosan a papságot? Bizonyára érezték, hogy vele új rend kezdődik és összeomlik a régi templom? Micsoda harc, és mikor lesz vége!

Ekkor látja, hogy az útról két vándor néz fel hozzá s hallja szavaikat, mert a kereszt csak néhány lábnyira emelkedik a föld fölé: „Te vagy, aki lerontod a templomot és harmadnapra föl-építéd!”

Figyel. Kényszeríti a tépő fájdalmat, hogy esztét meghagyja, letekint s hallja, amint a másik így szól: „Ha Krisztus vagy és a zsidók királya, szállj le a keresztről, hogy lássuk ezt és higyjünk!”

Megreszket. Nincs-e igazuk ezeknek a vándoroknak? Mikor jő hát a csoda? De ekkor a jobb-oldali keresztről gúnyos hang hallatszik át hozzá; a gyilkos is hallotta ezeket a szavakat s most odakiáltja neki: „Ha te vagy a Krisztus, szabaddítsd meg magadat és minket is!” De a másik lator kétségbeesetten lóg a kereszten s ezt kiáltja a másik oldalról:

„Szégyeld magadat! Mi cselekedetünknek méltó büntetését vesszük, ez pedig semmi méltatlan dolgot nem cselekedett. Uram, emlékezzél meg én rólam, amikor eljössz a te országodban!”

Jézus úgy fogadja e szavakat, mint egy fény-sugarat. Odalent ugyan kacagnak a rómaiak, hogy mily félelmes társalgást folytat a három keresztrefeszített zsidó. De Jézus egy hívőnek hangját hallja! Érzí, hogy egy tolvaj, egy gyilkos sejti az Ember fiának erejét s ez feltüzeli hanyatló reménységét: úgy látszik, legalábbvaló testvérének szájával figyelmezteti az Isten, hogy tartson ki hitében. Még egyszer elhangzott a szó az ő birodalmáról, felülről, a levegőből, ha csak egy fakeresztről is, — így hát maga is szóra nyitja vértelenül remegő ajkait s odalehel egy választ, amit a másik nem hallhat meg:

„Ma velem leszel a paradicsomban!”

Ma? így hát még remél! Nemsokára, — nem, most kell, hogy az Atya megváltsa őt! Sebeinek, szívének, tagjainak tépő fájdalma nem lehet az ő akarata! Hitért, gondolatokért küzdött, amióta a galamb és Istennek hangja tudtára adták, hogy el kell hagynia mesterségét s mindenfelé hirdetni az Atyának országát. Ha ez a hit káprázat volt, ha ez a jelenés csalódás, akkor miért ragadták meg őt emberi kezek, miért vertek vasszegeket két olyan kézbe, amely ütésre sohasem

emelkedett? De hogyha mindez csak átmeneti szenvedés, miért oly gyötrő? Miért oly hosszú?!

Fájdalom és emlékezés kerengeni kezd egymás körül, egymásba kezd hatolni, az ész megzavarodik, de meg is világosodik egyben, a gondolatok nyilakká, sziszegő sugarakká válnak, mint azok, amiket a déli nap e megrokkant tagokra lődöz s kegyetlenül hullat erre a homlokra a kéklő égboltról. A megtörő szem révedezve néz körül: hol a tanítványok? Hol a barátok?

Elmenekültek!

Senki sincs itt, aki most utoljára vigasztaló szót kiáltson oda a Mesternek, erősítse őt tulajdon tanításaival, keserves sorsában! Senki, aki a próféta utolsó szavát kilesse és az utókor számára megőrizze!

Úgy, ahogy tegnap elaludtak s aztán elfutottak, úgy aludt el a buzgóságuk is, úgy futott el az ő hatása is, szétomlott a hit, elnémult az örvendétes üzenet, kiszáradt a testvériség forrása! Hiába volt minden! Csak ott hátul áll sötét fátyolban néhány asszony — úgylátszik, sírnak. Nem mernek üdvözlötet kiáltani feléje? Anyja messze van, öccsei és húgai is. Akik ott várnak és zokognak, idegen asszonyok, s aki talán legmélyebben szenved, az a bűnös asszony, aki hosszú hajával szárította az ő lábait, valamikor, messze, tóparti hazájában. Három szegény halászasszony az utolsó, akit meglát: ezek megértették a szeretet üzenetét. Dehát a többi ezek? Megmarad-e valami a menyegzői nyárból? Meddig tarthat az örvendétes üzenet, ha minden tanítványa elmene-kül? Ha pedig nyomtalanul elhangzik, akkor talán mégis túlságosan sokat hitt magáról s végül is nem volt több, mint a testvérei, akik megszállottnak tartották.

De percről percre jobban fúrja, tépi, döfi a fájdalom az elepedő testet, mint az égető tűz, mint a dühöngő állat.

Csak órák elmúltával, amikor már érzi, hogy gyöngé testében megtörik a szív, hogy esze és képzelete, hite és reménye elhomályosodik; amikor már csak a gyötrelmes vég fájdalmai rázzák meg: akkor nyitja még egyszer szóra a száját, amely ezekben az órákban hallgatott: egy kiáltással minden emberi gyötrellem kitör belőle. A kertben töltött utolsó éjszakának csalódása megsokszorozódik most a kétségbeesett ember szívében; az a kívánság, hogy a halálos áldozatot elkerülje, váddá változik; ezekben a vonagló másodpercekben elmosódnak az emberfölötti élet álmái, szétfutottak mind, akiket meggyógyított, akiket tanított és nyilvánvaló most már: az Atya, akinek annyi hittel adta oda magát, elfordult legszeretőbb fiától, nem néz le szenvedésére a felhőkből, szelleme távol van, szíve az égben dobog, a föld elveszett, a fiú egyedül maradt, az Atya nem atya, magányosan és elhagyatottan szárad el egy test és törik meg egy emberi szív, — és Jézus felkiált:

„Én Istenem! Én Istenem! Miért hagytál el engemet?“

Ekkor a katonák abbahagyják a kockázást, a kapitány fölneéz, megparancsolja valakinek, hogy a katonák italát kulacsából a spongyára öntse, ahogy az imént kínálták Jézusnak, hogy elkábítsa magát. A haldoklónak kialvó szeme előtt fölemelkedik egy rúd, megáll az ajkainál, — és most kinyitja száját és szívja az italt, mert oda már minden reménység. Aztán visszatér a szétszakadó tagok fájdalma és élesen felkiált.

Jézus sírhatétele.

Egy kiáltással végződött ez az élet, amelynek hangja harminc esztendeig csak egy szerető ember szelíd, halk, vigasztaló hangja volt, egy emberi szív csöndes éneke.

V.

— Már meghalt? — kérdi Pilátus, amikor egy tanácsbéli odalép hozzá, hogy a holttestet kikérje; mert római szokás szerint a test a rokonoké és barátoké s ez az előkelő ember a próféta hívének vallja magát. Amikor a kapitány megerősítette, hogy az elítélt csakugyan meghalt néhány óra múlva a kereszten: csak akkor egyezik bele a kormányzó, hogy ne törjék meg a csontjait, amivel a többieknél a halált siettették, mert holnap szombat van s kell, hogy akkorra mindennek vége legyen.

Az idegen és az asszony-tanítványok sietve emelik le a keresztről, hogy senki más ne avatkozzék a dologba; csak egy deszka kell, egy fehér kendő s gyorsan elviszik az előkelő ember új sírboltjába, amelyet nemrég vágatott magának a sziklába, kertjében, a városon kívül. Majd ha a szombat elmúlt, rendesen eltemetik, ma csak arról van szó, hogy a papok ne szólhassanak bele a dologba, ezért sietnek úgy, mintha menekülnének. Semmi füstölő, semmi kenet: csak egy nagy követ gördítenek a bejárat elé; mert látni már az első csillagot s csak szombat után dolgozhatnak tovább.

Másnap este visszajönnek az asszonyok, kenetekkel és fűszerekkel, Magdolna meg akarja kenni a halott testét, mint egykor az élőét. De ki hengeríti el a nagy követ? Férfit nem lát-

nak. Hanem, amint a kertnek arra a helyére érnek, ahová Jézust tegnap eltemették: a kő el van mozdítva, a holttest eltűnt!

Másnap egész Jeruzsálem tudja ezt. Százféle híresztelés járja végig a várost. Egyik azt mondja: Pilátus megbánta a kiadott engedélyt, elvitette a holttestet és elásatta valahol. Másik azt mondja: a papok tették, hogy a tömeget megfosszák halványától. A harmadik csoport azt mondja: a kertész tette, mert tudta, hogy sok ember járna oda s azok tönkretennék a kertjét. A negyedik azt mondja: a csőcselék a bűnös, az már sokszor gyalázott meg sírokat, hogy kifoszt-hassa. Az ötödik csoport azt mondja: három óra alatt még senki sem halt meg a kereszten; a tetszhalálból fölébresztették és megmentették. A papok elmennek Pilátushoz, szemére lobbant-ják engedékenységét s végeszakadatlan bosszú-ságot jósolnak, amiért a büszke próféta tanítvá-nyainak megengedték, hogy holttestét elvigyék, — most aztán azt fogják mondani, hogy feltá-madott.

Ám az asszonyok, akik szerették, éber ál-maikban azt hitték, hogy valóban látják a fel-támadott Jézust.

A REMBRANDT-RAJZOK JEGYZÉKE.

	Oldal
1. Jézus megkereszteltetése	64—65
2. Jézus meggyógyít egy bélpoklost	72—73
3. Jézus a Tavon.....	80—81
4. „De Mária a jobbik részt választotta“	88—89
5. Jézus bélpoklosokat gyógyít	104—105
6. „A gyermek nem halt meg, csak aluszik“	120—121
7. Az irgalmas szamaritánus	128—129
8. Keresztelő János fejtétele.....	136—137
9. Jézus és a házasságtörő asszony.....	168—169
10. Az utolsó vacsora	176—177
11. „Atyám... vidd el tőlem ezt a poharat“	184—183
12. „Nem bírtál egy óráig virrasztani?“	192—193
13. Jézus megcsúfoltatása	200—201
14. Jézusnak spongyát nyújtanak fel	208—209
15. Jézus sírbatétele.....	212—213

TARTALOM.

	Oldal
Az olvasóhoz	1
ELŐJÁTÉK	
Jeruzsálem	5
I. FEJEZET	
Elhívás	87
II. FEJEZET	
Örvendetes üzenet	71
III. FEJEZET	
Elhomályosulás	116
IV. FEJEZET	
Harc	147
V. FEJEZET	
Szenvedés	185